

**UNIVERZITA PARDUBICE
FAKULTA FILOZOFICKÁ**

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

2009

Michaela VONDRUŠKOVÁ

Univerzita Pardubice

Fakulta filozofická

**Růžena Jesenská a období její redakce Kalendáře paní a dívek
českých**

Michaela Vondrušková

Bakalářská práce

2009

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
Katedra historických věd
Akademický rok: 2008/2009

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE
(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Michaela VONDRUŠKOVÁ**

Studijní program: **B7105 Historické vědy**

Studijní obor: **Historicko-literární studia**

Název tématu: **Růžena Jesenská a období její redakce Kalendáře paní
a dívek českých**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

1. Vývojové proměny sociálního statutu ženy v 2. pol. 19.stol. - poč. 20. stol.
 2. Osobnost Růženy Jesenské.
 3. Kalendář paní a dívek českých - jeho rubriky, proměna tematiky časopisu a redakce (zaměření na období redakce R. Jesenské).
 4. Rozbor konkrétní kapitoly (rubriky) v období redakce Růženy Jesenské.
-

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

- Horská, P.: Naše prababičky feministky. NLN, Praha, 1999, Státní vědecká knihovna v Hradci Králové, absenčně
- Kolektiv autorů pod vedením Barbory Osvaldové a Jana Halady: Encyklopedie praktické žurnalistiky. Libri, Praha, 1999, Státní vědecká knihovna v Hradci Králové, absenčně
- Kotulová, Eva: Kalendář aneb Kniha o věčnosti a času, Svoboda, Praha, 1978, Státní vědecká knihovna v Hradci Králové, absenčně
- Lenderová, M.: K hříchu i k modlitbě (Žena v minulém století). Mladá fronta, Praha, 1999, Státní vědecká knihovna v Hradci Králové, absenčně
- Morrisová, P.: Literatura a feminismus. Host, Brno, 2000, Státní vědecká knihovna v Hradci Králové, absenčně
- Neurdorfllová, M. L.: České ženy v 19. století. Janua, Praha, 1999, Státní vědecká knihovna v Hradci Králové, absenčně
- Opolský, J.: Růžena Jesenská. Česká akademie věd a umění, Praha, 1944, Státní vědecká knihovna v Hradci Králové, absenčně
- Osvaldová, Barbora: Česká média a feminismus. Libri, Praha, 2004, Státní vědecká knihovna v Hradci Králové, absenčně
- Pachmanová, M.: Neznámá území českého moderního umění: Pod lupou genderu. Argo, Praha, 2004 Státní vědecká knihovna v Hradci Králové, absenčně
- Šalda, F. X.: Žena v poesii a literatuře. In: Boje o zítřek. Melantrich, Praha, 1973, Státní vědecká knihovna v Hradci Králové, absenčně
- Urban, Z.: Století českého kalendáře. Svoboda, Praha, 1987, Státní vědecká knihovna v Hradci Králové, absenčně
- Ztěžklá křídla snů (Ženy v české literatuře). Literární archiv, sb. č. 35 - 36 / 2003 - 2004. , 2003.

Vedoucí bakalářské práce:

Mgr. Vlastimil Novák
Katedra historických věd

Datum zadání bakalářské práce: **30. dubna 2008**

Termín odevzdání bakalářské práce: **31. března 2009**

prof. PhDr. Petr Vorel, CSc.
děkan

L.S.

doc. PhDr. Tomáš Jiránek, Ph.D.
vedoucí katedry

V Pardubicích dne 30. listopadu 2008

Anotace:

Tato bakalářská práce se zabývá Kalendářem paní a dívek českých, jenž vycházel v letech 1888 – 1920 v českých zemích, zaměřuje se přitom na období redakce Růženy Jesenské. Hlavním cílem je ozřejmit, jak Jesenská přispěla k rozkvětu tohoto periodika, které redigovala od roku 1911. Práce zahrnuje analýzu formální úpravy i obsahu Kalendáře paní a dívek českých s ohledem na historický kontext, který je relevantní vzhledem k tématu.

Klíčová slova:

Kalendář, Jesenská, listy pro ženy, emancipace

Annotation:

This work focuses on Calendar of the Czech madams and maidens which was published between 1888 – 1920 in Czech Countries. It focuses on time period of editing by Ruzena Jesenska. The main tendency of the work is to elucidate how Jesenska contributed to bloom of this periodical which she edited to 1911. The work comprises analysis of the format and content of a Calendar of the Czech madams and maidens and it appears from relevant historical context.

Keywords:

Calendar, Jesenska, sheets for women, emancipation

Prohlašuji:

Tuto práci jsem vypracovala samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využila, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byla jsem seznámena s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., autorský zákon, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v Univerzitní knihovně.

V Pardubicích dne 21. 6. 2009.

Michaela Vondrušková

Poděkování:

Na tomto místě bych chtěla poděkovat vyučujícímu, který mi velmi pomohl zejména svým vstřícným přístupem a dále poskytováním cenných rad, PhDr. Ivu Říhovi. Mé díky patří také Mgr. Vlastimilu Novákovi, který mě vedl na počátku tvorby mé bakalářské práce a bohužel nás předčasně opustil. Také děkuji prof. PhDr. Mileně Lenderové, CSc., která mě přivedla k tématu této práce. V neposlední řadě děkuji mé rodině a Petrovi za podporu.

Obsah

Úvod.....	1
1. Postavení žen ve druhé polovině století 19. až na počátku století dvacátého	3
1.1 Základní aspekty ženské otázky reflektované ženskými časopisy 2. pol. 19. st.	3
1.1.1 Vzdělávání dívek	4
1.1.2 Postavení ženy v manželství a rodině	5
1.1.3 Tělovýchova jako další krok k emancipaci, ženské spolky a profese	7
1.1.4 Ženy a politika	10
1.2 Pojmy ženská otázka, emancipace a feminismus.	10
2. Vznik, vývoj a období „zlatého věku“ kalendářů v Čechách	13
2.1 Vznik a vývoj kalendářů.	13
2.2 Kalendáře v 19. st. a na počátku 20. století.	14
3. Kalendář paní a dívek českých.....	17
3.1 Vizuální stránka a výzdoba Kalendáře paní a dívek českých.	17
3.2 Vnitřní výstavba (uspořádání) Kalendáře	20
3.2.1 Kalendářní část	20
3.2.2 Inzertní oddíl	21
3.2.3 Literární část	22
3.3 Příloha Kalendáře: Zapisník bedlivé hospodyně	30
3.4 Odraz společenského zájmu v Kalendáři	31
3.4.1 Odraz emancipačního hnutí v Kalendáři	31
3.4.2 Zdravovědná rubrika v Kalendáři paní a dívek českých	40
3.5 Listy pro ženy související s Kalendářem paní a dívek českých	43
4. Období redakce Růženy Jesenské Kalendáře jako doba jeho rozkvětu.....	45
4.1 Růžena Jesenská	45
4.2 Specifické rubriky v Kalendáři po roce 1911	49
4.2.1 Zíbrtovy příspěvky o historii a folklóru	51
4.2.2 Odraz významných politických událostí v poslední etapě Kalendáře.....	57
Závěr.....	61
Obrazová příloha.....	63
Bibliografie.....	73
Summary	75

Úvod

Kalendář paní a dívek českých vycházel v letech 1888 – 1920 v českých zemích a stal se oblíbeným periodikem pro ženy, do něhož přispívala i řada významných osobností.

Zařazení Kalendáře paní a dívek českých mezi periodika pro ženy je klíčové především s ohledem na dobové emancipační ladění společnosti (zejména ve 2. polovině 19. století). Abychom čtenáře seznámili s historickým kontextem, zaměříme se v první kapitole na dobové emancipační úsilí. Tyto informace budou relevantní zejména v té části práce, kde se budeme zabývat přímo reflexí ženské otázky v Kalendáři paní a dívek českých.

Na kalendář nahlédneme rovněž jako na specifický druh periodika, jež vycházelo jen jednou ročně a plnilo i jiné funkce, než bylo běžné u dobových časopisů pro ženy. Na podkladu historických faktů se v druhé kapitole této práce pokusíme osvětlit význam kalendářů a okolnosti vzniku Kalendáře paní a dívek českých jako součást kalendářového tisku.

Ve třetí kapitole bude následovat analýza Kalendáře paní a dívek českých, při které budeme vycházet z dostupných výtisků (tedy z let 1893 – 1920). Budeme se zabírat všemi složkami tohoto periodika (grafickou, obsahovou, redakční) a vyvozovat ze zjištěných skutečností závěry.

Za klíčové období Kalendáře paní a dívek českých se obecně považuje období redakce Růženou Jesenskou, což se budeme snažit pomocí analýzy období tohoto periodika doložit a zdůvodnit. Rovněž se vyzkoumané závěry pokusíme aplikovat na danou dobu (tedy rozmezí let 1911 – 1920), přičemž jako hlavní metodu si zvolíme komparaci. Také budeme hledat nějaké specifické znaky a rubriky, které se týkají tohoto období a jež mohou následně doložit hypotézu o výjimečnosti redakce Růženy Jesenské.

Nejprve budeme vycházet z literatury věnující se ženské otázce a postavení žen v 19. a na počátku 20. století. Pro tuto práci zvolíme díla významných kapacit v tomto oboru: Mileny Lenderové¹, Pavly Horské², Marie Neudorflové³ a Martiny Pachmanové⁴, od nichž očekáváme erudovaný kulturně-historický pohled na prostředí, ve kterém se utvářelo emancipační hnutí, a také popis následného odrazu tohoto úsilí ve společnosti. Pro ozřejnění historického kontextu, do něhož zařadíme Kalendář paní a dívek českých z hlediska typu periodika, si zvolíme publikaci, jež, pro naši potřebu, poměrně komplexně zpracovává dějiny

¹ LENDEROVÁ, Milena: *K hříchu i k modlitbě*. Praha 1999.

² HORSKÁ, Pavla: *Naše prababičky feministky*. Praha 1999.

³ NEUDORFLOVÁ, Marie L.: *České ženy v 19. stol.* Praha 1999.

⁴ PACHMANOVÁ, Martina: *Neznámá území českého moderního umění: Pod lupou genderu*. Praha 2004.

kalendářů, od Zdeňka Urbana⁵. Sekundární literatura se jeví jako omezená v případě Růženy Jesenské, budeme moci vycházet pouze z jediné monografie, která se jí věnuje, od Jana Opolského⁶.

Kalendář paní a dívek českých nebyl doposud příliš tematizován, za zmínku stojí práce Terezy Riedlbauchové⁷ „Žena – vzor a žena – problém“, v níž se autorka zaměřovala na období 1894 – 1897, kde analyzovala povídky, zejména ty od Terézy Novákové.

⁵ URBAN, Zdeněk: *Století českého kalendáře*. Praha 1987.

⁶ OPOLSKÝ, Jan: *Růžena Jesenská*. Praha 1944.

⁷ RIEDLBAUCHOVÁ, Tereza: *Žena – vzor a žena – problém*. [cit. 2008-01-30]. [dokument ve formátu PDF] dostupný z: <<http://www.ucl.cas.cz/edicee/data/sborniky/2005/PRPT/10.pdf>>.

1. Postavení žen ve 2. polovině 19. století až počátku století dvacátého

Postavení žen v 19. stol. tvořilo důležité sociální prostředí pro vznik některých časopisů v této době. Jednalo se především o časopisy určené ženám, mezi které spadal i Kalendář paní a dívek českých. V této kapitole se pokusíme stručně popsat, jak probíhal vývoj sociálního statutu ženy v 19. století a na počátku 20. století. V podkapitolách se zaměříme na oblasti lidského života, ve kterých se ženám nedostávalo plnohodnotných práv a kde bylo dosaženo vlivem emancipačního hnutí výrazného pokroku. Ženám tak bylo vytvořeno zázemí pro realizaci, na čemž se podílely změny nejen v majoritních oblastech života, přispěly k tomu i zdánlivě nepodstatné skutečnosti týkající se znevýhodnění žen.

1.1 Základní aspekty ženské otázky reflektované ženskými časopisy 2. pol. 19. st.

Kalendář paní a dívek českých byl, již podle názvu, primárně určen českým čtenářkám. Měl čestné místo mezi dalšími časopisy, které se věnovaly ženám a jež mohly začít ve 2. polovině 19. století vycházet, mj. díky měnícímu se pohledu na ženskou otázku. Protože však vznik něčeho tak specifického, jako časopisy výlučně pro ženy, bylo naprostou novinkou, názory na tento druh periodik se různily. Příkladem budiž výrok Karoliny Světlé, který se týkal vzniku přílohy časopisu Květy, jež měla být věnována ženám: „List pro ženy! Což jsme nějaké odrudy, aby nám bylo třeba jiného listu, než mužům?“⁸ Ony však vznikaly a jejich počet rychle narůstal.

Zmíníme zde pro přehlednost časopisy pro ženy, které se těšily největší oblibě českého čtenářstva. Jak uvádí Marie L. Neudorflová, „do poloviny 90. let byly nejdůležitějším ženským časopisem Ženské listy.“⁹ Tento časopis redigovala Eliška Krásnohorská, a to že jeho největší úspěch sahal zhruba do 90. let, souviselo se vznikem dalšího ženského časopisu, kterým byl Ženský obzor. Jeho liberálnější názory a uvolněná morálka, která byla patrna z některých článků, způsobily ostrou kritiku ze strany Krásnohorské. Za velký přínos Ženského obzoru lze však považovat zájem o ženskou otázku a snaha o kritické nahlížení na genderové konstrukce, jež se právě v 19. století začaly pomalu odbourávat. K dalším listům, z nichž plynul vstřícný přístup k emancipaci, patřil Ženský svět, List paní a dívek českých, jež byl vydáván od roku 1896, a moravský časopis Ženská revue,

⁸ HORSKÁ, Pavla: *Naše prababičky feministky*. Praha 1999, s. 97.

⁹ NEUDORFLOVÁ, Marie L.: *České ženy v 19. stol.* Praha 1999, s. 164.

vycházející od roku 1905.¹⁰ Za zmínku také stojí první ženské periodikum, které začalo vycházet v šedesátých letech 19. století a byl jím časopis *Lada*.¹¹ Ženská otázka nabývala od poloviny 19. století na významu. Znevýhodnění žen ve společnosti se projevovalo v mnoha oblastech života, a to především ve vzdělání, manželství, rodině, společenském životě, oblasti profese a politiky, kde byla nutná změna v souladu s emancipačními požadavky, na základě nichž k ní mohlo dojít.

1.1.1 Vzdělávání dívek

Vzdělání je považováno za důležitý krok při utváření osobnosti a nezbytnou položkou při vstupu do profesního života. Ke změnám ve školství, tak aby poskytovalo ucelené vzdělání i dívkám, začalo docházet od poloviny 50. let 19. století. Pro přehled, do té doby byla za potřebné vzdělání dívek považována např. výuka ručních prací nebo francouzské konverzace. Dívčí vzdělávání také limitoval přetrvávající stereotypní obraz ženy ve společnosti, který ji viděl především jako osobu zodpovědnou za domácnost. Postupně však začalo přibývat samostatných veřejných dívčích škol, které byly zprvu svěřovány školským sestrám a kongregacím věnujícím se výchově dívek. Veřejnou školu, klášterní školu nebo ústav (kde se však stále respektovaly při vyučování rozdíly mezi pohlavími), mohly dívky navštěvovat v závislosti na příjmu otce. Od 60. let pak posílaly některé rodiny své dcery do penzionátů v zahraničí nebo na výměnný pobyt do cizí země, kde dívky pracovaly jako chůvy či služebné. Světlejším obdobím pro ženy se stalo také Národní obrození, které je vnímalo především jako matky nové generace Čechů, jež se právě od nich učili od útlých let, a proto bylo jisté ucelené vzdělání žen na místě. Nejstarší dívčí škola vznikla roku 1860 v Písku, výuka byla poměrně komplexní a klientela pocházela především z bohatších vrstev. Pak následovaly školy v několika dalších větších českých městech. Dívčí výuka se dala konečně srovnat s chlapeckou. Velký význam pro dívčí vzdělávání měla Hasnerova reforma z roku 1869, která nařizovala zavést obecné a měšťanské školy v každém okrese, prodloužit vzdělávací povinnost do čtrnácti let a zavést jednotné osnovy pro chlapce i dívky. Docházku však komplikovala složitá finanční situace mnohých rodin, které potřebovaly děti jako pracovní sílu, a právě dívky na to doplatily nejvíce.¹²

V 70. a 80. letech se o zakládání škol zasloužily především dva ženské spolky: *Vesna* a *Ženský výrobní spolek*. Vznikaly jednoleté až tříleté průmyslové a obchodní školy pro

¹⁰ NEUDORFLOVÁ, Marie L.: *České ženy v 19. stol.* Praha 1999, s. 164, 165, 167, 174.

¹¹ LENDEROVÁ, Milena: *K hříchu i k modlitbě.* Praha 1999, s. 62.

¹² Tamtéž, s. 56 – 64.

dívky, kde vyučovaly učitelky a učitelé, a to předměty akademicky i prakticky zaměřené. Když studentky ukončily poslední ročník, často i s vynikajícím prospěchem, neměly možnost se dále vzdělávat, a tak většina z nich získala jen manuálně zaměřené zaměstnání. V 80. letech byly zakládány také hospodyňské ústavy, jež vycházely z představy o ideálním hospodaření, které není možné bez šetrné, pracovité a praktické ženy.¹³ V tomto období vznikaly i další školy, např. dívčí pedagogikum v Praze, které končilo maturitou, zřizovaly se kurzy pro ošetrovatelky a proběhly první pokusy o založení gymnázia, jež by mohly navštěvovat i dívky.

Nejzásadnějším posunem byl až vznik dívčího gymnázia Minerva, za nímž stála Eliška Krásnohorská, jeho chod se realizoval roku 1890 a stalo se nejstarším gymnáziem v Rakousku-Uhersku. Přesto se stále dívčí vzdělání často považovalo za zbytečné, přednostní zůstávaly vdavky.¹⁴ Minerva byla pravděpodobně první školou, na které se v roce 1912 zavedlo pravidlo, že zde mohou působit i učitelky vdané, ale s podmínkou, že v případě mateřství si za sebe najdou na určitou dobu náhradu.¹⁵ Na Minervě studovaly především dcery profesorů, učitelů a státních úředníků, nejméně otců studentek pocházelo z řad obchodníků a řemeslníků.¹⁶

Co se týče studií žen na univerzitách, za to bojovaly zejména Ženské listy. Do sporu se brzy vložil spolek Minerva a vytvořil petici (roku 1890), kterou podepsalo 4000 osob a kde žádal říšskou radu, aby bylo ženám umožněno alespoň studium na filosofické fakultě. Univerzitní studium mohly ženy absolvovat od roku 1897.¹⁷ V 1. polovině 20. století se dívky pozvolna dostávaly na vysoké školy. V období války odcházeli studenti starší 18-ti let do armády a jejich místa pak zaplnily mj. i ženy. V roce 1917 už studovalo na vysokých školách několik stovek posluchaček různých oborů, technických nevyjímaje.¹⁸

1.1.2 Postavení ženy v manželství a rodině

„Cesta k oltáři se pro ženu 19. století stala symbolem vysvobození ze starostí o budoucnost, a to ne vždy jen o hmotné zajištění, nýbrž i ze strachu z životní prázdnoty, z nenaplnění touhy po lásce k muži a dětem.“¹⁹ V manželství byly na začátku 19. století role

¹³ NEUDORFLOVÁ, Marie L.: *České ženy v 19. stol.* Praha 1999, s. 116, 117.

¹⁴ LENDEROVÁ, Milena: *K hříchu i k modlitbě.* Praha 1999, s. 65-69.

¹⁵ NEUDORFLOVÁ, Marie L.: *České ženy v 19. stol.* Praha 1999, s. 125.

¹⁶ HORSKÁ, Pavla: *Naše prababičky feministky.* Praha 1999, s. 84.

¹⁷ LENDEROVÁ, Milena: *K hříchu i k modlitbě.* Praha 1999, s. 261, 263.

¹⁸ HORSKÁ, Pavla: *Naše prababičky feministky.* Praha 1999, s. 82.

¹⁹ Tamtéž, s. 56.

jasně dány. Muži měli na starost rodinu uživit, ženy postarat se o domácnost. V tradiční rodině panovalo pravidlo, že muž byl hlava rodiny a žena a děti se mu podřizovaly. Ve Francii na začátku 19. století panovala představa, že rodinné zákonodárství odpovídá přírodním zákonům.²⁰ Ve 2. polovině 19. století docházelo k pozvolnému posunu ve vzájemném vnímání mužů a žen, mezi kterými mizely bariéry a to hlavně díky společenským akcím, jako byly plesy, věnečky, čaje o páté nebo sportovní události. Mladí lidé se tak mohli často setkávat, a vznikaly dokonce první seznamky na inzerát. Uvolnění určitých konvencí však neznamenalo změnu postavení ženy v rodině. Žena přijímala sociální status manžela, byla povinná si do manželství přinést věno, což nevěsta musela vyřešit už dlouho před vdavkami. To souviselo s faktem, že výchova dívek v 19. století k manželství přímo směřovala, z čehož těžily i mnohé časopisy pro ženy. Přípravy na svatbu a jak si nachystat správné věno bylo specializací především listu *Nové mody*. Ženy byly v pasivním postavení již před vstupem do manželství, ve 2. polovině 19. století žádal muž o ruku ženy nejprve rodiče a pak až ji samotnou. Situaci symbolicky vyjadřoval i zasnubní prsten, který hluboko do devatenáctého století dostávaly jen ženy. V okamžiku navlečení na prst mohl být považován za symbol sexuální moci muže nad ženou. Až v průběhu století začali nosit prsten i muži. Problém vztahu ženy k mužovi začínal již při výchově. Dívka byla od mládí vedena k pasivitě v domnění, že jen tak si k sobě svého muže připoutá, její následná ekonomická závislost na něm však způsobila, že spíše ona se nemohla odpoutat od něj.²¹ Rozvod byl uzákoněn až v roce 1868, ale i předtím se některá manželství rozpadala. Pro ženu znamenalo opustit rodinu něco téměř nemyslitelného, muž ji zastupoval před úřady, spravoval rodinné finance a žena mu byla podle zákona povinná poslušností. Odešla-li od muže a neměla zaměstnání, ocitla se ve světě bez prostředků. Na přelomu 19. a 20. století panovala představa, že žena se nemůže realizovat jinde než v prostředí rodiny. Toto přesvědčení podtrhovaly dobové filosofie myslitelů, jako například Augusta Comta, který své teorie podporoval v té době nezvratnými biologickými skutečnostmi, že žena má lehčí mozek než muž, a proto není schopna takové intelektuální aktivity.²²

Z hlediska sociologického byla rodina a její proměny následující: V 19. století vznikla občanská společnost a ustálilo se paradigma, že muž vydělává a je politicky aktivní a žena je v domácnosti, zabezpečuje zázemí pro rodinu, stará se o děti a staré nebo postižené členy rodiny. Rodina měla čtyři funkce: výchovnou, ekonomickou, výrobní a ochrannou. Toto však

²⁰ HORSKÁ, Pavla: *Naše prababičky feministky*. Praha 1999, s. 49.

²¹ LENDEROVÁ, Milena: *K hříchu i k modlitbě*. Praha 1999, s. 91 – 96.

²² HORSKÁ, Pavla: *Naše prababičky feministky*. Praha 1999, s. 55, 66.

změnila průmyslová revoluce, výchovná funkce přešla státu (všeobecná vzdělávací povinnost) a ochranná taktéž (policie, justice). Ekonomická funkce však zůstávala a ještě k tomu nebyla výsadou muže, žena se často podílela na ekonomických aktivitách a často po úmrtí muže musela umět vést živnost sama. S postupující industrializací však přišla změna, profese se diferencovala od domácnosti, a vznikla tak veřejná a soukromá sféra, kam stát neměl právo zasahovat. Tento model byl patriarchální. Muž získal výsadní postavení ve sféře veřejné (rodina byla závislá na jeho příjmu) a dalo by se očekávat, že dominantní postavení ve sféře soukromé připadne ženě. Ovšem i zde byl „hlava rodiny“ muž, žena nejenom že se pohybovala vně profesního světa a politiky, jejím životním údělem měla být role poslušné manželky a dobré hospodyně, která toto vymezení měla brát za samozřejmé. Na rozdíl od práce muže byla práce ženy nehonoraná, tudíž se nepovažovala za práci produktivní.²³

1.1.3 Tělovýchova jako další krok k emancipaci, ženské spolky a profese

Ženy byly znevýhodňovány i v oblastech zdánlivě nepodstatných, při stolování a přidělu jídla, nebo ve sportu. Na konci 20. století převládaly v populaci starší ženy, na rozdíl od situace, jež byla o století dříve. Je zde velká pravděpodobnost, že ve většině zemí měli muži lepší životní podmínky, co se týče výživy, hygieny práce, styku s chorobami, léčebné péče, než ženy. Jejich úmrtnost tedy byla nižší, což se projevovalo již mezi 5.-15. rokem.²⁴ Vyšší úmrtnost žen a dívek způsobovaly mj. i rozdílné názory na mužskou a ženskou roli v rodině a domácnosti. Ženy se často musely uskrovnit v jídle, vykonávaly domácí práce, při kterých často přišly do kontaktu s kontaminovanou vodou, odpadky apod., a protože za jejich přirozenou úlohu bylo brané ošetřovatelství, byly to ony, jež se stýkaly i s nakažlivě nemocnými.²⁵ Další oblastí, v níž se rozdíl projevovaly, byl sport, a to asi do 70. let 19. století. Sport se považoval pro dívky za nevhodný. Ale právě tělovýchova ovlivnila postavení ženy a především narušila stereotyp somatické méněcennosti ženy. Žena byla schopna vykonávat spoustu sportů jako muži. Tělocvik zavládl příčinu k novému typu sociability, vzniku tělovýchovných spolků a sportovních kroužků, prolomil také zčásti bariéru mezi pohlavími. „Tělovýchova a sport byly významným krokem v emancipačním procesu žen.“²⁶

Jako hlavní poslání emancipačního hnutí spatřovali mnozí lidé zrovnoprávnění žen v zaměstnání a pracovních příležitostech. Právě tato oblast se ženám po dlouhou dobu

²³ LENDEROVÁ, Milena: *K hříchu i k modlitbě*. Praha 1999, s. 119 – 122.

²⁴ Tamtéž, s. 42.

²⁵ HORSKÁ, Pavla: *Naše prababičky feministky*. Praha 1999, s. 43.

²⁶ LENDEROVÁ, Milena: *K hříchu i k modlitbě*. Praha 1999 s. 149.

uzavírala. První povolání, kterému se dívky věnovaly, byla soukromá učitelka (dívek), dlouho pro to nepotřebovaly ani kvalifikaci. Za první svobodné české ženy se v 19. stol. dají považovat herečky a zpěvačky, od nich také vzešla pravděpodobně první stávka českých žen u nás. Jednalo se o nerovné platy mezi muži a ženami, psal se rok 1872 a platy byly na základě vzpoury vyrovnány. Příslušnice vyšších vrstev se naproti tomu s oblibou věnovaly filantropii.²⁷

Ženy z dolních vrstev mohly vykonávat námezdní práci, pracovaly často v továrnách (oděvním a textilním průmyslu), vydělávaly si také příležitostnými pracemi, o ekonomické nezávislosti se však nemůže mluvit, o emancipaci teprve ne. Roku 1880 vykonávalo kvalifikovanou práci jen 0,2% žen. Protože počet žen převyšoval počet mužů, nastal problém, dle statistik bylo v tomto období 59% žen v domácnostech.²⁸ Ačkoliv zrovnoprávnění na poli profesním se stalo jedním z hlavních bodů emancipačního hnutí 2. poloviny 19. století, ne všechny vrstvy obyvatelstva měly zájem na této změně. Ženy z venkova nepotřebovaly pro svou práci kvalifikaci, potřebné se dozvěděly od své matky, a tak zde nebylo místo pro feminismus. O svém postavení mohly přemýšlet více ženy z města, ale ani zde se neprojevovalo žádné valné nadšení pro emancipaci.²⁹

Postavením rodiny otřásla průmyslová revoluce, v rodinách městské i venkovské buržoazie průmyslových zemí se začala snižovat potřeba domácí rukodělné ženské práce a začala se zvyšovat potřeba peněz na nákup spotřebního zboží. Průmyslová revoluce zamíchala rolemi žen a mužů ve veřejné a soukromé sféře, přesto se neoddělitelnost ženy od rodiny udržovala.³⁰

Primární funkcí ženy bylo mateřství a domácnost, muž zůstával ekonomicky nadřazenější, což mu zajišťovalo jeho vzdělání a příjmy. Ženy mohly působit v činnostech jim příslušejících – pečovatelských, ošetrovatelských, starost o postižené nebo malé děti, vzdělávací přednášky apod. Toto muže neohrožovalo. Když musela být nějaká žena ekonomicky nezávislá a vybrala si některou z těchto činností, bylo vše v pořádku.³¹ V Praze 19. století zakládaly ženy dobročinné spolky, skrze které podporovaly chudé ženy, dívky a děti. Náplní veřejné činnosti městských žen a dívek z rodin politiků, umělců či literátů se stala podpora sirotků a dětí chudiny a jejich výchova, kterou jim nemohla zajistit vlastní rodina. Bylo

²⁷ LENDEROVÁ, Milena: *K hříchu i k modlitbě*. Praha 1999, s. 227, 233.

²⁸ Tamtéž, s. 64, 219, 252-255.

²⁹ HORSKÁ, Pavla: *Naše prababičky feministky*. Praha, 1999, s. 24.

³⁰ LENDEROVÁ, Milena: *K hříchu i k modlitbě*. Praha 1999, s. 252-257.

³¹ Tamtéž, s. 253-254.

vhodné, aby se vše, co bylo v té době považováno za veřejnou úlohu ženy, odehrávalo v ženských spolcích kontrolovaných státem. Centrem ženské spolkové činnosti byla Praha.

Nejstarší ženský spolek se jmenoval „Spolek sv. Ludmily“, pečoval o vdovy, především s dětmi. Motivem sdružování žen a zakládání dobročinných organizací byla příležitost vymanit se ze svazujícího prostředí rodiny a realizovat se ve veřejném dění mezi sobě rovnými. Zatímco politika byla v městské společnosti přenechána mužům, ženám zůstala tradiční opora v účasti na církevních i světských obřadech a různých slavnostech.³² O dívčí vzdělání se velmi zasadil např. spolek Karoliny Světlé, který založila roku 1871. Zmiňme Ženský výrobní spolek český, který provozoval vlastní dívčí a obchodní průmyslovou školu a kurzy pro vychovatelky a ošetřovatelky. Dále to byly např. Spolek sv. Ludmily, pražský Ženský klub český, jenž vytvořil za předsednictví Františky Plamínkové koncem roku 1905 Výbor pro volební právo žen, nebo např. Tělocvičný spolek paní a dívek pražských.³³

Těchto a podobných ženských organizací stále přibývalo, své místo měly i v Kalendáři paní a dívek českých v rubrice o ženských spolcích, jež byla pravidelně otiskována už od roku 1893 a uveřejňovaly se zde zprávy z celkem 18 spolků. Bezpochyby jedním z těch nevýznamnějších byl Spolek pro ženské studium Minerva³⁴, který založila roku 1890 Eliška Krásnohorská. Ta patřila mezi pravidelné příspěvatelky Kalendáře paní a dívek českých a svůj postoj k emancipaci často vyjadřovala ve svých člancích určených ženám:

„Neděste se tedy, když přirozená autorita mužů vám káže, že jediným vašim přirozeným povoláním jest domácnost a všecko ostatní je vám nepřirozeno, vám i společnosti lidské škodlivé, nezastrašte se, tvrdí-li vám, že k ničemu jinému nemáte přirozených vloh. Pouhé to tvrzení bez důkazů nemá ani nejmenší podstaty,“³⁵ napsala v Kalendáři paní a dívek českých na rok 1893 a snažila se takto povzbudit ženy v emancipačním smýšlení.

Kromě Krásnohorské měly Čechy i jiné „bojovníky za práva žen“, jež významně přispěli k příznivé změně situace v této oblasti. Nelze zde nezmínit Vojtěcha Náprstka. Už v prosinci 1862 zahájil pravidelné vzdělávací besedy pro ženské publikum. V prostředí, kde vznikaly spolky jako Hlahol, tělocvičná jednota Sokol, Umělecká beseda a také Prozatímní divadlo, kdy pražskou radnici opět získali Češi, byly vhodné podmínky pro rozhodující kroky

³² HORSKÁ, Pavla: *Naše prababičky feministky*. Praha 1999, s. 68, 69, 71-73.

³³ LENDEROVÁ, Milena: *K hříchu i k modlitbě*. Praha 1999, s. 66, 146, 233, 269.

³⁴ LENDEROVÁ, Milena: *K hříchu i k modlitbě*. Praha 1999, s. 67.

³⁵ *Kalendář paní a dívek českých na rok 1893*, Praha 1893, s. 70.

v ženském vzdělání, čehož Náprstek využil.³⁶ Založil později, roku 1865, Americký klub dám, jenž fungoval ještě ve 20. století, zanikl až s nástupem komunismu. V Čechách jeho vlivem vznikala řada podobných ženských spolků. Náprstek si své přesvědčení o rovnocennosti mužů a žen utvrzoval zejména při pohledu na ženy a jejich emancipační činnosti v Americe.³⁷ Klub měl nejvýsadnější místo mezi ženskými spolky i v Kalendáři paní a dívek českých. Náprstek také přišel s prvním požadavkem na volební právo žen, a to roku 1887, svůj názor dokládal tím, že když ženy platí daně, měly by mít i právo volit.³⁸

1.1.4 Ženy a politika

Fakt, že ženám zůstala na dlouhou dobu uzavřena oblast politiky, není překvapujícím. První strana, která požadavek za volební právo žen integrovala do svého programu, byla sociální demokracie. První sraz československých žen se konal 15. – 17. května 1897 v Praze a byl na něm založen Ústřední spolek českých žen, který pojem emancipace vzal jako komplexní hnutí. Koncem roku 1905 vznikl Výbor pro volební právo žen, jemuž předsedala Františka Plamínková.³⁹ „Intelektuální i fyzickou rovnocennost obou pohlaví potvrdila první světová válka.(...) Otcové rodin, manželé, bratři a synové či milí většinou odešli na frontu. Ve školách, úřadech, továrnách, obchodech, nemocnicích je nahradily ženy. Skončilo „dlouhé“ 19. stol.“⁴⁰ Jakmile se na začátku 20. století objevily vysokoškolsky vzdělané ženy, nebylo jim možno od roku 1908, kdy vešly v platnost nové předpisy, ve volbách do českého zemského sněmu bránit.⁴¹

1.2 Pojmy ženská otázka, emancipace a feminismus

Jak zhruba vypadalo postavení ženy ve 2. polovině 19. století a na začátku století následujícího bylo v předešlých kapitolách nastíněno. Tato situace vyvolala řadu reakcí, na jejichž základě se mohlo začít diskutovat o „ženské otázce“, následně pak o procesu emancipace a feminismu jako o uceleném ideologickém směru.

A jak se dívala již tehdejší společnost na tyto pojmy? Pojem ženská otázka v Ottově slovníku naučném, vydaném nakladatelstvím J. Otty v Praze roku 1908, vysvětluje ženskou

³⁶ LENDEROVÁ, Milena: *K hříchu i k modlitbě*. Praha 1999, s. 62.

³⁷ Tamtéž, s. 240, 241, 244.

³⁸ Tamtéž, s. 269.

³⁹ Tamtéž, s. 269.

⁴⁰ Tamtéž, s. 271.

⁴¹ HORSKÁ, Pavla: *Naše prababičky feministky*. Praha 1999, s. 88.

otázku takto: „Ženská otázka je problém, v němž jde o oprávněnost nároků ženy na uznání celého lidství jejího a důsledků z toho plynoucích.“⁴² Hlavní složky emancipačního hnutí jsou: 1. úsilí o uvolnění individuální s praktickým požadavkem neobmezovaného vzdělání pro ženy, 2. sociální a éthické s požadavkem přístupu ke všem povoláním a oborům lidské práce, odstranění dvojí morálky nuceného celibátu, prostituce, 3. politické bojující za právo volného sebeurčení ve státě, tedy volební právo, změny některých zákonů, 4. rodinné, snažící se o mravní a právní rovnost rodin, nezávislou a rodičovskou moc.⁴³ To je formulace Františky Plamínkové⁴⁴, ze které je čerpáno dodnes.

V povědomí společnosti je také pojem feminismus. V 19. století nebylo feministek, ženy, které se sdružovaly ve spolky a provozovaly charitativní činnost a usilovaly o rovnost mužů a žen, si říkaly emancipistky, a i toto označení v tehdejší společnosti budilo hrůzu.⁴⁵ Nejinak tomu bylo a stále je i u pojmu feminismus. Jak se shodují mnozí badatelé na poli gender studies, je označení feministka vnímáno často negativně. Problém formulovala Jiřina Šmejkalová ve své studii vydané *Nadací gender studies*: „Z myšlenky ženské rovnoprávnosti se ve všech sférách soukromého i veřejného života zrodila ideologie ženské nadřazenosti.“⁴⁶ Feminismus obsahuje řadu teorií, které jsou odlišné, někdy si odporují a způsobují často dezinterpretaci důvodů a podoby emancipačního hnutí. Tato nejednotnost je jeho velkou slabinou.

Co mají však feministické teorie společné je snaha o překonání androgenistického obrazu světa. Je zde touha po docenění ženské role ve společnosti, rovnoprávnost tedy není cílem, ale cestou. „Jde o získání sociopolitických práv, obhájení přístupu k subjektivitě, k právu prosazovat svou přítomnost ve všech podobách lidské existence a na každém poli diskurzu. Jde o snahu vtělit specifický směr myšlení a jiný – což neznamená horší – pohled na realitu do samé podstaty existujících vědeckých teorií.“⁴⁷

Emancipační boje za práva žen dosáhly v průběhu let zásadních pozitivních změn, postupně se měnil charakter a oceňování práce: práce ve veřejném sektoru byla placená, a tudíž pokládána za hodnotnou, také byly potlačovány projevy emocionality a iracionality, přisuzovaných ženám, zatímco za racionální se považovalo myšlení, rozhodování a jednání

⁴² *Ottův slovník naučný : ilustrovaná encyklopedie všeobecných vědomostí*. Díl 27. Praha 1908, s. 803.

⁴³ *Ottův slovník naučný : ilustrovaná encyklopedie všeobecných vědomostí*. Díl 27. Praha 1908, s. 806.

⁴⁴ Tamtéž, s. 806.

⁴⁵ HORSKÁ, Pavla: *Naše prababičky feministky*. Praha 1999, s. 90.

⁴⁶ HAVELKOVÁ, Hana – VODRÁŽKA, Mirek.: *Žena a muž v médiích*. Praha 1998, s. 16.

⁴⁷ OSVALDOVÁ, Barbora: *Česká média a feminismus*. Praha 2004, s. 41.

mužského charakteru. První a druhá feministická vlna byla ve znamení boje za práva žen v mužském světě, s obdobím postmoderny přišla změna a ženy začaly bojovat o právo podílet se na samotné definici světa.⁴⁸

„Feminismus se dnes teoreticky rozvíjí v oblasti filosofie, sociologie, etiky, náboženství, literární a umělecké kritiky, historie, politické filosofie, lingvistiky i mediálních věd. Vychází přitom z premisy, že pojmový aparát většiny věd odráží jasné stopy patriarchátu, ať už v základním rozlišení člověk = muž, nebo v členění detailnějším.“⁴⁹

⁴⁸ OSVALDOVÁ, Barbora: *Česká média a feminismus*. Praha 2004, s. 42, 43.

⁴⁹ Tamtéž, s. 44.

2. Vznik, vývoj a období „zlatého věku“ kalendářů v Čechách

V této kapitole se zaměříme nejprve na kalendáře jakožto druh periodika, který okupoval v jisté době český trh. Popíšeme jejich vznik, podobu a význam v 19. století, právě tehdy probíhal zlatý věk kalendářů. Ty, které používáme dnes, ať se jedná o kalendáře hmotné (nástěnné, stolní, kapesní) nebo elektronické, plní jen zlomek z funkce, která příslušela jejich sto let starým předchůdcům. Poté již bude následovat analýza Kalendáře paní a dívek českých, etapy a proměny jeho vývoje, vnější a obsahová podoba, složení redakce a celkový diskurz období redakce Růženy Jesenské.

2.1 Vznik a vývoj kalendářů

Název Kalendář pochází z Říma, výchozí pojmy byly pravděpodobně dva, a to *calendarium*, což znamená kniha dlužníků, a *Kalendae*, čili první den každého měsíce, kde bylo potřeba platit úroky z dluhů. Náš typ kalendária (souple podávajícího časovou posloupnost dní v jednotlivých letech) je juliánský, jež převzali křesťané, a jako gregoriánský typ funguje dodnes. První kalendáře v Evropě se nazývaly *cisiojany*, byly nejprve latinské, pak české a po vynalezení knihtisku byly přetiskovány v českých zemích (první v roce 1501 ve spisku „Písničky“). Nejstarší česky tištěný kalendář pochází z roku 1485, je nástěnný a má název *Minucí na rok 1485*. První knižní kalendář je z němčiny přeložená *Praktika kolínská na rok 1493*.

Kalendářní soustavy byly často spjaty s hospodářskými potřebami společnosti a také s náboženstvím, které se svojí symbolikou, zařazovanou do kalendářů, snažilo kodifikovat náboženské pověry a oslavit svátce. Důležitou roli si také vydobily pranostiky. Lze rozlišit dva typy - první obsahovaly zkušenosti lidí, hlavně ve vztahu k zemědělským pracím, druhý typ byl rázu astrologického, ty, od konce XV. století, kalendáře doslova zaplavily. Hlásaly různé předpovědi hlavně podle postavení planet a z kalendářů ustupovaly až v XIX. století. Později se v kalendářích začaly objevovat i jiné složky, zmiňme např. zdravotní nebo oblíbený přehled jarmarků. Dále sem začala pronikat snaha o přihlídnutí k nižším sociálním nebo utlačovaným vrstvám a brzy se u nich projevila snaha o suplování funkce novin. Jednalo se hlavně o začleňování novinových ukázek a beletristických oddílů, které pojednávaly o historii. S obrozením tyto tendence sílily a rozšiřovaly se i informace.⁵⁰

⁵⁰ URBAN, Zdeněk: *Století českého kalendáře*. Praha 1987, s. 15- 18.

Vývoj kalendářů lze spatřovat už od 90. let 18. stol., předělem je pak rok 1900, po němž následuje na krátkou dobu úpadek. Za významný kalendář z přelomu 18. a 19. stol. se dá považovat Kalendář historický, který se začal zajímat o politiku. Dalšími průkopníky byly kalendáře, které se věnovaly hospodářským potřebám venkova a snažily se o modernizaci v tomto směru. Často byly přejímány z německých nebo anglických pramenů, těšily se velké oblibě, což dokazují desetitisícové náklady v tisku. Postupem času sílily snahy o nový typ kalendářů, a to především vzdělávací, které by podporovaly zájem o čtení a doplňovaly školní vzdělání. K realizaci tohoto nápadu došlo až v 50. a 60. letech 19. století.⁵¹

O pozvolné přeměně kalendářů lze hovořit už ve 30. letech 19. století s příchodem průmyslové revoluce. Měnila se především jejich tematika a oblast zájmů redakce. Ještě větší přerod, hlavně co se týče funkce, pak lze zaznamenat v 2. polovině 19. století. Kalendáře nebyly již dále použitelné pouze na jeden rok, jejich životnost se stala podstatně delší. Především vzrostla jejich informační funkce, rozrůznila se témata, do kalendářů vstupovala také dříve podceňovaná beletristická složka, a to nejprve v drobnějším rozsahu. Kalendáře obsahovaly krátké črty, příběhy ze života a zpočátku ojedinele i povídky. Co se týče poptávky, byla, podle Karla Amerlinga, v roce 1839 po kalendářích mezi ostatními knihami nejvyšší. Po roce 1848 došlo ke kalendářové explozi. Jelikož kalendáře nepodléhaly takové cenzuře jako jiný tisk, byly využívány tehdejšími pokrokovými představiteli české kultury i radikály k jejich projevu, někdy je i oni sami redigovali. Toto zvýšilo společenskou funkčnost kalendářů a zájem o ně stoupal jakožto o hodnotnou záležitost. To způsobilo také přehlcení trhu, začaly tedy vznikat i kalendáře blížící se literárnímu braku, vycházely jen kvůli zisku. Koncem 50. let stoupl počet kalendářů pětkrát, o desetiletí později devětkrát. Klád se důraz na poučení, vzdělávání, poptávka byla po obrozeneckém typu kalendáře, o nějž se snažil už Kramerius.⁵²

2.2 Kalendáře v 19. st. a na počátku 20. století

Ve 2. polovině 19. století, v době kdy začal vycházet i Kalendář paní a dívek českých, nabízel český trh kalendáře různých zaměření, názvů i podob. Pro přehlednost jsme je rozdělili do několika tematických skupin, k čemuž mě vybídlly především jejich názvy. Úzce specifikovaná periodika vycházela pro občany, kteří byli spjati druhem své pracovní činnosti

⁵¹ URBAN, Zdeněk: *Století českého kalendáře*. Praha 1987, s. 18.

⁵² Tamtéž, s. 20.

nebo záliby, a tak můžeme i mezi kalendáři najít ty určené cyklistům, dělníkům, studentům, obchodnické omladině, hudebníkům, chemikům, lékařům, pekařům, právníkům, profesorům, stavitelům, zvěrolékařům, stenografům, včelařům apod. V titulu pak měly kalendáře kromě názvu skupiny, ke které náležely, nejčastěji přívlastek Český nebo Československý. Další oblíbené přívlastky, jež zdobily názvy nesčetného množství kalendářů, byly: Malý (Malý pražský kalendář, Malý občanský kalendář koruny Svatováclavské, Malý národní kalendář pro čas a věčnost), Velký (Velký Svato-Josefský kalendář, Velký slovanský kalendář, Velký pražský kalendář, Velký obrázkový kalendář), Nový i Starý (Nový obrázkový kalendář českého venkova, Nový i Starý kalendář, Nový hospodářský kalendář, Nový pražský kalendář). Několik „svých“ kalendářů měla Praha, vycházel např. Pražský hospodářský kalendář, Pražský kalendář studujících škol středních, Pražský kalendář pro lid hornický a hutnický. Tato periodika měla ale i jiná větší města v Čechách. Kalendáře byly také používány k vyjádření nebo propagaci nějakého názoru či vyznání, širokou škálu tedy tvoří kalendáře náboženské (Kalendář katolicko-politické jednoty pro království české, Kalendář ku počtě nejsvětějších srdcí Pána Ježíše a Panny Marie pro katolický lid, Česko-bratrský kalendář, Český pravoslavný kalendář, atd.), mezi nimi se také objevil Velký antisemitský kalendář (z roku 1901, kde na přední straně byl mezi autory uveden i T. G. Masaryk). Tato periodika se objevovala často také jako příloha některých časopisů, např. Kalendář humoristických listů, jenž vyšel nákladem vydavatelství „Humoristických listů“ v Praze a měl přílohu v podobě kalendáře na stěnu. Také vznikaly kapesní kalendáře (např. Kalendář národní kapesní), vycházely v několika vydavatelstvích nebo u knihkupců, jako byl především Bellman, Kadeřábek, Kober, Otto, Rost, Stýblo, Valečka. Řada těchto kalendářů kapesních příslušela právě také často k časopisům. Kromě kalendářů, které vydávaly jednotlivé osoby nebo různé spolky, stojí za zmínku ještě speciální skupina „kalendáříků“: Kalendářík lidstva, Kalendářík české samosprávy, Kalendářík české mládeže apod.⁵³

Kalendář paní a dívek českých lze zařadit do skupiny kalendářů určených ženám, zmíním se zde tedy i o některých podobných kalendářích, které snad mohly Kalendáři paní a dívek českých v minulém století a dříve konkurovat. Své významné místo si v 19. století vydobyl Kalendář české hospodyně, který vycházel nákladem časopisu „Domácí hospodyně“ a tiskem a nákladem národní knih- a kamenotiskárny Josefa Kramáře a Karla Procházky v Olomouci. Nejen cílová skupina byla společným znakem s Kalendářem paní a dívek

⁵³ Naskenované katalogy národní knihovny ČR [online], 21. 11. 2008 [cit. 2008-01-17]. URL: <<http://katif.nkp.cz/Katalogy.aspx?katkey=050BIBL19>>.

českých, podobné prvky bychom mohli najít i v grafické úpravě a vnitřní výzdobě, kterou tvořily rostlinné motivy. Také jména příspěvovatelů se v mnohých případech shodovala, v Kalendáři české hospodyně najdeme práce mj. od Amalie Vrbové, Terézy Novákové nebo Františka Procházky. Kalendář vycházel pravděpodobně od roku 1884. Ještě větší shodu lze najít s Kalendářem česko-amerických žen (jeho existence, jakožto českého kalendáře vydávaného v zahraničí, nebyla ojedinělá. V Americe například vycházel také Česko-americký humoristický kalendář nebo Kalendář Národních novin). Vraťme se však ke Kalendáři česko-amerických žen. Ten se na trhu objevoval od roku 1899, uspořádala a vydala ho Josefa Humpal-Zemanová v Chicagu, Illinois. S Kalendářem paní a dívek českých toho měl společného skutečně dost, byl to rozsah (kolem 150 stran), příspěvky od osobností, jako byl Jaroslav Vrchlický, Eliška Krásnohorská, Anna Řeháková, Vilma Sokolová, Věnceslava Lužická nebo Teréza Nováková. Podobná byla i výzdoba - secesní motivy, rostlinné zdobení, dívčí postava, liány, množství portrétů (např. Karoliny Světlé, Gabriely Preissové, Terézy Novákové apod.). Dále se nezdálo se objevovaly reprodukce sochařských a malířských děl, celostránkové i drobné fotografie, a to především amerických měst. Poslední kalendář, o kterém se zde zmíním, se trochu odlišuje. Jedná se o Kalendář českých babiček, čili nebyl určen ženám obecně jako předchozí zmiňované. Vycházel od roku 1895, vydavatelem byl spolek porodních babiček českých, jeho úprava byla obvyklá pro kapesní kalendáře a obsahoval rovněž zápisník. Ve století devatenáctém a na počátku dvacátého vycházelo ještě několik kalendářů, které byly určeny ženám, některé však pouze implicitně.⁵⁴

⁵⁴ Naskenované katalogy národní knihovny ČR [online], 21. 11. 2008 [cit. 2008-01-17]. URL: <<http://katif.nkp.cz/Katalogy.aspx?katkey=050BIBL19>>.

3. Kalendář paní a dívek českých

Kalendář paní a dívek českých, dále jen Kalendář, začal vycházet v roce 1888. Jeho prvním vydavatelem byl František Bohuslav Batovec, třetí ročník již převzal nakladatel Jan Otto.⁵⁵ Vycházel tiskem grafické společnosti Unie v Praze. První ročníky Kalendáře, konkrétně vydání z let 1888 – 1892, nebyly z důvodu převodu na digitalizovanou podobu v Národní knihovně České republiky k nahlédnutí po dobu tvorby této práce, proto zde nebudou zohledňovány.

Kalendář obsahoval příspěvky různých žánrů, převážně se jednalo o povídky či eseje, našli bychom zde i množství črt nebo naučných pojednání. V redakci zasedaly významné české osobnosti z oblasti literární, publicistické nebo vědní. Celkem přispívalo více žen než mužů, i ti však měli v Kalendáři paní a dívek českých velký prostor. Za nejvýznamnější období tohoto periodika se považuje jeho poslední etapa, ve které byla hlavní redaktorkou Růžena Jesenská, tedy rozmezí let 1911-1920. Kalendář měl nesporný význam mezi dobovými listy pro ženy a měl sloužit především k pobavení nebo praktickému využití v životě ženy. Články však tematizovaly velmi často dobové otázky (především tu ženskou a národnostní) a podávaly důležitá historická svědectví. Jedním z nejvýraznějších znaků období přelomu 19. a 20. století bylo emancipační hnutí a naopak jeho odraz v Kalendáři patřil k nejsilnějším charakterovým rysům tohoto periodika.

3.1 Vizuální stránka a výzdoba Kalendáře paní a dívek českých

Ve vývoji Kalendáře lze určit tři etapy, specifická je pro každé období již grafická úprava. První etapa trvala do roku 1899, tehdy byl Kalendář vázán v pevných deskách různých barev (červená, modrá, písková), na nichž se nacházel zlatý rámeček ve tvaru svitku s názvem Kalendář paní a dívek českých. Pozadí dotvářely ilustrace pavučiny a lučního kvítí. Písmo bylo patkové, Kalendář působil starodávným dojmem, uvnitř listu se často objevovaly iniciály. Na deskách se uvádělo jméno ilustrátora - E. Boháč, následoval signet a barevně vykreslený patitule. Ostatní ilustrace byly černobílé a tematicky tříděné, korespondovaly tedy s články nebo s diskurzem Kalendáře, například vydání na rok 1898 bylo téměř zahlceno obrázky staročeských krajků. Za ojedinělý úkaz lze považovat rozkládací plakáty uvnitř

⁵⁵ RIEDLBAUCHOVÁ, Tereza: Žena – vzor a žena – problém. [cit. 2008-01-30]. [dokument ve formátu PDF] dostupný z: <<http://www.ucl.cas.cz/edicee/data/sborniky/2005/PRPT/10.pdf>>.

periodika, jednalo se o vyjmutelné ilustrace o formátu přesahujícím A4 na křídovém papíře. V Kalendáři se jich nacházelo většinou několik, nejčastěji byl jejich námětem náboženský motiv. Tento fenomén rozkládacích obrázků se objevoval i ve druhé etapě existence Kalendáře, nikoliv však ve třetím období, když byla hlavní redaktorkou Růžena Jesenská.

S druhou etapou Kalendáře přišla velká změna v grafické úpravě. Na obalu se objevila kresba elegantní ženy čtoucí knihu. V pozadí se nacházel zlatý astrologický kruh a barvy desek byly opět různorodé – červená, tmavá i světle modrá, růžová. Dekorace se vyznačovaly secesním charakterem, objevovaly se v barevném provedení i v patitulu a většinou zobrazovaly ženu nebo květiny. Secese se zde projevila zejména náměty, kterými byla příroda či ženské postavy, dále způsobem ztvárnění, výrazným ornamentalismem a secesní linií, jež byla typická střídavým rozšiřováním a zužováním.⁵⁶ Při starém nezůstalo ani vnitřní zdobení, kolem článků se objevovaly rozsáhlé secesní kresby, vymizely iniciály a proměnou prošel i druh písma a papíru. Jako ilustrátorka byla uvedena Helena Emingerová. Zatímco takováto podoba vznikla už v roce 1900, změna hlavní redaktorky listu se uskutečnila až o tři roky později, poznámku „rediguje Gabriela Preissová“ mohli čtenáři zaznamenat až v roce 1903.

Největší přelom se odehrál za období Růženy Jesenské. Při jejím nástupu, v roce 1911, se opět změnila podoba ilustrací na deskách. Byl zde umístěn symbol dvouocasého českého lva, přibyla informace o nakladateli, a zatímco barva písma zůstala stále zlatá, změnil se jeho typ na švabach, čímž pozbývalo na čitelnosti. Celé toto provedení bylo orámováno drobnými kvítky. Estetika Kalendáře zůstala secesní, typická svou ornamentálností a květinovým zdobením. Takovéto dekorace se staly pro list určený ženám příhodné. V tehdejší době panoval názor, že k secesnímu ornamentálnímu stylu, jehož kořeny se hledaly v přírodě, měly ženy blízko. Postupem času se však tento druh umění stal přežitkem. Nicméně stále panoval dobový názor, že doménou ženy v umění je příroda.⁵⁷

Od roku 1913 byla jako ilustrátorka uvedena Zdeňka Braunerová. Tato malířka a ilustrátorka vystudovala umění pod vedením Antonína Chittusiho, jehož díla mohli čtenáři na stránkách Kalendáře celkem pravidelně vídat. Jejím uměleckým námětem se stala především příroda.⁵⁸ Braunerová se také jako knižní ilustrátorka podílela na některých dílech Miloše

⁵⁶ WITTLICH, Petr: *Česká secese*. Praha, 1982, s. 12-14.

⁵⁷ PACHMANOVÁ, Martina: *Neznámá území českého moderního umění: Pod lupou genderu*. Praha 2004, s. 35.

⁵⁸ *Ottův slovník naučný: ilustrovaná encyklopedie všeobecných vědomostí*. Díl IV. Praha 1997, s. 601.

Martena a Růženy Jesenské.⁵⁹ V Kalendáři na rok 1911 dostala prostor k publicistické tvorbě, a tak se zde od ní objevil příspěvek „Glossy o výstavě Mikuláše Aleše“⁶⁰, ve kterém hodnotila některá z Alšových děl a jeho umělecký styl, jenž byl podle ní pln hudebnosti, lyrismu a pathosu. Komentáře ilustrátorky Kalendáře, Zdeňky Braunerové, k pracím ostatních umělců se mohly stát zajímavou rubrikou, k tomu však nedošlo.

Rozdíl v grafické úpravě poslední etapy Kalendáře se projevil také v zdánlivé drobnosti, jakou bylo uvádění jmen autorů příspěvků. Zatímco v počátečních Kalendářích, ale i v těch z přelomu století, byla jména redaktorů upozadována, často se dala nalézt zapsána malým písmem za samotným příspěvkem. Postupně jako by tedy byli příspěvovatelé považováni za větší osobnosti. Jejich jména se nacházela v popředí a zvyšovala prestiž článků.

Text byl v Kalendáři doprovázen reprodukcemi uměleckých děl: soch, keramiky, rytin nebo obrazů, od různých tvůrců. V počátečních vydáních čtenáři často vídali reprodukce od umělců, jejichž díla si zároveň mohli zakoupit u J. Otty. Převažovali mužští a čeští autoři, nejčastěji: Adolf Liebscher, Jan Dědina, Vojtěch Bartoněk, Henryk Hector Siemiradzki, Beneš Knüpfer, Václav Brožík, Josef Douba, z žen se zde objevila díla například od Heleny Emingerové, M. Hillerové, Ludmily Kleinmondové nebo M. Zahradnické. Ve třetí etapě Kalendáře, kterou měla na starost Jesenská, se na jeho stranách začaly nacházet reprodukce od tvůrců známých jmen z Čech i z ciziny, šlo o věhlasné umělce a díla a téměř ve všech případech o muže. Příklon byl tedy spíše k tradici, současným secesním a romantickým umělcům a slavné minulosti renesance a baroka. Z moderního umění, které se právě v době na přelomu 19. a 20. století začalo rozvíjet,⁶¹ Kalendář nečerpal. Listy plnili umělci jako například: Mikoláš Aleš, Norbert Grund, Joža Uprka, Karel Škréta, Jakub Obrovský, Václav Vavřinec Rainer, Josef Mánes, Petr Brandl, Quido Manes, Max Švabinský, Antonín Chittussi, Anthony van Dyck, Eugene Delacroix, Diego Velasquez, Rembrandt Van Ryn, Ilja Jefimovič Rěpin, Jindřich Tomec, Sandro Boticelli, Peter Paul Rubens, Thomas Gainsborough, August Pierre Renoire, Nicholas Roerich. Tematika reprodukcí se příliš neproměnila, otiskovány byly portréty žen, dětí, krajiny, česká nebo zahraniční města, náboženské náměty apod. V Kalendářích, které redigovala Jesenská, byl na rozdíl od předchozích ročníků pod

⁵⁹ FORST, Vladimír et al.: *Lexikon české literatury: osobnosti, díla, instituce. 1/A-G*. Praha 1993, s. 32.

⁶⁰ BRAUNEROVÁ, Zdena: „Glossy o výstavě Mikuláše Aleše“. *Kalendář paní a dívek českých na rok 1913*, Praha 1913, s. 17-22.

⁶¹ PACHMANOVÁ, Martina: *Neznámá území českého moderního umění: Pod lupou genderu*. Praha 2004, s. 42.

některými reprodukcemi uváděn majitel originálu. Jednalo se nejčastěji o pražské instituce, například obrazárnu na Strahově, Rudolfinum nebo o soukromé vlastníky.

3.2 Vnitřní výstavba (uspořádání) Kalendáře

Obsah Kalendáře byl rozdělen na kalendářní část a literární část. Zatímco v prvních vydáních byly tyto oddíly ostře odděleny a nadepsány, čili vystupovaly jako samostatné části, postupem času více splývaly, separovaly se pouze pomocí plakátu, ilustrace nebo jen volného listu.

3.2.1 Kalendářní část

Výstavba a podoba těchto částí se příliš nelišila v prvních dvou etapách existence Kalendáře. Zde kalendářní část obsahovala úvodní list, na kterém byl soupis informací k nadcházejícímu roku: začátky ročních období, pohyblivé svátky, letopisná znamení a čísla, údaje o jiných druzích kalendářů a informace o konání masopustu a výskytu suchých dnů. V této části byla zohledňována především důležitost podmínek při zemědělských pracích a také náboženství. Následoval výpis dní v měsících následujícího roku, který byl rozdělen na tři části podle církví (katolické, evangelické a pravoslavné). Vše bylo doplněno ilustracemi a citacemi z bible, údaji o čtvrtích měsíce, zvláštních úkazech na nebi v příštím roce a hrubým nástinem možného počasí.

Takováto podoba kalendářní části se uchovala poměrně dlouho, převrat nastal až s příchodem Růženy Jesenské. Změnily se ilustrace, původní kresby dětí v prostředí příslušného ročního období nahradila vyobrazení astrologických znamení zasazených do změní ornamentů. Původní oznámení o průběhu nadcházejícího roku, která byla relevantní především pro venkovské obyvatelstvo, z novějších vydání ustoupila. Místo toho se kladl větší důraz na astrologii, přibýly informace o přesném čase východu a západu Slunce a Měsíce. Citace z bible se objevovaly stále, rovněž se uchovalo rozlišení církví při výpisu dní a jmen nadcházejícího roku. V kalendářní části byly používány dvě barvy písma, černá a červená, jíž byly zvýrazněny důležité pojmy (například svátky).

Počet stran se pohyboval v prvních dvou etapách vydávání Kalendáře mezi 150 – 180-ti. Když redakci převzala Jesenská, rozměr se zmenšoval, listů bylo průměrně kolem 110-ti, na konci válečného období počet klesl dokonce na cca 90, spojitost mezi politickou situací,

životní úrovni a podobou Kalendáře paní a dívek českých bychom mohli považovat za relevantní.

3.2.2 Inzertní oddíl

V každém Kalendáři se nacházel oddíl inzerce anebo, jak byl nazýván v prvních ročnících, „Oznámení“. Zatímco nejprve byla reklamě vyhrazena skutečně jen zadní část, postupem času pronikala dopředu, za redakce Jesenské se objevovala i na vnitřní straně desek a prvním nebo prvních dvou listech, oznámení se tudíž staly počáteční informací, kterou čtenář po otevření Kalendáře zaznamenal.

Reklamy v Kalendáři byly cíleny na ženy v domácnosti. Jejich druh se však postupem času proměňoval. V ročníku 1893 nalezneme nejvíce upoutávek na hudebniny, knihy, časopisy a oděvy. O deset let později byly na prvním místě jednoznačně reklamy na lékařské zboží, tzn. zázračné masti, pilulky, kapky, ale i soukromé ordinace převážně ženských doktorů.

Mezi desítkami takovýchto inzerátů se objevovaly v hojném počtu i upoutávky na knihy, především na různé ediční řady, které vyšly v nakladatelství J. Otty, nebo sebrané spisy významných autorů a autorek (Světlá, Preissová, Jirásek, Vrchlický apod.). Zde je zajímavé povšimnout si vymezení „knih žen“ v inzertní části Kalendáře. Z genderového hlediska bychom tuto skutečnost mohly považovat za podporu některých genderových konstrukcí, způsobenou právě tímto oddělením „ženské literatury“ od ostatní. Literatura psaná ženami, která je posuzována jako „zvláštní případ“, je tímto marginalizována. „Za normu je považována literatura psaná muži, kdežto literatura psaná ženami je dávána do souvislostí s jejich ženským pohlavím.“⁶² Faktem zůstává, že oddíl „knih mužů“ v Kalendáři rozhodně nenalezneme, tento název by jistě působil přinejmenším podivně (s ohledem na literární kánon). Nakladatelství J. Otty propagovalo svá díla i v občasně rubrice „Co budeme čísti“, která se nacházela na konci Kalendářů a obsahovala literární novinky z minulého roku. Dále se v inzertní části nacházely upoutávky na české časopisy jako Lada, Světozor, Besedy lidu, Ženské listy, Ženský svět apod., s těmito listy byl Kalendář částečně spjat složením redakce.

Kromě těchto reklam, tvořících majoritní podíl, se v inzertní části Kalendáře objevovaly upoutávky na potraviny (především na kávu a čaj), potřeby do domácnosti, nábytek, kosmetiku, galanterii, šperky a hodinky, různé služby (jako například barvení látek,

⁶² MORRISOVÁ, Pam : Literatura a feminismus. Brno 2000, s. 69.

čalounění) anebo na zařízení (ústavy, hotely, pojišťovny, směnárny). Inzeráty byly ilustrované, stylizovány do podoby cedulí, v Kalendáři se však v některých ročnících objevovaly i v psané podobě, a to v oddílu „Připomenutí“ nebo později „Upozornění k insertům“, kde měly formu klasických inzerátů. Tento oddíl se vyskytoval i v pozdějších ročnících, jež redigovala Jesenská. Reklama se dostávala postupně i do textů se zdánlivě jiným účelem, například v Kalendáři na rok 1905 by se mohlo zdát, že redakce uveřejnila svůj první editorial nazvaný „Šťastný rok 1905“, kde vydavatel Kalendáře přál čtenářům hodně zdraví. Jenže vzápětí následovala informace, že aby zdraví bylo opravdu pevné, doporučuje všem Fellerovo fluidum a pastilky.⁶³ Reklamy tedy byly zakomponovány do článků, reklama byla skrytá. Fakt, že Kalendář byl reklamou zahlcen, přispívá k dojmu, že nakladatel takto získával slušný výdělek.

V Kalendářích, jež redigovala Jesenská, měla reklama také rozsáhlý prostor. Od roku 1912 se v zadní části za obsahem objevovaly kreslené plány koncertních sál a divadel. Konkrétně koncertní sál Rudolfiny, koncertní sál Obecního domu, Divadla na Vinohradech a Národního divadla. Reklama se objevovala v přední i zadní části, ubývalo jí snad jen v dobách první světové války, v inzertní části byly navíc v tomto období příspěvky od Křišťany Hruškové. Co se týče podílu zastoupení různých druhů reklam, zůstalo jich nejvíce na léčivé přípravky (krev pročišťující pilulky, zažívací prášek, pastilky proti chudokrevnosti, mast proti bolesti, průtržní pásy apod.). Téměř se s nimi vyrovnával počet oznámení o nových knihách, edičních řadách a časopisech vycházejících nákladem J. Otty. Další inzerce se týkala převážně potřeb do domácnosti (nábytek, ložní prádlo, hodiny), oblečení, kosmetiky, šperků, potravin, pojišťoven. Vzrůstal počet reklam na drobné živnostníky a jejich služby, naproti tomu se téměř nevyskytovaly, navzdory předchozím vydáním, oznámení týkající se výbav pro nevěsty nebo hudebnin.

3.2.3 Literární část

Kalendář se dá rozdělit do tří etap, jak již bylo zmíněno výše. Kromě odlišné grafické úpravy se měnil i obsahový charakter, podoba redakce a celkový diskurz Kalendáře. V této podkapitole si pro přehlednost jednotlivé etapy Kalendáře vymežeme.

⁶³ *Kalendář paní a dívek českých na rok 1905*, Praha 1905, s. 1-2.

První etapa Kalendáře (90. léta 19. stol.)

Kalendáře devadesátých let se vyznačovaly především vlasteneckou tematikou. Velmi oblíbený byl národopis, pozvánky na národopisné výstavy, hodnocení a zprávy o jejich průběhu, silná propagace českých výrobků a folklóru. Jednalo se o články například „Chystejme se k národopisné výstavě československé!“⁶⁴, tato výstava byla „vyvrcholením širší národopisné kampaně, která měla v mnohém ohledu ráz české národní politické demonstrace.(...) Byla manifestací naturalistického vkusu. Snažila se podat život venkovského lidu na celém území Čech a Moravy co nejvěrněji, pomocí detailně aranžovaného životního prostředí.“⁶⁵ Tento velký projekt souvisel také s určitým okruhem secesních umělců, konkrétně například s Mikolášem Alšem nebo Vojtěchem Hynaisem, který nakreslil k výstavě plakát.⁶⁶ Výstavě přikládala velký význam i redakce Kalendáře, kde o ní nalezneme několik zmínek.

Dále se národopis objevil ve stati „České matky, dcery, sestry!“⁶⁷ Kde se zrcadlila nejen snaha o příklon k českému národu, ale i výrazná obava z příchodu cizinců do vlasti, „Podporujte český ohrožený kraj kupováním českých krajek.“⁶⁸ nebo „Našim dívkám“⁶⁹ od Marie Šedlbauerové, která v textu apelovala především na dívky, aby nosily národní prvky módy, a také se obracela k ženským spolkům s prosbou o větší podíl vlastenectví v jejich programu. Kromě řady takovýchto textů se agitací folklóru vyznačovalo i zdobení a ilustrace v Kalendáři, například reprodukce lidových krajek, krojů a tradičních činností jako vyšívání nebo zdobení nádob.

Pokud bychom chápali množství reprodukcí a příspěvků, zobrazujících takovéto umění, v kontextu ženské otázky, mohli bychom tento jev považovat za určité stereotypní přiřazení určitého druhu umění k ženám. Takovýto pohled na skutečnost měl za následek to, že ženám bylo v umělecké oblasti vymezeno velmi úzké pole působnosti. Navzdory tomu, že vlivem emancipace mohly ženy studovat na různých uměleckých školách, realizace nebyla odpovídající, majoritní funkcí takovýchto ústavů se převážně stala snaha pozvednout úroveň

⁶⁴ V., J.: „Chystejme se k národopisné výstavě československé!“ *Kalendář paní a dívek českých na rok 1895*, Praha 1895, s. 117-119.

⁶⁵ WITTLICH, Petr: *Česká secese*, Praha 1982, s. 84, 87.

⁶⁶ Tamtéž, s. 84.

⁶⁷ „České matky, dcery, sestry!“ *Kalendář paní a dívek českých na rok 1898*, Praha 1898, s. 25-27.

⁶⁸ „Podporujte ohrožený český kraj kupováním českých krajek.“ *Kalendář paní a dívek českých na rok 1898*, Praha 1898, s. 120-122.

⁶⁹ ŠEDLBAUEROVÁ, Marie: „Našim dívkám.“ *Kalendář paní a dívek českých na rok 1895*, Praha 1895, s. 27-29.

domácích řemeslných prací.⁷⁰ „Zatímco ženské snahy o proniknutí do oblastí malířství a sochařství byly posuzovány jako směšné a naivní, zájem žen o ruční práce a řemeslo byl naopak chválen jako výraz zdravého diletantismu.“⁷¹ Listy pro ženy, které upřednostňovaly či propagovaly takovéto činnosti, pomáhaly vytvářet stereotypní pohled na ženu – umělkyni. Takováto výrazná propagace rukodělných prací z Kalendáře však nevytizela zcela, i v Kalendáři na rok 1916 nalezneme článek „Zádruha“ od Al. Dyka, který má podtitul „družstvo ku povznesení lidového průmyslu uměleckého v Praze“⁷², a jednalo se znovu o spolek produkující lidové umění jako výšivky, čepce z krajek, keramiku apod. Přetrvání těchto tendencí až do předválečného období Kalendáře poukazuje na skutečně silnou tradici představy o umění a ženě a velkou potřebu agitace folklórních motivů v rukodělných pracích.

Ačkoliv téma příklonu k vlasti tvořilo charakter velkého počtu příspěvků, cizí země nebyly tak docela upozadřovány. Otištěno bylo několik zpráv a pojednání o spolkové činnosti dam v Americe. Ta zůstala také jedinou zahraniční zemí, o které bylo v Kalendářích rozsáhleji pojednáváno, nejen že byla z těch vyspělejších v oblasti emancipace, mnozí z českých občanů se zde usazovali a ženy udržovaly s naší zemí určité spojení a zakládaly podobné kluby a instituce. Velmi zřídka se v Kalendáři objevovaly náměty z cizích zemí. Vycházely například příspěvky pojednávající o Francii, zde bylo patrné zaměření na oblast umění, zmiňme črtu „Zábavy v Paříži“⁷³, kde se autorka I. Kraemerová zaměřila převážně na památky a umělecká díla v tomto městě. V některých vydáních Kalendáře byly v inzertní části otištěny reklamy na cestopisné knihy z nakladatelství J. Otty, které se svým zaměřením leckdy příliš nevzdalovaly od tematiky příspěvků Kalendáře. Z toho by bylo možné vyvodit určitou snahu o propagaci těchto publikací prostřednictvím článků o cizích zemích v Kalendáři. Nakladatelství J. Otty si reklamu zajišťovalo i explicitněji, v inzertní části anebo také přímo v literárním oddíle: některé příspěvky měly charakter úryvku z „Ottových“ knih, pod nimiž byla nepřehlédnutelná poznámka, že právě v jeho nakladatelství je celé dílo k dostání.

V ročnících devadesátých let najdeme také portréty významných osobností (většinou spisovatelek nebo členek dámských spolků), nekrology, básně, črty, v některých vydáních jsou otištěny skladby pro klavír nebo notový záznam písní (v dalších etapách Kalendáře se to již neobjevuje). V letech 1894 – 1897 vyšly slavné povídky Terézy Novákové, publikovala

⁷⁰ PACHMANOVÁ, Martina: *Neznámá území českého moderního umění: Pod lupou genderu*. Praha 2004, s. 33

⁷¹ PACHMANOVÁ, Martina: *Neznámá území českého moderního umění: Pod lupou genderu*. Praha 2004, s. 34.

⁷² DYK, Al.: „Zádruha“. *Kalendář paní a dívek českých na rok 1916*, Praha 1916, s. 87-89.

⁷³ KRAEMEROVÁ, I.: „Zábavy v Paříži“. *Kalendář paní a dívek českých na rok 1896*, Praha 1896, s. 83-84.

zde její díla z knihy Úlomky žuly (Drobová polévka, S nůší, Zrána před svatbou).⁷⁴ Podrobněji se tímto tématem zabývá Tereza Riedlbauchová ve své práci „Žena-vzor a žena-problém (obraz ženy v konvenční a umělecké povídce v Kalendáři paní a dívek českých z let 1894 – 1897)“.

Kromě Novákové se v tomto období Kalendáře objevovala mnohá další významná jména redaktorek. Zmiňme například Pavlu Maternovou, autorku zejména knih pro děti, překladatelku a básničku. Byla členkou několika dámských spolků: Minerva, Ústřední spolek českých žen a za svého života redigovala kalendáře Ústředního spolku žen českých „Češka“ a roku 1908 převzala po T. Novákové časopis Ženský svět.⁷⁵ Do Kalendáře přispívala zejména svými básněmi. Další častou přispěvatelkou byla Věnceslava Lužická, která se také zabývala redakční činností (například 30 let redigovala časopis Lada, dále Květy – přílohu Ženských listů, Ženský svět – knižní), věnovala se dobročinnosti a její zájem o ženskou otázku dokládalo také členství v mnoha spolcích – Ústřední spolek český, Tělocvičný spolek paní a dívek, Ženský výrobní spolek atd.⁷⁶ Na stránkách Kalendáře bychom našli spoustu článků také od Vilmy Sokolové, která kromě spisovatelské činnosti záníceně podporovala emancipační hnutí, kromě členství v dámských organizacích založila i vlastní spolek Světlá v Písku. Přispívala také do Ženských listů.⁷⁷ Je patrné, že životní dráha žen, které působily v Kalendáři, se příliš nerozcházela, všechny se podílely jistým způsobem na emancipačním hnutí a byly často aktivními žurnalistkami. Redakce dobových ženských listů se často proplétaly s osazenstvím dámských spolků, což mělo, zvláště v tomto prvním období Kalendáře, výrazný vliv na obsahovou stránku tohoto periodika.

Druhá etapa Kalendáře (počátek 20. století až do roku 1911) a jeho literární část

Začátek druhé etapy Kalendáře byl podmíněn přerodem, který se opět týkal především grafické úpravy a celkové vizuální podoby. Co se týče obsahové složky, z minulých Kalendářů zůstaly povídky, črty, básně a úvahy, ovšem začaly se objevovat i nové druhy článků. Celkově přibylo naučných příspěvků, například zde různí autoři uveřejňovali zdravotně články nebo příspěvky s historickou tematikou nejen z Čech.

⁷⁴ RIEDLBAUCHOVÁ, Tereza: Žena – vzor a žena – problém. [cit. 2008-02-14]. [dokument ve formátu PDF] dostupný z: <<http://www.ucl.cas.cz/edicee/data/sborniky/2005/PRPT/10.pdf>>.

⁷⁵ OPETLÍK, Jiří et al.: *Lexikon české literatury: osobnosti, díla, instituce. M-O, 3/I.* Praha 1993, s. 220.

⁷⁶ FORST, Vladimír et al.: *Lexikon české literatury: osobnosti, díla, instituce. K-L, 2/II.* Praha 1993, s. 1254.

⁷⁷ MERHAUT, Luboš et al.: *Lexikon české literatury: osobnosti, díla, instituce. S-Ž, 4/I.* Praha 1993, s. 257.

Významné místo zaujímalo v prostřední etapě Kalendáře umění. Přibyla nová rubrika „Hudební revue“, tedy přehled kulturního vyžití za uplynulý rok. Autorka, Katynka Emingerová, zde hodnotila odehraná představení, zaměřovala se na konkrétní herečky, zpěvačky anebo uveřejňovala informace o nějaké novince z uměleckého prostředí. Tento oddíl patřil v Kalendářích mezi nejrozsáhlejší a byl bohatě doplňován fotografiemi či ilustracemi k tématu. Další hodnotitelkou umění byla Julie Emingerová, přispívala do Kalendářů články týkající se především umění žen, které vnímala jako nedocenené:

„A jak lhostejny my ženy zůstáváme k práci sester svých, sester dávných, dávných dob, sester dalekých končin, neznámých krajů. Jest obtížno zcestovat světa kruh a pracně sbíratí v seznamech galerií a muzeí jména slavných umělkyň, tož vítějme v práci, která (pokud vím), prvá svého druhu, podává přehled práce ženy v oboru výtvarnictví.“⁷⁸ Napsala ve svém příspěvku Kalendáře na rok 1908 a dotkla se tak problému vztahu ženy a umění, který byl patrný v historii, ale stále i na počátku 20. století, kdy se tento vztah dále problematizoval se vznikem moderního umění.⁷⁹

Články o herečkách a zpěvačkách se v tomto období Kalendáře vyskytovaly v hojném počtu. Život umělkyň byl vykreslován jako obtížný, ale velmi záslužný, jako jistá forma revolty proti určitým genderovým stereotypům. Divadelní či hudební představení byla vyzdvihována především jako součást národního odkazu. Portréty umělkyň zaplňovaly strany Kalendáře a postupně tak upozadovaly, dříve oblíbené, medailony žen – emancipistek.

Ženská otázka se však neztratila, povědomí o tomto problému stále udržovaly nejen zprávy z dámských spolků, které přetrvaly do ročníku 1903, ale nezřídka se vyskytovaly články věnované emancipaci anebo medailony či nekrology věnované průkopnicím tohoto hnutí. Často tak čtenáři vídali jméno Elišky Krásnohorské, Sofie Podlipské a četli názory a příspěvky redaktorek, které se o tématu zaníceně rozepisovaly.

Kalendář začal být více kosmopolitní, což se projevilo v občasném uveřejnění příspěvků, například cestopisů, povídek nebo oznámení týkajících se cizích zemí. Nejčastěji se jednalo o evropské státy, například Francie, Anglie, Rusko, Slovinsko, Turecko, ze zaoceánských zemí měla v Kalendáři své místo Amerika a to vždy ve spojitosti s emancipačním hnutím.

⁷⁸ EMINGEROVÁ, Julie: „O malířkách všech dob a krajů“. *Kalendář paní a dívek českých na rok 1908*, Praha 1908, s. 53.

⁷⁹ PACHMANOVÁ, Martina: *Neznámá území českého moderního umění: Pod lupou genderu*. Praha 2004, s. 18.

Zastoupení redakce bylo následující: z autorek, jež psaly do starších vydání Kalendáře, stále frekventovaně přispívala Pavla Maternová a Marie Šedlbauerová, básněmi, črtami nebo povídkami. Nově se zde objevovaly články od Anny Lauermannové, která vystupovala pod pseudonymem Felix Téver a v prvním desetiletí 20. století zahájila svoji účast v redakci Kalendáře paní a dívek českých, ve které vytrvala až do posledního ročníku (1920). Její přítomnost v Kalendáři souvisela s jistými, poměrně zásadními okolnostmi: Lauermannová byla tvůrkyní salonu soustřeďujícího osobnosti pražského kulturního i vědeckého života několika generací. Z podnětu F. L. Riegra zřídila proslulý salon, kde se především na nedělních čajových schůzkách setkávala rozmanitá společnost všech generací. Část těchto lidí zároveň tvořila redakci Kalendáře paní a dívek českých, byli to například: Z. Braunerová, M. Gebauerová, R. Jesenská, G. Preissová, J. V. Sládek, F. A. Šubert, J. Vrchlický, J. Zeyer, J. Karásek ze Lvovic, T. Nováková, A. Procházka, F. Sekanina, O. Theer, A. M. Tilschová⁸⁰ apod. Díla Lauermannové byla různých žánrů: povídky, črty, nebo eseje. Byla autorkou především romanticko-realistických próz, náměty se často týkaly nešťastných ženských osudů.⁸¹ Z dalších redaktorek zaujímala ojedinelou pozici Božena Viková-Kunětická, která nebyla jen spisovatelkou a publicistkou, ale i političkou. Jako první žena byla roku 1912 zvolena v doplňovacích volbách ve volebním okrese Mladá Boleslav – Nymburk poslankyní do zemského sněmu. Věnovala se také spolkové činnosti a ženské otázce, kterou ve svých dílech pojímala netradičně, často v souvislosti se sociální tematikou.⁸² Z dalších pravidelnějších přispěvovatelek jmenujme například Vlastu Pittnerovou, Terezu Turnerovou, Gabrielu Preissovou, Milenu Durasovou (Růženu Jesenskou), E. Řehákovou nebo Marii Turkovou, které plnily strany svými články. Fakt, že se na Kalendáři podílely osobnosti dosahující významu již v tehdejší době, se projevil na častých přispěvcích, ve kterých byly vykreslovány všestranné zásluhy těchto žen a jejich skvělá práce. Redaktorky o sobě psaly často medailony a eseje navzájem.

V redakci byly převážně ženy až do roku 1904, kdy se situace radikálně změnila a podíl mužů se rapidně zvýšil, v tomto ročníku přispěvovatelé mužského rodu dosáhli nejvyššího počtu v druhé etapě Kalendáře, na což poukazuje ve své práci i Tereza Riedlbauchová. Mezi redaktory bychom našli například: E. Maříka, Q. M. Vyskočila, F. M. Zelenku, A. Weniga, Dr. Vacslava Melichara nebo A. Bláhu. Jejich podíl na Kalendáři byl jen příležitostný a zastoupení se proměňovalo.

⁸⁰ MERHAUT, Luboš et al.: Lexikon české literatury S-Ž, 4/I. Praha 1993, s. 891.

⁸¹ Tamtéž, s. 890.

⁸² Tamtéž, s. 1331.

Kalendář v období redakce Růženy Jesenské: podoba literární části

Poté, co převzala Kalendář v roce 1911 Růžena Jesenská a stala se hlavní redaktorkou, nastala „třetí etapa“ a toto periodikum získalo ucelenější obsahovou koncepci. To se týkalo zejména „rubrik“, které se v tomto období vytvořily, většinou však po pár vydáních zanikly.

Začneme však obsahovými rysy, které Kalendář uchoval od prvopočátku své existence, těch bylo totiž stále dost. Po přerodu, který nastal roku 1911, nepřestaly být otiskovány povídky, básně, črty různého druhu, glosy, zdravotně i emancipačně laděné články (i když těch již výrazně ubylo a spíše implicitně prosazovaly genderové konstrukce), portréty významných žen, naopak se vyskytovalo méně nekrologů, protože zprávy o úmrtí důležitých osobností se staly součástí epilogů. Z autorek zůstaly například Božena Viková-Kunětická, Helena Malířová, Karla Semerádová, Felix Téver, O. Rohanová, Katynka Emingerová nebo někdejší hlavní redaktorka Gabriela Preissová.

Novým elementem byla pravidelná zakončení či epilogy v Kalendáři, které obsahovaly informace o úmrtí významných osobností, většinou se zaměřením na bývalé členy redakce Kalendáře, nebo byl takovýto závěr koncipován jako glosa a reflektoval nějaké aktuální téma. Mezi tradičními příspěvky se rovněž vyskytlo několik dalších novinek. Poměrně oblíbeným žánrem se stala pohádka, dále vzrostl počet článků, které se nějakým způsobem dotýkaly ciziny, ať už šlo o cestopisné črty, glosy nebo prozaické útvary. Nejčastěji bylo tematizováno Rusko, jednalo se o články snažící se o přiblížení ruské kultury a propagace tohoto národa nebo pojednávající o nějaké ruské osobnosti. Svými příspěvky šířila poznatky o této zemi snad nejvíce Anna Tesková (překladatelka ruské literatury), její články se objevovaly poměrně pravidelně a byly to například: „Jak bývalo v Moskvě komu dobře“⁸³, „Vladimír S. Solojev a ženy“⁸⁴, „O potřebě spolupráce a znalosti Ruska“⁸⁵ nebo povídka „Marie Alexandrovna“⁸⁶ atd. Dále příspěvky týkající se ruské historie: Naděžda Melníková-Papoušková: „Zázrak“⁸⁷ – vzpomínky z ruské revoluce, Marie Rosa Harachová: „Dům Bojarů Romanových“⁸⁸, apod. Sama Jesenská se k Rusku stavila pozitivně i jako aktivní příspěvatelka (dokladem zmiňme její článek v Kalendáři na rok 1920: „Malá kapitola

⁸³ TESKOVÁ, Anna: „Jak bývalo komu v Moskvě dobře.“ *Kalendář paní a dívek českých na rok 1919*, Praha 1919, s. 62.

⁸⁴ TESKOVÁ, Anna: „Vladimír S. Solojev a ženy.“ *Kalendář paní a dívek českých na rok 1920*, Praha 1920, s. 43-48.

⁸⁵ Tamtéž, s. 91.

⁸⁶ TESKOVÁ, Anna: „O potřebě spolupráce a znalosti Ruska.“ *Kalendář paní a dívek českých na rok 1914*, Praha 1914, s. 76-80.

⁸⁷ TESKOVÁ, Anna: „Marie Alexandrovna.“ *Kalendář paní a dívek českých na rok 1920*, Praha 1920, s. 67-69.

⁸⁸ *Kalendář paní a dívek českých na rok 1914*, Praha 1914, s. 82-83.

z Ruska⁸⁹, ve kterém vkládá do Rusů naději v pomoc českému národu v těžkých dobách. Tato záliba v Rusku by mohla snad souviset s revolucí, jež zde v této době probíhala a byla určitým kontrastem k dění v Čechách.

Výskyt ostatních cizích zemí v příspěvcích byl rozmanitý (psalo se např. o Itálii, Španělsku, Anglii, Francii, Japonsku, Indii), a to v cestopisech, črtách, prozaických útvarech nebo i básních. Pravidelně se uveřejňovaly také povídky Josefa Šimánka, které byly dějově zasazeny do prostředí starověkého Řecka. Určitá podmíněnost výběru zemí není prokazatelná, ovšem takováto snaha o překročení vlastních hranic naznačovala záměr vzdělávat čtenářstvo Kalendáře.

Měnil se i pohled na adresáta, autoři psali pro čtenáře se širšími rozhledy, nezdřídka používali na úvod svých statí francouzské nebo latinské citace, objevovaly se články z různých oborů- literatura: M. Marten: „K. H. Mácha“⁹⁰, Dr. B. Němec: „Modrý květ“⁹¹ – článek o symbolu modrého květu v historii a literatuře, historie: Aťa Martenová: „Císařovny – spisovatelky v Byzanci.“⁹² Zdeněk Woldan: „Počátky novočeského divadla“⁹³, Fr. Sekanina: „Před pěti sty lety“⁹⁴ – o Janu Husovi, móda: Anna Blahovičová – „Móda“⁹⁵, přírodověda: Josef Kořenský: „Móda s tragedií opeřenců“⁹⁶ – autor tematizuje vybíjení ohrožených druhů ptáků člověkem nebo jeho další článek: „Kameny drahé a polodrahé“⁹⁷.

Redakce Kalendáře nebyla již vyhraněně ženská, své příspěvky sem psalo poměrně dost mužů, např. Rudolf Medek, Zikmund Winter, Dr. Albín Bráf, Dr. Čeněk Zíbrt, Arnošt Procházka, Dr. Antonín Heveroch, František Sekanina, Václav Červinka, Aug. Eug. Mužík, který byl zároveň hlavním redaktorem časopisu Světozor a Besed lidu⁹⁸. Jak ukazuje vysoký počet titulovaných osobností, do redakce Kalendáře se dostávali odborníci, schopni erudovaně pojednávat o specifických problémech, a tak vytvářet hodnotné příspěvky.

⁸⁹ JESENSKÁ, Růžena: „Malá kapitola z Ruska.“ *Kalendář paní a dívek českých na rok 1920*, Praha 1920, s. 87-89.

⁹⁰ MARTEN, Miloš: „K. H. Mácha.“ *Kalendář paní a dívek českých na rok 1911*, Praha 1911, s. 17-25.

⁹¹ NĚMEC, B.: „Modrý květ.“ *Kalendář paní a dívek českých na rok 1919*, Praha 1919, s. 52-55

⁹² MATERNOVÁ, Aťa. „Císařovny – spisovatelky v Byzanci.“ *Kalendář paní a dívek českých na rok 1914*, Praha 1914, s. 30-35.

⁹³ WODAN, Zdeněk. „Počátky novočeského divadla.“ *Kalendář paní a dívek českých na rok 1914*, Praha 1914, 76-81.

⁹⁴ SEKANINA, František. „Před pěti sty lety.“ *Kalendář paní a dívek českých na rok 1916*, Praha 1916, s. 17-22.

⁹⁵ BLAHOVIČOVÁ, Anna: „Móda.“ *Kalendář paní a dívek českých na rok 1920*, Praha 1920, s. 76-77

⁹⁶ KOŘENSKÝ, Josef: „Móda s tragedií opeřenců.“ *Kalendář paní a dívek českých na rok 1916*, Praha 1916, s. 30-40.

⁹⁷ KOŘENSKÝ, Josef. „Kameny drahé a polodrahé.“ *Kalendář paní a dívek českých na rok 1914*, Praha 1914, s. 58-66.

⁹⁸ *Kalendář paní a dívek českých na rok 1906*, Praha 1906, inzertní část.

3.3 Příloha Kalendáře: Zápisník bedlivé hospodyně.

Zápisník bedlivé hospodyně fungoval jako příloha Kalendáře paní a dívek českých napříč jeho existence na mediálním trhu. Nejprve, tedy v devadesátých letech, byl jeho název „Denník bedlivé hospodyně“, postupně se změnil na „Zápisník“. Měl podobu sešitu přiloženého v zadní části Kalendáře, jeho obsah se v průběhu let měnil jen nevýrazně. Hlavní funkcí zápisníku bylo pro ženy – hospodyňky utřídit si svoji činnost, především výdaje za domácnost. Skutečnost, že tato příloha vycházela, poukazuje opět na problém ženské otázky. Denník či později Zápisník bedlivé hospodyně zařazoval ženu opět zpět do domácnosti, nehledě na probíhající emancipační hnutí. Dále nahlédneme blíže do obsahu této přílohy, kde nebyl prostor pro jiný život ženin než ten rodinný.

V období devadesátých let měl Zápisník bedlivé hospodyně třináct stran rozdělených podle měsíců. Ke každému byla přidělena tabulka s rozpisem možných peněžních výdajů: například za obuv, svítivo, prádlo, platy, nájemné, ale i literaturu a časopisy, dary a také mimořádná vydání. Pod touto tabulkou byly vymezeny tři řádky na „pamětihodnější události“. Nejdříve byl Zápisník zdoben ilustracemi, podobně jako samotný Kalendář, obsahoval seznam výročních trhů v Čechách, na Moravě a ve Slezsku a plánek Národního divadla, toto však v pozdějších vydáních postupně vymizelo.

Na Zápisníku bedlivé hospodyně se neprojeví žádné výrazné změny ani za období redakce Jesenské. V roce 1914 lákal citátem: „Pořádek jest i tvůrcem spokojenosti.“ Jeho nedílnou součástí se staly reklamy, a to na lednice a jakési lékárenské víno (při chudokrevnosti). Obsahově se tolik nelišil od svých předchůdců. Výdaje hospodyňky 20. let byly dle zápisníku následující: za mléko, zemčata, luštěniny a zeliny, mouku, máslo čerstvé neb vyvařené, sádlo nebo jiný omastek, vejce, kávu, cukr, různé osadnické zboží, různé jiné potřeby v domácnosti, ovoce, nápoje, palivo, svítivo, oděv (látka, ušití), nájemné, platy školní a jiné vyučovací, literatura česko-slovanská, časopisy česko-slovanské, národní podniky, divadlo a zábavy, služebným, dary, různá mimořádná vydání. Tento zápisník obsahoval navíc pole, kde si mohla hospodyňka spočítat úhrn za celý rok, a tím se naučit lépe spořit. Ilustrace vytvořila Zdeňka Braunerová, stejně jako v Kalendáři.

Tato příloha byla využitelná nejlépe ženami, které měly na starost celý chod domácnosti. Ačkoliv byla mezi výdaji uvedena i literatura a časopisy, které by tedy žena měla

také zahrnout mezi svoji činnost, jednalo se o tiskoviny „česko-slovanské“. Opět jsme se tedy setkali s propagací národnosti a češství.

3.4 Odraz společenského zájmu v Kalendáři

V Kalendáři byly pravidelně otiskovány příspěvky reflektující dobovou sociální situaci či obecné zaujetí společnosti. Během analýzy obsahové složky Kalendářů jsme vyzorovali dva majoritní zájmové okruhy, do kterých zapadalo velké množství článků a jež následně vytvářely celkový diskurz Kalendáře. Byla to reflexe emancipačního hnutí a ženské otázky a zájem o zdraví.

3.4.1 Odraz emancipačního hnutí v Kalendáři

Jak již bylo zmíněno výše, sílí zájem o ženskou otázku se promítl i do dobových časopisů pro ženy. Kromě extrémních veřejných výstupů některých skupin feministek to byly právě zmínky v novinách a časopisech o emancipačním hnutí, například o postupném pronikání žen na univerzity, jež ovlivňovaly veřejné mínění a ženská otázka se tak dostávala do povědomí lidí, kteří ji tak museli začít brát vážně.⁹⁹ Týkalo se to i Kalendáře paní a dívek českých, na jeho listech najdeme už od prvopočátku jeho existence články, které na ženskou otázku upozorňovaly či burcovaly čtenáře k většímu zájmu o ni. Autorky (či autoři) takovýchto statí zaujímali k tomuto problému určitý postoj, někdy byl kladný až agitační, některé články měly ryze informativní ráz, například zprávy z významných událostí, které byly relevantní v rámci emancipačního snažení. Zvláště v Kalendáři paní a dívek českých najdeme spoustu portrétů, medailonů či nekrologů o významných dámách, které se v problému ženské otázky zásadním způsobem angažovaly.

Kalendář paní a dívek českých na rok 1895 se věnoval v nekrologu „Čím byl Vojta Náprstek“¹⁰⁰ tomuto proslulému propagátorovi emancipace žen a zakladateli Amerického klubu dám, autorkou příspěvku byla Sofie Podlipská. Vyzdvihovala především jeho záslužnou práci a vnímala ho jako jedinečnou a nenahraditelnou osobnost. Její text podával určitý dobový obraz Vojtěcha Náprstka a vymezoval jeho místo mezi aktivními příznivci emancipačního hnutí:

⁹⁹ HORSKÁ, Pavla: *Naše prababičky feministky*. Praha 1999, s. 80.

¹⁰⁰ PODLIPSKÁ, Sofie: Čím byl Vojta Náprstek. *Kalendář paní a dívek českých na rok 1895*, Praha 1895, s. 91-96.

„Takovým byl žen příznivcem, že vrhal světlo v zatmění ženského živoření, že objasnil ženám jich poslání ve společnosti. Vdané paní a matky měly příležitost vzdělati se u něho pro své děti. Svobodné dívky byly pobádány, aby sobě razily nové dráhy. (...) Zpomínám-li tohoto obratu v ženských společenských poměrech, vidím v duchu změnu ve fyziognomiích, v chování, v počínání a přeji si jen, aby v tomto způsobu se pokračovalo.“¹⁰¹

Článek „Otázka učitelek“¹⁰² ve stejném čísle podával svědectví o dvojím přístupu k ženám a mužům na poli profesním. Stať se týkala sporu o nerovných platech učitelů a učitelek z roku 1894. Argumentem pro tuto skutečnost bylo údajně následující tvrzení: „Učitelky jsou neprovdány, proto mají méně výloh, než ženatí učitelé.“¹⁰³ Autorka, skrytá pod iniciály C. P., se v textu rozhořčovala nad absurditou situace a nesmyslnými podmínkami, které jsou uděleny ženám pro výkon této profese. Článek uzavírala pojednáním o vyřešení celého sporu. Do něj se musel vložit „Spolek učitelek“ v čele s Eliškou Řehákovou, který tuto křivdu, díky sepsané petici, výrazně zmínil.

Kalendáře byly plny článků anebo alespoň zmínek i o dalších o výrazných postavách, jež se uplatňovaly na poli ženské otázky. Příspěvek od Vilmy Sokolové s názvem „Českým ženám, několik dojmů z naší národopisné výstavy“¹⁰⁴, vyjadřoval sympatie k Elišce Krásnohorské, kterou považoval za vůdčí osobnost dobového emancipačního hnutí:

„Ženská otázka má vůbec v E. Krásnohorské svého vojevůdce. Znalá dokonale všech zahraničních proudů ženského hnutí a je stále sledujíc, znajíc důkladně naše české poměry a vyplývající z nich potřeby zvláště ženského pohlaví, řídíc od r. 1894 Ženské listy, vede po všechna tato léta naši ženskou otázku.“¹⁰⁵

Kalendář na svých stránkách neopomenul zveřejnit článek „První promoce české doktorky filosofie na pražské univerzitě“.¹⁰⁶ Ten podával informace o průběhu slavnostního aktu promoce Marie Zdeňky Baborové, která získala titul PhDr. Při této příležitosti se sešly významné dámy na poli emancipačního hnutí a zástupkyně dámských spolků (Minerva,

¹⁰¹ PODLIPSKÁ, Sofie: „Čím byl Vojta Náprstek.“ *Kalendář paní a dívek českých na rok 1895*, Praha 1985, s. 94.

¹⁰² C. P.: „Otázka učitelek.“ *Kalendář paní a dívek českých na rok 1895*, Praha 1895, s. 138.

¹⁰³ Tamtéž, s. 138.

¹⁰⁴ SOKOLOVÁ, Vilma: „Českým ženám, několik dojmů z naší národopisné výstavy.“ *Kalendář paní a dívek českých na rok 1896*, Praha 1896, s. 25.

¹⁰⁵ SOKOLOVÁ, Vilma: „Českým ženám, několik dojmů z naší národopisné výstavy.“ *Kalendář paní a dívek českých na rok 1896*, Praha 1896, s. 33.

¹⁰⁶ „První promoce české doktorky filosofie na pražské univerzitě.“ *Kalendář paní a dívek českých na rok 1902*, Praha 1902, s. 74-76.

Ústředního spolku českých žen a dámy Amerického klubu atd.). Výjimečná promoce se neobešla bez výjimečných událostí, jak uvádí autorka článku:

„Zajímavo jest, že při této promoci nebylo užito obvyklých slov: ‚Accipe osculum, signum familitatis‘ (přijmi políbení, znamení důvěrného přátelství), nýbrž že promoter vítal nového doktora – ženu slovy: ‚Te collegam college salutat‘ (pozdravuji tě jako soudruha soudruh).“¹⁰⁷

Ani cesta k ženské rovnoprávnosti v oblasti sportu neušla pozornosti. Článek od Jar. B. Zyka „K prvnímu veřejnému vystoupení žen českých při IV. sletu všesokolském.“¹⁰⁸ byl hodnocením historicky prvního výstupu ženských odborů v čele s A. Ptáčkovou a B. Šourkovou. Reflexe této události působila pozitivně, povzbudivě, vyjadřovala dobové nadšení nejen žen, ale i sportovců, kteří mezi sebe opačné pohlaví přijali.

Svědectví o boji za ženská práva v politice podával článek Marie Turkové „Žena na sněmu“¹⁰⁹ z Kalendáře na rok 1907. Tento příspěvek vznikl na popud J. K. Barolina, který do redakce zaslal „Reformní návrhy sněmovních voleb“, v nichž přiznával ženám volební právo a vlastní parlament. Měla jim být přisouzena 3. komora, kde by měly právo „rokovati o všem, co bytosti a života ženy se dotýká.“¹¹⁰ Přitom si Barolin uvědomoval, že tento krok by neznamenal konečné vítězství emancipace, ale byl by dalším posunem ke zrovnoprávnění žen. Autorka textu jako by hovořila za všechny emancipistky, když vyjadřovala názor na dobovou situaci:

„V dobách, kdy poznáváme, kdy poslanci a katedrální učenci přednášejí plamennými slovy tak zvanou ženskou otázku a emancipační její snahy, v praxi osobní však mají svůj uzoučký názor starých zvyků a předsudků, ba i leckdy vtipný úšklebek v kapse – dovedeme si vděčně upřímnou, dobře míněnou snahu Barolinovu zapamatovat.“¹¹¹

Čtenářům ukazovala také druhou stránku věci, když v článku představila zarytého odpůrce emancipace, chirurga prof. Alberta, který jako argumenty ke svému přesvědčení používal především tělesnou slabost žen. Turková se dotkla rovněž situace v rodinách, kde byly podle ní znevýhodňovány právě dcery:

¹⁰⁷ „První promoce české doktorky filosofie na pražské univerzitě.“ *Kalendář paní a dívek českých na rok 1902*, Praha 1902, s. 76.

¹⁰⁸ ZYK, J. B.: „K prvnímu veřejnému vystoupení žen českých při IV. sletu všesokolském.“ *Kalendář paní a dívek českých na rok 1902*, Praha 1902, s. 146 – 147.

¹⁰⁹ TURKOVÁ, Marie: „Žena na sněmu.“ *Kalendář paní a dívek českých na rok 1907*, Praha 1907, s. 110-114.

¹¹⁰ TURKOVÁ, Marie: „Žena na sněmu.“ *Kalendář paní a dívek českých na rok 1907*, Praha 1907, s. 111.

¹¹¹ TURKOVÁ, Marie: „Žena na sněmu.“ *Kalendář paní a dívek českých na rok 1907*, Praha 1907, s. 112.

„Zatímco synům se v tzv. dobrých rodinách napomáhá k důstojnému postavení, jeho ubohé sestry se po zákoně ‚Žena patří k rodinnému krbu‘ zatím marně a zoufale ohlížejí po tomto osněném útulku. Když nemají nějakého jmění, nejsou náhodou hezké či zajímavé, mohou být sebe domácnější, pilnější, ušlechtilejší, hospodárnější – žádný muž nezatočí si je odvésti k rodinnému krbu. A protože místa učitelek, telegrafistek a guvernantek jsou jim mnohdy nedosažitelná, nejen že není stipendií a pomocných rukou k prostředkům vzdělání, ale hlásí se ku př. vždy pětkrát tolik kandidátek do učitelského ústavu, kolik jich může být přijato – stávají se dcery tak zvaných ‚dobrých rodin‘ švadlenami, vyšivačkami, modistkami, bonnami, atd.“¹¹² Ženy jsou pod surovou nadvládou, ve kterou je uvrhli muži, výchova, ale i příroda. „(...) důstojnost dnešní ženy dobře poznává, že veškeré básnické horování o její kráse a spanilomyslnosti nedovede setřítí ponížení lidských jejích práv, jaké hlásá ku př. jeden občanský zákoník paragrafem 591., že žádná žena, dále mužská osoba blbá, hluchá nebo slepá, nesmí podepsat jako svědek něčí poslední vůli.“¹¹³

Autorka se ohlédla také na problém nerovných platů mužů a žen za stejnou práci. Argumentem zastánců tohoto přístupu bylo, že ženy potřebují k životu méně a dokážou si více odříkat. V závěru článku se objevila i sebekritika:

„Jsme si vědomy, že rovné volební právo žen je ještě daleko, spoustu žen má stále předsudky samy k sobě.“¹¹⁴

Stereotypně bylo na ženy nahlíženo nejen muži, někdy i jimi samotnými. Týkalo se to především jejich biologických dispozic a z nich vyplývajících předurčení k různým činnostem a zaměstnání. Již zde bylo zmíněno několik argumentů odvolávajících se na všemožné přirozené vlastnosti ženy. Tohoto stereotypního myšlení se neubráníl ani propagátor ženských práv J. K. Barolín ve svém článku „Zdravým národům patří budoucnost“:

„Trvám, že zvláště ženské lékařské síly by se mohly v tomto ohledu osvědčiti jako nevýslovné dobro, neboť svojí vrozenou něhou a trpělivostí by si dovedly snadněji získati důvěru žen a dětí, než muži.“¹¹⁵

Podobné smýšlení bylo v české společnosti zakořeněno, emancipace ve světle těchto skutečností však získala jiný rozměr. Jak říká socioložka Alena Vodáková: „Feministické

¹¹² Tamtéž.

¹¹³ Tamtéž, s. 114.

¹¹⁴ Tamtéž, s. 114.

¹¹⁵ BAROLÍN, J. K.: „Zdravým národům patří budoucnost.“ *Kalendář paní a dívek českých na rok 1909*, Praha 1909, s. 72.

hnutí tak bylo vlastně vždycky nátlakové ve dvou směrech – snažilo se donutit společnost k jinému vnímání ženské role a zároveň se snažilo přimět ženy, aby samy toto pojetí akceptovaly, aby se s ním identifikovaly.¹¹⁶ Přesto byl na stránkách dobových časopisů patrný i výrazný pozitivní dopad emancipace, kromě různých příspěvků na toto téma budiž dokladem fakt, že ženy plnily redakce dobových listů.

Odraz emancipačního hnutí v Kalendáři byl poměrně výrazný, jak jsme zmínili výše, články reflektovaly různé skutečnosti a události, jejich diskurz byl pozitivní a povzbuzující. Tyto příspěvky se však objevovaly především v první a druhé etapě vydávání Kalendáře paní a dívek českých. V období redakce Růženy Jesenské nebyla potřeba ženské otázky tak naléhavá, z listů tak ustupovaly zmínky o záslužné práci ženských spolků a předních emancipistek, zprávy o událostech týkajících se emancipačního pokroku, rubriky, které se věnovaly dámským společnostem a ústavům, byly nenávratně pryč, ale to již roku 1904. Zatímco dřívější příspěvky měly většinou výrazné emancipační naladění a vyjadřovaly znevýhodnění žen v některých oblastech lidského života, novější články, ty, jež vycházely již v období redakce Jesenské, se k emancipaci sice stavěly rovněž pozitivně, na druhé straně však prosazovaly genderové stereotypy. V ročníku 1911 můžeme najít hned tři články s takto rozporuplným přístupem k ženské otázce: od Marie Riegrové s názvem „Své dceři o povolání spisovatelském“¹¹⁷, kde formou dopisu líčí, že žena se spisovatelkou stát může, ale musí u toho zůstat pečlivou hospodyní a nezanedbávat domácnost, jež je její doménou. Dále je tu „Psychologická studie naší ženy“¹¹⁸ od Boženy Vikové-Kunětické, která reaguje na ženskou otázku vyjádřením názoru, že přirozeným prostředím ženy je rodina a posláním mateřství, kariéra ji naopak degraduje. Na závěr je ukázkou názoru redakce samotný Epilog, kde se o emancipaci hovoří jako o procesu završeném a je zde opět patrný příklon k tomu, aby se žena neodvracela od rodiny a nezůstala tak nakonec osamělá. Zařazení ženy do domácnosti vyjadřovaly často i Ženské listy¹¹⁹. Další známkou změněného přístupu byla podoba redakce, do níž pronikalo stále více mužů. V době, kdy začala Kalendář redigovat Jesenská, psalo na jeho strany nejvíce příspěvovatelů v historii.

Jedním z motivů a nedílnou součástí Kalendáře byly květiny, jejich význam přesahoval běžné vnímání. Květiny byly pojímány jako součást podstaty žen, tvořily

¹¹⁶ OSVALDOVÁ, Barbora: *Česká média a feminismus*. Praha 2004, s. 42.

¹¹⁷ RIEGROVÁ, Marie: „Své dceři o povolání spisovatelském.“ *Kalendář paní a dívek českých na rok 1911*, Praha 1911, s. 31-32.

¹¹⁸ VIKOVÁ-KUNĚTICKÁ, Božena: „Psychologická studie naší ženy.“ *Kalendář paní a dívek českých na rok 1911*, Praha 1911, s. 59-69.

¹¹⁹ LENDEROVÁ, Milena: *K hříchu i k modlitbě*. Praha 1999, s. 258.

významný podíl na dekoraci Kalendáře. Tento fakt opět podporoval teorie o „dvojím“, genderově odlišovaném umění. Ženy se ve školách učily právě květinovému dekoru, který se stal jejich doménou, rozhodně v malbě květin zaujímaly před muži výsadní postavení. Když se však i tato secesní ornamentálnost stala přežitkem, byly umělkyně obviňovány z anachronismu.¹²⁰ V Kalendáři se také objevovaly příspěvky jako například „Česká zahrada“¹²¹, článek od Elišky Krásnohorské, podněcující ženy k pěstování květin a zahradničení. Vyskytly se však i statě, které nahlížely na ženy a květiny i jiným způsobem, velmi genderově stereotypním a podporujícím výše zmíněnou teorii. Byl to například článek Fr. Ad. Šuberta: „Ženy a květiny“¹²².

„Jistá něžnost a snivost, měkký půvab a poutavé rysy krásy jsou společné vlastnosti květin a žen, a to i těch žen, které při povaze energické či pokročilejších dnech života tu či onu vlastnost do jisté míry mimoděk utajují. (...) Mužům květiny nepřidávají ani na půvabu, tím méně krásy, spíše užívá-li muž květin nápadně – působí při něm dojmem zženštilosti. Pro muže jest květina, jen aby se na ni díval.“¹²³ Autor tímto připodobněním vykreslil ženy jako pasivní objekty mužské touhy, ačkoliv mělo jít zřejmě o lichotku.

Dokladem rozšíření emancipačního hnutí byl vznik četných dámských spolků. V Kalendáři jim byla vyhrazena celá rubrika, jež sice nepřetrvala po celou dobu jeho existence, přesto se stále objevovaly alespoň zmínky o ženských společnostech a měly velký podíl na propagaci těchto organizací.

V kalendáři se objevovaly až do roku 1903 pravidelné zprávy, nejprve jen z dámských spolků, později i z dívčích ústavů. Měly zpravodajský ráz, informovaly čtenáře o činnosti ženských organizací v daném roce, mnoho redaktorek Kalendáře bylo zároveň i členkami těchto spolků. Tato rubrika byla umístěna v zadní části Kalendáře, za literárním oddílem. V Kalendáři z roku 1893 byly otištěny zprávy z osmnácti dámských společností, těch však existovalo s velkou pravděpodobností v Čechách mnohem více.

O tři roky později bylo v Kalendáři uvedeno, že statistický přehled ženských spolků v Ženských listech z roku 1891 udává 159 ženských sdružení, z nichž je 90 samostatných.¹²⁴

¹²⁰ PACHMANOVÁ, Martina: *Neznámá území českého moderního umění: Pod lupou genderu*. Praha 2004, s. 35.

¹²¹ KRÁSNOHORSKÁ, Eliška: „Česká zahrada.“ *Kalendář paní a dívek českých na rok 1896*, Praha 1896, s. 121-122.

¹²² ŠUBERT, Fr. Ad.: „Ženy a květiny“. *Kalendář paní a dívek českých na rok 1912*, Praha 1912, s. 74-75.

¹²³ Tamtéž, s. 74.

¹²⁴ *Kalendář paní a dívek českých na rok 1896*. Praha 1896, s. 37.

Rozmach zakládání těchto dámských společností začínal ve 2. polovině 19. století pozvolna, V roce 1875 byl vydán v Ženském kalendáři seznam ženských spolků, přičemž převážná část jich byla pěveckých, bylo jich celkem 55.¹²⁵ Některé spolky se také věnovaly rukodělným pracím (např. Ženské výrobní spolky, dámské organizace věnující se specifické rukodělné činnosti), umělkyním se otevírala právě oblast dekorace užitkových předmětů a ručních prací. „Vedle zvelebování svých domovů totiž umělecké ‚diletantky‘ zakládaly ženské spolky umění a řemesel a díky rostoucím pracovním možnostem se nechávaly zaměstnávat jako dekoratérky v dílnách a továrnách na výrobu užitkových a ozdobných předmětů.“¹²⁶

V rubrice Zprávy o činnosti dámských spolků v Čechách a na Moravě měl nejpřednější místo a nejobsáhlejší prostor spolek Minerva a Ženský výrobní spolek český v Praze, také z Amerického klubu dam bylo poskytováno spoustu informací a napsáno několik článků. V Kalendáři na rok 1893 se čtenáři mohli dozvědět o činnosti následujících sdružení: „Minerva“, spolek pro ženské studium v Praze, Ženský výrobní spolek Český v Praze, Spolek paní a dívek v Litomyšli, Mateřský spolek v Uherském Hradišti, Dámský klub „Libuše“ v Chocni, spolek „Ochrana opuštěných a zanedbaných dívek v Praze“, Výbor pro šíření národního vyšívání, ženská pěvecko-vzdělávací jednota „Vlastimila“ v Prostějově, spolek „Karolina Světlá“ v Liberci, „Vlasta“ spolek paní a dívek v Hořovicích, „Obecná kuchyně“ v Hradci Králové, ženský spolek „Libuše“ v Pacově, družstvo dívek „Krásnohorská“ ve Škvřanech u Plzně, dámský spolek „Vesna“ v Brodě Železném, Pěvecký spolek ženský v Poděbradech, spolek dam „Ludmila“ v Rokycanech, ženský odbor „Národní jednoty severočeské“ v Bohušovicích, dámský spolek „Ludmila“ v Českých Budějovicích.¹²⁷

Kalendář paní a dívek českých vydal poslední zpravodajské informace o ženských sdruženích roku 1903. Jednalo se o soupis českých vzdělávacích dívčích ústavů, konkrétně „Ženského výrobního spolku českého v Praze“, „Dívčí školy spolku Vesny v Brně“, „Minervy, spolku pro ženské studium v Praze“ a „Ústav hraběte Pöttinga v Olomouci“. Dále byla v Kalendáři otištěna tradiční rubrika „Zprávy o činnosti dámských spolků“. V roce 1903 to byly spolky následující: Pražský dámský obor „Národní Jednoty Pošumavské“, ženský odbor Sokola v Železném Brodě, „Světlá“ – spolek paní a dívek v Písku, Ženský výrobní spolek v Chrudimi, Ženský vzdělávací spolek „Světlá na Vsetíně“, Dámský spolek „Ludmila“ v Českých Budějovicích, Dobročinný ženský spolek „Dobromila“ v Mor. Ostravě,

¹²⁵ HORSKÁ, Pavla: *Naše prababičky feministky*. Praha 1999, s. 69, 70.

¹²⁶ PACHMANOVÁ, Martina: *Neznámá území českého moderního umění: Pod lupou genderu*. Praha 2004, s. 34.

¹²⁷ *Kalendář paní a dívek českých na rok 1893*, Praha 1893, s. 169-180.

Dobročinný a vzdělávací spolek „Libuše“ v Pelhřimově, Jednota učitelek československých, Spolek paní a dívek v Chrudimi, Dobročinný spolek paní a dívek v Kolíně, Krejcarový spolek, Spolek paní a dívek v Litomyšli.¹²⁸

Můžeme si povšimnout, že počet ženských spolků v rubrice za deset let vydávání Kalendáře poklesl a jejich zastoupení se výrazně proměnilo. V posledním čísle, kde vyšlo pojednání o dámské spolkové činnosti, se čtenáři mohli setkat jen se třemi spolky, které vidávali na počátku existence Kalendáře. Soupis spolků dokládá jejich širokou působnost, názvy organizací si byly poměrně podobné, převládala v nich dívčí jména, některá se odvolávají na přední české emancipistky. Zprávy z činnosti dámských spolků v Čechách a na Moravě podávaly samy spolky, hodnotily činnost společnosti v uplynulém roce, zveřejňovaly zprávy z valných hromad a shromáždění, informovaly o počtu, případně proměnách členské základny, o výši sponzorských darů a jejich využití a spravovaly prostřednictvím této rubriky čtenáře o své dobročinné práci. Kromě zpravodajské rubriky byly spolky zmiňovány často v příspěvcích Kalendáře paní a dívek českých, které tak měly propagační charakter a jejich existence a záslužná činnost se více dostávala do povědomí veřejnosti.

Kalendář paní a dívek českých byl prvním periodikem, jež vydalo podrobný článek o činnosti a historii Amerického klubu dam, a to v čísle z roku 1888. Sepsala ho první knihovnice spolku, Klára Špecingrová.¹²⁹ V ročníku 1897 věnovala Sofie Podlipská tomuto klubu, jehož samotná byla členkou, svůj příspěvek.¹³⁰ Ten pojednával o Vojtovi Náprstkovi, jeho dětských a mladistvých letech. Dále se Americký klub dam objevil v článku s názvem „Českoamerický klub dam z domu Náprstkova“¹³¹. Jednalo se o vzpomínky pamětnice, která popisovala činnost organizace od jejího počátku a statistickými údaji dokládala jeho rozmach. Například že klub uspořádal v letech 1865 – 1889 497 přednášek, kterých se zúčastnilo až 28001 žen. Pojednání o americké spolkové činnosti obsahoval Kalendář na 1896 (článek od Josefy Humpl-Zemanové „Spolkový život českých žen v Americe“) a příspěvek s názvem „Club“¹³² z čísla 1903. V textu byl nejprve vysvětlen význam tohoto slova, dále zde byla zpráva, že první klub ženský vznikl před padesáti lety v Bostonu, kde měl význam „nábožensky-lidumilný“, šily se v něm oděvy pro chudé děti. Dále Julie Emingerová pojednávala o dámských spolcích od dávné historie, prvopočátky viděla už u básničky Sapfó.

¹²⁸ Kalendář paní a dívek českých na rok 1903, Praha 1903, s. 137-139.

¹³⁰ NEUDORFLOVÁ, Marie L.: *České ženy v 19. stol.* Praha 1999, s. 53.

¹³¹ Kalendář paní a dívek českých na rok 1904, Praha 1904, s. 155-158.

¹³² E., J.: „Club“. *Kalendář paní a dívek českých na rok 1903*, Praha 1903, s. 147-150.

Největší intenzitu dámské činnosti spatřovala v amerických organizacích, zmiňován je zde Club ženský, kde je kromě lidumilnosti kladen důraz i na vzdělání. Tento text měl podnít čtenářky, aby viděly v cizině příklad ke své činnosti. V příspěvku „Česká ženská knihtiskárna v Chicagu“¹³³ se psalo o Ženských listech vydávaných v Americe. Dokladem jejich úspěšnosti je dle článku fakt, že je mnozí připodobňovali k věhlasnému francouzskému listu „La Fronde“.

Jak bylo zmíněno výše, své výsadní místo měl mezi ženskými sdruženími i spolek Minerva. Jeho zakladatelka, Eliška Krásnohorská, byla pravidelnou příspěvovatelkou Kalendáře, proto nebylo neobvyklé, že se na jeho stránkách občas objevil článek, jenž se Minervy podrobněji dotýkal. Zmíňme například příspěvek „Minerva, spolek pro ženské studium v Praze“¹³⁴ v čísle z roku 1896, který celý projekt přibližoval čtenářům, dále roku 1901 Krásnohorská rekapitulovala uplynulých deset let existence Minervy a také v čísle na rok 1905 pojednávala velmi podrobně o historii spolku, zmiňovala jeho odpůrce a příznivce a subjektivně hodnotila situaci kolem vzniku dívčího gymnázia v článku „První dívčí gymnázium české“.¹³⁵ V Kalendáři byly i další příspěvky týkající se dámských spolků nebo ústavů. Například „O účelu pracoven Městské průmyslové školy pro dívky v Praze.“¹³⁶, jehož zakladatelkou byla Marie Riegrová, nebo příspěvek od Elišky Krásnohorské o Ženském výrobním spolku v Praze, kde působila jako starostka.¹³⁷

Podobných článků lze najít na stránkách kalendářů více. Potřeba propagace emancipačního hnutí, jehož jedna podoba byla právě v činnosti dámských spolků, se s postupem času evidentně snižovala. Zatímco první čísla Kalendáře paní a dívek českých byla plná tématu sdružování dam, se vstupem do 20. století tyto tendence slábly, podobně jako u článků o ženské otázce. V ročnících, jež redigovala Růžena Jesenská, nalezneme na původní průkopnickou agitaci emancipace jen slabý odkaz. O filantropii a záslužné činnosti pojednávala glosa Dr. Albína Bráfa „Jít nejmenován životem“¹³⁸, jedinou přímou zmínkou o ženském spolku byl článek „Z obranného zápasu Ústřední matice školské v r. 1912.“

¹³³ Kalendář paní a dívek českých na rok 1902, Praha 1902, s. 117-119.

¹³⁴ KRÁSNOHORSKÁ, Eliška: „Minerva, spolek pro ženské studium v Praze.“ *Kalendář paní a dívek českých na rok 1896*, Praha 1896, s. 138-140.

¹³⁵ KRÁSNOHORSKÁ, Eliška: „První dívčí gymnázium české.“ *Kalendář paní a dívek českých na rok 1905*, Praha 1905, s. 144-151.

¹³⁶ TYRŠOVÁ, R.: „O účelu pracoven Městské průmyslové školy pro dívky v Praze.“ *Kalendář paní a dívek českých na rok 1903*, Praha 1903, s. 151-153.

¹³⁷ KRÁSNOHORSKÁ, Eliška: „Ženský výrobní spolek český v Praze.“ *Kalendář paní a dívek českých na rok 1897*, Praha 1897, s. 113-120.

¹³⁸ BRÁF, Albín: „Jít nejmenován životem.“ *Kalendář paní a dívek českých na rok 1911*, Praha 1911, s. 34-38.

v inzertní části Kalendáře na rok 1914. Autor zde podával zprávu o znemožňování otevření matičních škol v jednotlivých městech a apeloval na čtenáře, aby Matici podpořili.

3.4.2 Zdravovědná rubrika v Kalendáři paní a dívek českých

Zdraví se stalo hodnotou, jež se na stranách Kalendáře hojně propagovala v příspěvcích i v inzerci, jak bylo již zmíněno výše. Ze skutečnosti, že zdravotní články a reklamy se začaly hromadně objevovat počátkem 20. století, by bylo možné usuzovat, že zdraví se stávalo pro společnost důležitou hodnotou. Anebo bychom tento fakt mohli pojímat jako opětovný příklon k ženské roli pečovatelky.

Od počátku existence Kalendáře se v něm objevovaly pravidelné příspěvky, kde různí autoři, převážně lékaři, pojednávali o zdravotních rizicích a radili, jak se jich vyvarovat a jak si utužit, případně zlepšit zdraví nebo psali teoretická pojednání o chorobách fyzických i duševních. V této nepravidelné rubrice se odrážela dobová úroveň lékařské vědy a podobu tehdy rozšířených a obyvatelstvo ohrožujících nemocí. Články však neobsahovaly vždy jen profesionální informace a doporučení, nýbrž i zkušenosti pisatelů a lidová doporučení adresovaná primárně čtenářkám, které byly vnímány jako matky a pečovatelky. V Kalendáři bylo zdraví všeobecně věnováno hodně prostoru, což se týká nejen příspěvků, ale i inzerce. Frekvence článků věnující se zdravotním „odchylkám“ či zdravému životnímu stylu byla výraznější na počátku 20. století, blíže k 20. letům tyto tendence slábly. Co se týče reklamní složky, dosáhly inzeráty s lékařskou a lékárenskou tematikou nejvyššího počtu v poměru k ostatním oznámením za redakce Jesenské.

První zdravotní článek vyšel roku 1900 a věnoval se v té době aktuálnímu problému, nesl název „O nakažlivých nemocech a prostředcích proti nim se zřetelem k tuberkulóze“.¹³⁹ Jeho vznik souvisel s Ústředním spolkem českých žen, na jehož hygienickém kursu ho přednesl Dr. Vlastimil Klíma. Další příspěvovatelkou v tomto oboru byla Dr. Eliška Vozábová, její články by se daly označit za populárně-naučné. Jednou z jejích prací bylo například pojednání „O hysterickém onemocnění“¹⁴⁰, které se týkalo nervového onemocnění hysterie. Doktorka podala čtenářům informace srozumitelnou formou, text by se dal zařadit do oblasti populárně-naučné. Hned v úvodu nastínila problém, jenž se týkal chybného vnímání veřejnosti této nemoci. Ta byla totiž často přisuzována jen ženám. Nikdy se však

¹³⁹ KLÍMA, Vlastimil: „O nakažlivých nemocech a prostředcích proti nim se zvláštním zřetelem k tuberkulóze.“ *Kalendář paní a dívek českých na rok 1900*, Praha 1900, s. 43-47.

¹⁴⁰ VOZÁBOVÁ, Eliška: „O hysterickém onemocnění.“ *Kalendář paní a dívek českých na rok 1906*, Praha 1906, s. 42-45.

nepotvrdilo, že by hysterie souvisela s poruchami ženského pohlavního ústrojí, tuto nemoc mohou mít i muži a děti. Téma se autorka snažila uchopit ze široka, popsala historii nemoci, symptomy, způsoby léčby, možnou prevenci, profesionální poznatky k hysterii, ale i své zkušenosti s některými pacienty.

Dalším příspěvovatelem této zdravotní rubriky byl Dr. D. Panýrek, s jehož článkem „První pomoc ženám“¹⁴¹ se mohli setkat čtenáři v ročníku 1905. Autor se domníval, že některé problémy postihují jen ženy, a proto je třeba jim věnovat zvláštní pozornost v tomto oboru. Některé části příspěvku působily však přinejmenším nepravděpodobně, ne-li úsměvně. Například podle Panýrka kromě hysterie, křečí a mdlob (způsobených příliš těsnými róbami) ohrožují ženy samy sebe, čehož jsou důkazem časté sebevražedné pokusy:

„Nápadně častým jsou mezi ženskými pokusy sebevražedné. Žena, tvor převahou citový, se slabým nejednou korektivem rozumovým, hledá a nalézá v lásce vše. (...) Každý lékař, jenž se může jistou zkušeností v povolání svém pochlubiti, řekne vám, že z příčin sebevraždy ženy je nejčastěji tzv. nešťastná láska. Volí se obyčejně otrava. Z otrav pak je pohříchu nejoblíbenější otrava fosforem.“¹⁴² Doktor tedy radil čtenářkám, jak provést při tomto případě první pomoc, přičemž se zaměřoval na praktickou stránku věci, ale zároveň podpořil genderovou konstrukci, jak jsme si mohli povšimnout z ukázky.

Ženských problémů se týkal i příspěvek od MUDr. Elišky Vozábové „Vliv tísnícího oděvu na ženské choroby“.¹⁴³ Doktorka reflektovala zčásti i ženskou otázku. Zdravotní komplikace způsobené u dívek módním diktátem viděla jako důsledek sociálního prostředí. Říkala, že hlavní problém tkví již ve výchově, dívky vyrůstají v naprosté nevědomosti o budoucí pohlavní zodpovědnosti. Oděvem, jako je například šněrovačka, si deformují orgány, což může vyústit až v neplodnost.

Jelikož mnoho čtenářek Kalendáře bylo matkami, věnovala redakce prostor také pro články týkající se péče o dítě. Příspěvek od A. Bayerové „O výživě nemluvnat“¹⁴⁴ propagoval kojení, pojednával o jeho pozitivních účincích a vybízel matky, aby nehleděly příliš na „kosmetické následky“, ale na zdraví svých dětí. V Kalendáři na rok 1907 řešila ve svém článku MUDr. Eliška Vozábová závažnější problémy, název zněl „O alkoholismu ve věku

¹⁴¹ PANÝREK, D.: *První pomoc ženám*. Kalendář paní a dívek českých na rok 1905, Praha 1905, s. 156-159.

¹⁴² PANÝREK, D.: *První pomoc ženám*. Kalendář paní a dívek českých na rok 1905, Praha 1905, s. 157.

¹⁴³ VOZÁBOVÁ, Eliška: „Vliv tísnícího oděvu na ženské choroby.“ *Kalendář paní a dívek českých na rok 1908*, Praha 1908, s. 155-157.

¹⁴⁴ BAYEROVÁ, A.: „O výživě nemluvnat.“ *Kalendář paní a dívek českých na rok 1912*, Praha 1912, s. 120-123.

dětském“.¹⁴⁵ Z uvedených statistických údajů vyplynulo, že zatímco spotřeba piva na jednoho obyvatele v roce 1881 byla 50 litrů, v roce 1898 to bylo již 145 litrů. Doktorka však upozorňovala nejen na zdravotní důsledky nadměrného požívání alkoholu u dospělých, ale i u dětí nebo kojné. Dle jejího názoru je alkoholismus způsoben pověrami, například velmi rozšířeným názorem, že pití alkoholických nápojů je zdraví prospěšné. Tímto začalo docházet k tomu, že se popíjelo po každém jídle a na každé z mnohých slavností. Vožábová se tématem zabývala, stejně jako v ostatních Kalendářích, již od historie a snažila se podat kompletní informace o tomto problému, rovněž vybídnout ženy k účasti na ozdravném hnutí. Uvedla také příklady z praxe, například alkoholismus u dívky, která pila od svého třetího roku v poledne 1-3 sklenky vína a večer sklenku piva a vína.

Mezi autory zdravotnědných článků se zařadil i Dr. Antonín Heveroch. Ve svém příspěvku „O některých duševních odchylkách, jež se objevují ve význačných dobách života ženina“¹⁴⁶ podával čtenářkám především své domněnky a poznatky. Podle něj může dívka přejít do chorobného období v určitých životních úsecích, jako je dospívání, těhotenství, svatba, porod, kojení, přechod. Odvolával se zejména na psychické změny, které mohou být nenávratné a rovněž geograficky či rasově podmíněny.

Rubrika o zdravotně obsahovala většinou články zaměřené na konkrétní problémy či onemocnění. Některé příspěvky však lehce vybočovaly, týkaly se především obecných rad pro život, propagace prevence proti onemocnění nebo šlo pojednání o lékařské vědě. V Kalendáři na rok 1909 to byly například články: od Marie Kalašové „Praktická psychologie“ anebo J.K. Barolína „Zdravým národům patří budoucnost“.¹⁴⁷

3.5 Listy pro ženy související s Kalendářem paní a dívek českých

Kalendář paní a dívek českých po roce 1920 nezanikl navždy. Znovu se objevil v roce 1941, pod stejným názvem, kdy ho vydalo Ústředí žen při národní radě české. Jak bychom se dočetli v tiráži, v tomto Kalendáři byly otiskovány kapitoly dějepisné, právní, vychovatelské, ideové, ryze praktické a řada povídek. Na začátku se nacházel článek od Běly Veselé, která pojednávala o historii Kalendáře původního. V jejím krátkém příspěvku se však vyskytovala

¹⁴⁵ VOŽÁBOVÁ, Eliška: „O alkoholismu ve věku dětském.“ *Kalendář paní a dívek českých na rok 1907*, Praha 1907, s. 136-151.

¹⁴⁶ HEVEROCH, Antonín: „O některých duševních odchylkách, jež se objevují ve význačných dobách života ženina.“ *Kalendář paní a dívek českých na rok 1913*, Praha 1913, s. 44- 48.

¹⁴⁷ *Kalendář paní a dívek českých na rok 1909*. Praha 1909.

zásadní nepřesnost, a sice že Kalendář vycházel roku 1887 – 1918. Nicméně za nejdůležitější období tohoto periodika považovala autorka redakci Růženy Jesenské a důvod nového vydání původního Kalendáře popisovala takto:

„Kalendáře byly kdysi skutečným kulturním přínosem do života našich žen a my obnovujeme tento starý zvyk, činíme tak s nejlepším úmyslem prospěti našim ženám a potěšiti je.“¹⁴⁸

Nové vydání se příliš nevzdalovalo od původního svou výstavbou. Desky byly modré barvy s modernější grafikou, než měl jeho předchůdce, obsahoval celkem 200 stran a stejné tři oddíly: kalendářní, literární a inzertní. Místo přílohy Denník bedlivé hospodyně nabízel tento Kalendář „Rodinnou kroniku“, která měla podobnou funkci.

Zaujetí Růženu Jesenskou a jejím obdobím redakce Kalendáře dokládá také několik článků, jež byly s její osobou spjaty. Například příspěvek od Evy Medkové, kde formou vzpomínek líčila vztah Jesenské a Rudolfa Medka, psala o nich jako o „dvou přátelích, kteří se opravdu milovali, ctíli, věřili si a špěli vždy k nejvyšším metám.“¹⁴⁹ Dále byly uveřejněny některé Jesenské básně a zvláštní místo získala v Kalendáři na rok 1941 také Zdeňka Braunerová. V redakci byly pouze ženy, velká část z nich disponovala vysokoškolským titulem, v tomto případě byl znát velký posun od Kalendáře původního. Další a zároveň definitivně poslední ročník vyšel na léta 1942-1943.

Jak zmiňuje Tereza Riedlbauchová ve své práci *Žena-vzor a žena-problém*, s Kalendářem paní a dívek českých byl velmi úzce (a především svou redakcí) propojen almanach Česka, redigovaný Pavlou Maternovou.¹⁵⁰ Dalším periodikem, do nějž přispívali většinou stejní autoři, byl výše zmíněný kalendář Česko-amerických žen. Ten se Kalendáři paní a dívek českých podobal i grafickou úpravou a obsahovou stránkou. V jiných případech to byl název periodika, který odkazoval na Kalendář paní a dívek českých. Jednalo se o listy podobného jména: Kalendář paní a dívek Československá žena (1923-1941) a Kalendář nových pařížských mod listu paní a dívek českých (1911). Zatímco první zmiňovaný list se výrazně lišil jak samotnou výstavbou, tak diskurzem (zahrnoval i politiku a ekonomické záležitosti), druhý kalendář byl o módě a s redakcí Kalendáře paní a dívek českých měl pár

¹⁴⁸ VESELÁ, Běla: „Dějiny kalendáře.“ *Kalendář paní a dívek českých na rok 1941*. Praha 1941, s. 3.

¹⁴⁹ MEDKOVÁ, Eva: „Vzpomínám na Růženu Jesenskou.“ *Kalendář paní a dívek českých na rok 1941*. Praha 1941, s. 26.

¹⁵⁰ Riedlbauchová, Tereza: *Žena – vzor a žena – problém* [online]. URL: <http://www.ucl.cas.cz/edicee/data/sborniky/2005/PRPT/10.pdf> cit [2009-02-18]

společných přispěvovatelů (Olga Fastrová, jež list přímo redigovala, Teréza Nováková, Quido Maria Vyskočil nebo Tereza Turnerová).

4. Období redakce Růženy Jesenské Kalendáře jako doba jeho rozkvětu

Jak jsme již popsali v minulé kapitole, období, kdy Kalendář redigovala Růžena Jesenská, se vyznačovalo největší proměnou v historii existence tohoto periodika. V redakci se objevovalo více erudovaných odborníků, články byly žánrově i tematicky velmi pestré a Jesenská se stala významným pilířem periodika i pro její budoucí následovníky (především se na ni odvolávala redakce „nového“ Kalendáře z let 1941-1943). Osobnost Jesenské přispěla nejen svým redigováním po roce 1911, její účast na tomto periodiku je doložitelná již na počátečních číslech Kalendáře. Možná právě díky svému dlouholetému zasvěcení dokázala Jesenská po mnoho let Kalendář později vést.

4.1 Růžena Jesenská

„Básnířka lyrických, citově spontánních veršů, autorka povídek, novel, románů, dramát a knih pro mládež. Představitelka novoromantické prózy navazující na umělecké tendence literatury konce století.“¹⁵¹ To byla Růžena Jesenská, která kromě tvůrčí literární činnosti, ze které vzešlo mnoho děl, redigovala v letech 1911 – 1920 Kalendář paní a dívek českých, do kterého navíc přispívala svými články.

Profesní život Růženy Jesenské byl rozmanitý, ona nebyla jen spisovatelkou či redaktorkou. Vyučovala na obecné škole v Ml. Boleslavi, na různých školách v Praze a také na měšťanské škole u Sv. Tomáše na Malé Straně, a to do roku 1907, kdy odešla na předčasný odpočinek.¹⁵² O čtyři roky později, tedy v roce 1911, začala redigovat Kalendář paní a dívek českých. Tyto listy nebyly jediné, ve kterých Jesenská působila. Začínala u časopisu pro děti, konkrétně „Dětské Besedy Máje“, které redigovala, poté následoval Kalendář a také redakce pedagogického časopisu pro mládež s názvem „Koule“, jež vydával nakladatel B. Kočí.¹⁵³

¹⁵¹ FORST, Vladimír et al.: *Lexikon české literatury 2/I. H-J*. Praha 1993, s. 518.

¹⁵² Tamtéž.

¹⁵³ OPOLSKÝ, Jan: *Růžena Jesenská*. Praha 1944, s. 12.

Zmiňme také její činnost v Ženském světě, kam krátkou dobu psala divadelní kritiky (1921).¹⁵⁴

Z její činnosti spisovatelské vzešlo celkem 58 děl, jak je uvedeno v její monografii od Jana Opolského v seznamu její tvorby. Jesenská psala: básně a básničky dětem, písně, povídky, pohádky, črty, hry a veselohry, novely, romány a různé prózy. Lidé si často s jejím jménem spojují známou prózu *Legenda ze smutné země*, vyzdvihována jsou ale i jiná díla, např. básnická sbírka „Srdce“, kterou Jesenská napsala až ve svém stáří a výjimečnost v ní spatřuje i již zmiňovaný Opolský. Ten vyzdvihuje také básnickou sbírku „S vlaštovkami“¹⁵⁵. Kromě *Kalendáře paní a dívek českých* přispívala Jesenská do dalších časopisů pro ženy: *Ženské listy*, *Ženský obzor*, *Ženský svět*, *Časopis učitelek*.¹⁵⁶

Růžena Jesenská psala do časopisů pro ženy a některé i redigovala, rovněž vyučovala dívky na několika školách v Praze, a tudíž byla v centru emancipačních snah. Ženská otázka se jí tedy přímo dotýkala, není však důvodu považovat Růženu Jesenskou za propagátorku či horlivou stoupenkyni tohoto proudu, jenž byl právě v období jejího působení tolik aktuální. Jak píše J. Opolský k dílu Jesenské: „Není tu překotného, hřmotného úsilí nějaké emancipace, všecka životní práce je bezbouřná, ale ukázněná, povolná a neústupná.“¹⁵⁷

Růžena Jesenská vystupovala v periodikách často pod různými pseudonymy. Na počátku její kariéry (v polovině 80. let 19. stol.) zveřejňovala své příspěvky pod pseudonymem Eva z Hluboké. Její první sbírky jí vydal J. Neruda v *Poetických besedách*. Co se týče prózy, tu jí otiskovali ve *Světozoru* a to opět pod krycím jménem, tentokrát Martin Věžník. Třetím pseudonymem, pod kterým se Jesenská skrývala, bylo jméno Milena Durasová, -ská¹⁵⁸ (*sic!*), jež používala právě v *Kalendáři paní a dívek českých*. Zde však vystupovala i pod svým pravým jménem, jméno Durasová se objevovalo až od ročníku 1911, kdy *Kalendář* začala redigovat. Můžeme pouze odhadovat, proč Jesenská používala jiné jméno, svoji identitu stejně neskrývala, mnohé příspěvky uveřejňovala pod jménem pravým. Co se týče jejího mužského pseudonymu, vysvětlení by zčásti mohla podat Annelise Maugová, autorka knihy

¹⁵⁴ FORST, Vladimír et al.: *Lexikon české literatury 2/I. H-J*. Praha 1993, s. 518.

¹⁵⁵ OPOLSKÝ, Jan: *Růžena Jesenská*. Praha 1944, s. 13.

¹⁵⁶ Tamtéž, s. 519.

¹⁵⁷ OPOLSKÝ, Jan: *Růžena Jesenská*. Praha 1944, s. 3.

¹⁵⁸ FORST, Vladimír et al.: *Lexikon české literatury 2/I. H-J*. Praha 1993, s. 518, 519.

Nová Eva a starý Adam, ve které se zaměřuje mj. i na generovou problematiku. Podle ní si ženy v 19. století dávaly mužské pseudonymy, protože se nenaučily být samy sebou.¹⁵⁹

V Kalendáři paní a dívek českých působila Jesenská od roku 1911 jako hlavní redaktorka. Již předtím však do tohoto periodika hojně přispívala. Tvořila především básně (spíše kratšího charakteru), jejichž náměty se týkaly převážně milostného vztahu často metaforicky vyjádřeného pomocí přírodních motivů. Mezi příspěvky se ale také objevovaly větší prozaické útvary, převážně povídky, ale také črty nebo glosy. Zmíňme některé výraznější příspěvky Jesenské v Kalendáři paní a dívek českých.

V Kalendáři na rok 1895 najdeme povídku „Sama“¹⁶⁰, která vyvolávala dojem autobiografičnosti. Hlavní postava je zde nešťastně zamilovaná učitelka. Smysl života se snaží hledat nikoliv ve vztahu s mužem, nýbrž v pečovatelské činnosti. Čtenáři se na stránkách Kalendáře dále setkali například s prozaickým útvarem „Idylka na břehu“¹⁶¹, a to v roce 1898. Autorka zde spatřuje idylu v obrazu rodiny, tvořené manželi a malou dcerou. Její jazyk je plný metafor, přirovnání a obrazotvorných prostředků. Další „kalendářní povídkou“ Jesenské je „Poctivec“¹⁶² z ročníku 1900. Pojednává o poctivém venkovanovi, z textu se čtenář dozvídá o duševních pochodech hlavního hrdiny, autorka se snažila vytvářet autentické situace, reflektovala způsoby myšlení venkovských lidí a velkoměstských obchodníků. Vyprávění bylo jako obvykle v er-formě, nevyskytoval se přílišný popis, text obsahoval dialogy. Překvapivě dramatická byla Jesenské povídka „Matka“¹⁶³, která byla otištěna v Kalendáři na rok 1903. Příběh vyprávěl o dilematu matky, která zjistí, že její syn je vrah. Řešením jejího vnitřního boje se stala víra v náboženská pravidla, konkrétně ta o hříchu, pokání a následném odpuštění. Svého syna neudá, vlastní život však ukončí. S náboženstvím se nepřímo pojila i povídka Jesenské s názvem „Návštěva“¹⁶⁴ z Kalendáře na rok 1910. Byla psána rovněž v er-formě s množstvím přímých dialogů. Myšlenkou příběhu bylo, že krása je v odříkání si rozkoší života, což je opět idea křesťanská. V Kalendáři na rok 1913 se objevila dramatická povídka „V komnatách lesů“¹⁶⁵, ve které autorka popisovala myšlenkové pochody, dilema a nevysvětlitelné jednání hlavní postavy Jana Ečera. Fabulí se příběh podobal výše zmíněné „Matce“ od Jesenské, motivem byla vražda vyvolaná těžko

¹⁵⁹ HORSKÁ, Pavla: *Naše prababičky feministky*. Praha 1999, s. 27.

¹⁶⁰ JESENSKÁ, Růžena: „Sama.“ *Kalendář paní a dívek českých na rok 1895*, Praha 1895, s. 35.

¹⁶¹ JESENSKÁ, Růžena: „Idylka na břehu.“ *Kalendář paní a dívek českých na rok 1898*, Praha 1898, s. 115.

¹⁶² JESENSKÁ, Růžena: „Poctivec.“ *Kalendář paní a dívek českých na rok 1900*, Praha 1900, s. 130-132.

¹⁶³ JESENSKÁ, Růžena: „Matka.“ *Kalendář paní a dívek českých na rok 1903*, Praha 1903, s. 56-58.

¹⁶⁴ JESENSKÁ, Růžena: „Návštěva.“ *Kalendář paní a dívek českých na rok 1910*, Praha 1910, s. 24-32.

¹⁶⁵ JESENSKÁ, Růžena: „V komnatách lesů.“ *Kalendář paní a dívek českých na rok 1913*, Praha 1913, s. 78-83.

vysvětlitelnými pohnutky a následně potrestaná smrtí, zatímco v Matce šlo o smrt blízké osoby (matky vraha), zde byl usmrčen přímo viník.

V Kalendáři na rok 1917 najdeme od Růženy Jesenské črtu s názvem „Vzpomínkou“¹⁶⁶. Tento článek měl charakter literárně-historického pramenu, autorka textu vzpomínala na několik setkání s Terézou Novákovou, líčila své dojmy a popisovala příhody, které zažila. Jako učitelka se setkala ve škole sv. Tomáše s dcerou Novákové, Lilou, která později zemřela na srdeční vadu. Zmiňovala i druhou tragédii, jež slavnou spisovatelku postihla, jednalo se o smrt jejího syna Theodora. Jesenská podala tímto článkem jisté svědectví o významné postavě české literatury, její hodnocení i dojmy byly však velmi subjektivní a měly za cíl vyvolat pozitivní vzpomínku na, v té době již zemřelou, Terézu Novákovou, nikoliv podat věrohodnou zprávu o jejím životě. Příkladem cestopisné črty budiž příspěvek „Malá kapitola z Ruska“¹⁶⁷ v posledním vydání Kalendáře (1920), kde Jesenská ich-formou popisovala svou cestu na parníku po Volze. Jak bylo typické pro tento žánr, text zachycoval především dojmy a setkání s lidmi. V závěru se autorka dotkla německé otázky, vyjadřovala své obavy, ale zároveň vkládala jisté naděje do ruského národa, v němž viděla spojence. Svůj názor na Němce vyjádřila v tom samém ročníku i v glose „N'oublions pas“¹⁶⁸.

Pravidelní čtenáři Kalendáře mohli nalézt na jeho stranách také mnoho drobných básní, které Jesenská uveřejňovala před rokem 1911 jen pod svým pravým jménem. Zmíníme zde jen některé z nich, náměty byly velmi podobné, většinou příroda a láska. V ročníku 1893 můžeme nalézt například tyto: „Bez lásky“¹⁶⁹ a „Cizí vzpomínky“¹⁷⁰, jež pojednávaly o osamělé ženě a nešťastné lásce, „Dva lidé“¹⁷¹ a „Píseň“¹⁷², kde byl námětem opět milostný vztah. O rok později uveřejnila Jesenská také črtu s názvem „Modlitba“¹⁷³, jež pojednávala o vztahu matky a dítěte, dále opět básně „Všem“¹⁷⁴, kde bylo pointou, že dokud člověk něco nezkusí, neví o čem to je, a jednu krátkou „Píseň“¹⁷⁵.

¹⁶⁶ JESENSKÁ, Růžena: „Vzpomínkou.“ *Kalendář paní a dívek českých na rok 1917*. Praha 1917, s. 42-43.

¹⁶⁷ JESENSKÁ, Růžena: „Malá kapitola z Ruska.“ *Kalendář paní a dívek českých na rok 1920*. Praha 1920, s. 87-89.

¹⁶⁸ JESENSKÁ, Růžena: „N'oublions pas.“ *Kalendář paní a dívek českých na rok 1920*. Praha 1920, s. 87-89.

¹⁶⁹ JESENSKÁ, Růžena: „Bez lásky.“ *Kalendář paní a dívek českých na rok 1893*. Praha 1893, s. 73.

¹⁷⁰ JESENSKÁ, Růžena: „Cizí vzpomínky.“ *Kalendář paní a dívek českých na rok 1893*. Praha 1893, s. 73.

¹⁷¹ JESENSKÁ, Růžena: „Dva lidé.“ *Kalendář paní a dívek českých na rok 1893*. Praha 1893, s. 81.

¹⁷² JESENSKÁ, Růžena: „Píseň.“ *Kalendář paní a dívek českých na rok 1893*. Praha 1893, s. 81.

¹⁷³ JESENSKÁ, Růžena: „Modlitba.“ *Kalendář paní a dívek českých na rok 1894*. Praha 1894, s. 85.

¹⁷⁴ JESENSKÁ, Růžena: „Všem.“ *Kalendář paní a dívek českých na rok 1894*. Praha 1894, s. 85.

¹⁷⁵ JESENSKÁ, Růžena: „Všem.“ *Kalendář paní a dívek českých na rok 1894*. Praha 1894, s. 86.

Kalendář 1911, který již Jesenská redigovala, obsahoval tři příspěvky pod jejím pravým jménem, a to báseň „Dva lidé“, črtu „V dálce“ a povídku „Mystická stařena“. Jako Milena Durasová sem přispěla čtyřmi básněmi: „Hory“, „Naše srdce“, „Noci“ a „Písň“. Další básně Durasové: „Tvá loď“, „Písň“, „Z dálky“.¹⁷⁶ Opět láska a přírodní motivy, ale i vlastenectví. Pod pseudonymem Durasová psala již do čísel kalendářů, které sama redigovala. Kalendář 1912 obsahoval čtyři takové básně: „Smrt panny Marie“, „Veliké dálky“, „Ach valčíky znějí“ a „Z Prahy“, tyto příspěvky věnovala Zdence Braunerové.¹⁷⁷ V dalším ročníku jako Durasová uveřejnila básně „První jaro“ a „Písň“¹⁷⁸. Na rok 1914 básně „Písň, kterou jsem slyšela zpívat“ a „Písň“¹⁷⁹, můžeme si povšimnout, že tento název volila Jesenská velmi často a nebyla mezi ostatními autory jediná. O rok později pak vyšly její básně „Z mé ruky čist“, „Po Dunaji“, „Vaše hodiny“, „Sen“¹⁸⁰. To, že převážnou část jejích příspěvků v kalendáři tvořila poezie, je jednoznačné, uveřejňovala ji někdy pod pseudonymem, jindy jako Růžena Jesenská, v Kalendáři na rok 1914 takto přispěla například krátkou básní „Do tmavé noci“.¹⁸¹ Takovéto krátké poetické příspěvky mohli čtenáři vidat i v dalších ročnících Kalendáře paní a dívek českých, které Jesenská redigovala. Zmiňovat je zde všechny by bylo bezpředmětné, žádný posun v jejich tématech či stylu zpracování není patrný.

Pokud bychom hledali spojitost mezi jejími náměty a samotným životem Jesenské, což se u některých děl jistě nabízí, zaměřovali bychom se nejspíše na povolání učitelky, které se v 19. století rovnalo celibátu. Nejen že se tento problém jednou objevoval v Jesenské tvorbě explicitně, a to ve výše zmíněné povídce, spisovatelka často pracovala právě s tématy nenaplněné nebo nešťastné lásky. Jan Opolský, autor jediné publikace věnující se Růženě Jesenské, by jistý vliv životních okolností na dílo spatřoval: „Zůstává nezvratnou jistotou, že, je-li člověk osamocen, jako bylo jejím údělem po celý život, tím intenzivněji pociťuje kouzlo možných i nemožných milostných konfliktů i avantur, byť je někdy chápal zcela mylně, v takové formě, jak to hoví jeho osamocené sebelásce.“¹⁸²

¹⁷⁶ Kalendář paní a dívek českých na rok 1911. Praha 1911.

¹⁷⁷ Kalendář paní a dívek českých na rok 1912. Praha 1912.

¹⁷⁸ Kalendář paní a dívek českých na rok 1913. Praha 1913.

¹⁷⁹ Kalendář paní a dívek českých na rok 1914. Praha 1914.

¹⁸⁰ Kalendář paní a dívek českých na rok 1915. Praha 1915.

¹⁸¹ Kalendář paní a dívek českých na rok 1914. Praha 1914.

¹⁸² OPOLSKÝ, Jan: Růžena Jesenská. Praha 1944, s. 6.

„Všecko její erotické životní uspůsobení vycházelo z předpokladu, že větší štěstí spočívá v pojmu milovati, nežli býti milován, prokázalo se však bohužel pro její osobu, že v této filosofické formulaci vězí více poesie, než pravdy.“¹⁸³

4.2 Specifické rubriky v Kalendáři po roce 1911

Ročníky 1911 – 1920 se vyznačovaly několika „rubrikami“, ty byly sice nepravidelné (příspěvky nevycházely v každém čísle), nicméně takovéto série článků byly pro Kalendář novinkou právě až ve třetí etapě jeho existence. Ojedinelé byly náměty příspěvků, jejich způsob zpracování a také autoři, jež platili za odborníky v daném oboru.

Součástí Kalendáře se staly články o astronomii, jejichž autorkou byla především V. Zápotocká. Zaměřovala se ve svých krátkých statích na konkrétní astronomické jevy, které se většinou vázaly k příslušnému u roku. První takovýto příspěvek se objevil v ročníku 1911: „Z hvězdárny“¹⁸⁴, autorka se snažila o úvod do astronomické vědy, přiblížila některé odborné termíny a práci hvězdáře a nástroje, které k ní využívá. Z této statě byla patrná snaha o zpopularizování takovéto vědy a probuzení zájmu o ni u čtenářek. Tyto příspěvky pokračovaly i v dalších vydáních Kalendáře. O rok později nalezneme článek „Některé úkazy na nebi v roce 1912“¹⁸⁵. Zápotocká zde používala pro planety, kromě jejich všeobecně rozšířených názvů, i jména, která vytvořil Václav Thám jako české ekvivalenty. O Saturnu tedy psala jako o Hladoletu a Jupiter byl nazýván Kralomoc. Stěžejní informace článku se týkala konjunkcí planet v nadcházejícím roce, doplněná přesnými údaji o poloze těles ve vesmíru, a soupisu nadcházejících styků planet podle dat. Na dalším článku „Pokrytí spicy měsícem“¹⁸⁶ byl již výrazněji patrný autorčin nejednotný styl psaní. Na jedné straně uváděla v textu odborné termíny, přesné matematické údaje, dokonce se pokoušela i o fyzikální plány, ale následně toto celé doprovodila metaforami, někdy až archaickými obraty:

Spica (...) „stojí na východ od souhvězdí Číše a Havrana, a je-li nad jihem, vznáší se u výši 30 stupňův. Kolem ní opřádá měsíc svou nit oběhu celý rok, klesaje vždy na

¹⁸³ OPOLSKÝ, Jan: Růžena Jesenská. Praha 1944, s. 5, 6.

¹⁸⁴ ZÁPOTOCKÁ, V.: „Z hvězdárny“. *Kalendář paní a dívek českých na rok 1911*, Praha 1911, s. 126-129.

¹⁸⁵ ZÁPOTOCKÁ, V.: Některé úkazy na nebi v r. 1912.“ *Kalendář paní a dívek českých na rok 1912* Praha 1912, s. 123-125.

¹⁸⁶ ZÁPOTOCKÁ, V.: „Pokrytí spicy měsícem.“ *Kalendář paní a dívek českých na rok 1913*. Praha 1913, s. 87-88.

jihovýchod.“¹⁸⁷ Ten samý dojem lze získat i z příspěvku: „Přechod Merkurův 1914“¹⁸⁸, Zápotocká vysvětlovala jev, který se měl udát v květnu a listopadu roku 1914. Na jedné straně zjednodušeně: „Úkaz je celkem prostičký. Občas v listopadu nebo v máji objeví se na východním kraji sluneční tečka, která pomalu na západ se šine, až konečně po několika hodinách při východním okraji zmizí. Oko dalekohledem nevyzbrojené se o tom nedovídá.“¹⁸⁹

Potom ale opět následoval vědecký a celkem podrobný popis jevu. V Kalendáři na rok 1915 již nebyl přítomen článek od V. Zápotocké, astronomie se však objevila v závěrečném příspěvku Růženy Jesenské: „Zatmění“.¹⁹⁰ V srpnu roku 1915 bylo očekáváno zatmění Slunce a v příspěvku z Kalendáře se autorka věnovala spíše jeho mytickému významu, vědecké poznatky a jakákoliv odbornost zde patrná nebyla.

Pravidelným příspěvovatelem Kalendáře se stal, v určitém období, také Arnošt Procházka. Tento literární, divadelní a výtvarný kritik byl současně zakladatelem a vydavatelem *Moderní revue*. Za jeho doménu lze považovat umění, on sám byl vůdčí osobností dekadentního křídla devadesátých let a propagátor především francouzských symbolistů.¹⁹¹ V Kalendáři se zařadil vedle ostatních odborníků, kteří byli součástí redakce, psal erudovaná pojednání z oblasti umění. V ročníku 1911 měl Procházka příspěvek nazvaný „Glossa o umění a životě“¹⁹², později se však uchýlil k jednotnému označení „divagace“. Tyto články se objevovaly dále až od roku 1915, kde autor zvolil opět téma vztahu umění a života. Jeho texty byly esejistické, zaměřoval se na estetické vnímání člověka, nikoliv na konkrétní umělecké směry. Takováto pojednání byla v Kalendáři na rok 1916 „Divagace o umění a válce“, kde narážel svým textem na politickou situaci, dále „Divagace o tajemném dne a noci“¹⁹³. Dále tvořil statě, jež měly spíše podobu úvah: „Rozjímání o přínosu nového dne“¹⁹⁴ nebo „Divagace o dvojím lidu“¹⁹⁵. Jeden článek v Kalendáři věnoval i umění Prahy, tento pak

¹⁸⁷ ZÁPOTOCKÁ, V.: „Pokrytí spicy měsícem.“ *Kalendář paní a dívek českých na rok 1913*. Praha 1913, s. 87.

¹⁸⁸ ZÁPOTOCKÁ, V.: „Přechod Merkurův 1914.“ *Kalendář paní a dívek českých na rok 1914*. Praha 1914, s. 101-102.

¹⁸⁹ ZÁPOTOCKÁ, V.: „Přechod Merkurův 1914.“ *Kalendář paní a dívek českých na rok 1914*. Praha 1914, s. 101.

¹⁹⁰ JESENSKÁ, Růžena: *Zatmění*. *Kalendář paní a dívek českých na rok 1915*. Praha 1915, s. 109-110.

¹⁹¹ OPETLÍK, Jiří et al.: *Lexikon české literatury 3/II*. P-Ř. Praha 1993, s. 325.

¹⁹² PROCHÁZKA, Arnošt: „Glossa o umění a životě“. *Kalendář paní a dívek českých na rok 1911* Praha 1911, s. 39-40.

¹⁹³ PROCHÁZKA, Arnošt: „Divagace o tajemném dne a noci.“ *Kalendář paní a dívek českých na rok 1918* Praha 1918, s. 26-28.

¹⁹⁴ PROCHÁZKA, Arnošt: „Rozjímání o přínosu nového dne.“ *Kalendář paní a dívek českých na rok 1919* Praha 1919, s. 18-21.

¹⁹⁵ PROCHÁZKA, Arnošt: „Divagace o dvojím lidu.“ *Kalendář paní a dívek českých na rok 1920* Praha 1920, s. 17-21.

měl pro čtenáře hodnotu především naučnou, nesl název „Pohřebiště slávy“¹⁹⁶, pojednával o památkách v Kutné Hoře a byl doplněn tematickými dřevoryty od Františka Horkého. Procházkovy články si vydobily v Kalendáři své přesné místo, reflektovaly aktuální situaci a události očima významné postavy dobové umělecké scény.

4.2.1 Zíbrtovy příspěvky o historii a folklóru

Jednou z nejvýraznějších osobností Kalendáře paní a dívek Českých, která pravidelně přispívala na jeho stránky, byl Dr. Čeněk Zíbrt. O tomto historikovi nalezneme v Ottově slovníku naučném, do něhož sám Zíbrt přispěl vysvětlením některých hesel¹⁹⁷, rozsáhlé pojednání: „Z. náleží k nejplodnějším a nejzasloužilejším spisovatelům českým. Literárně činným jest od r. 1884, napřed v časopisech, pak řadou samostatných děl a studií v oboru z kulturní historie a folkloru.“¹⁹⁸ Zíbrt se věnoval hlavně studiu lidu československého, zvláště lidové tradici a životu lidovému. Od roku 1899 se podílel na Časopisu Muzea království Českého. Byl redaktorem a zakladatelem kulturně historického a národopisného sborníku Český lid.¹⁹⁹ „Trvalou zásluhou má Z. o soustavné vědecké pěstění národopisného studia u nás, jehož stal se takřka zakladatelem a vůdcem, (...)“²⁰⁰

Svémi statěmi se podílel na vzdělávací složce Kalendáře paní a dívek českých a pomáhal tak dotvářet obraz tohoto periodika, jako (mj.) listu pro vzdělávající se veřejnost. Jeho příspěvky tvořily součást významného kulturně-historického dědictví, jak v rámci jeho tvorby, tak i ve vztahu ke kompletním pramenům ke kulturní historii z přelomu 19. a 20. století. Články Čenka Zíbrta navíc vytvářely nejpravidelnější „rubriku“ Kalendáře, protože vycházely po celou dobu, co list redigovala Růžena Jesenská, tedy v rozmezí let 1911 – 1919, s jedinou výjimkou, kterou bylo poslední vydání z roku 1920.

První Zíbrtův příspěvek v období redakce Jesenské, „Veverice – chutná krmicka staročeská“²⁰¹, podával zprávu o staročeské přípravě jídel. Autor se přitom zaměřil na netradiční zvyklosti, konkrétně konzumaci veverek, a ke své stati přidal kromě historického vysvětlení i řadu receptů pro hospodyňky.

¹⁹⁶PROCHÁZKA, Arnošt: Pohřebiště slávy.“ *Kalendář paní a dívek českých na rok 1917*. Praha 1917, s. 18-20.

¹⁹⁷MERHAUT, Luboš et al.: Lexikon české literatury 4/II. S-Ž. Praha 1993, s. 1732.

¹⁹⁸*Ottův slovník naučný: ilustrovaná encyklopedie všeobecných vědomostí. Díl XXVII*. Praha 1997, s. 601.

¹⁹⁹*Ottův slovník naučný: ilustrovaná encyklopedie všeobecných vědomostí. Díl XXVII*. Praha 1997, s. 602.

²⁰⁰Tamtéž.

²⁰¹ZÍBRT, Čeněk: „Veverice-chutná krmicka staročeská“. *Kalendář paní a dívek českých na rok 1911* Praha 1911, s. 83-84.

O rok později tematizoval Zíbrt ve svém článku, „Svatba únosem u Starých Čechů“ staročeské svatby a námluvy, při kterých panoval zvyk, že ženichové si své vyvolené unášeli z domu. Tato tradice byla doplněna řadou dalších zvyklostí, které se odehrávaly při slavnostech spojených se svatbou. Autor pro názornost připojoval k samotnému textu ukázky těchto staročeských říkanek, písní a pořekadel, jež byly v Čechách a na Moravě rozšířeny.

Zíbrtovy příspěvky obsahovaly často přímo ukázky dobových pramenů, ze kterých historik vycházel. Nejinak tomu bylo u článku „Staročeská rozprava o panu Nevím s mandátem o panování žen.“²⁰² Tento matný název náležel studii o staročeské pověsti o „panu Nevím“, „nikdo ji neviděl, okem nespátril, jen o ní slychal a na domnělé působení její všecko sváděl, co se v domácnosti pokazilo, rozbilo, porouchalo, zmizelo.“²⁰³ Pověst měla pocházet ze skladby Jörga Schana, která byla nalezena Janem Bolte v muzeu v Ghotě. Zíbrt si však všiml i jiných pramenů, konkrétně hry Pavla Kirmezeva ze 16. století nebo překladu hry od Petra Glassera Adamem z Veleslavína, kde byl „pan Nevím“ zmíněn. Abychom tuto postavu objasnili, jednalo se o pojmenování výmluv neposlušné čeládky, která, když něco pokazila a pán se jí zeptal, kdo to udělal, zpravidla všichni odpovídali: „Nevím“. Pozoruhodné je, že dle těchto staročeských pověstí se tento fenomén týkal především žen a ještě více konkrétně kuchařek. Zíbrt opět připojil ukázky některých říkanek, které se udržely až do 17. století, například říkanku z kuchařské knihy staročeské od Kantora:

„Mnohé kuchařky, když pro vodu chodívají,
tamť ony své jveje nacházejí,
jedna Martina, druhá Václava, třetí Jana,
než ona s vodou se vrátí, mine hodina,
musíť ona spěšně hned pro jinou vodu jíti,
aby mohla se svým milým rozmlouvání míti.“²⁰⁴

Dále popisoval přesné znění letáku, jenž byl nalezen ve Ghotě:

²⁰² ZÍBRT, Čeněk: „Staročeská rozprava o panu Nevím s mandátem o panování žen.“ *Kalendář paní a dívek českých na rok 1913*. Praha 1913, s. 57-65.

²⁰³ Tamtéž, s. 57.

²⁰⁴ ZÍBRT, Čeněk, „Staročeská rozprava o panu Nevím s mandátem o panování žen“. *Kalendář paní a dívek českých na rok 1913*. Praha 1913, s. 60.

„Teď já Nevím tuto stojím a na kuchařky vám povím.
Nebo cožkolivěk dělají, na mne Nevím všecko cpají.
Ze všeho mne vždycky viní, což samy škody učiní. (...)“²⁰⁵

Tento leták také tematizoval špatné vlastnosti přisuzované ženám:

„Mnohá chodíc, skuhře, pláče, jiná laje, divně kváče.(...). Mnohá neumí uvařit hrachu, avšak plna klevet, tlachů. A kteráž misek nezmývá, najvíc freje pilna bývá.“²⁰⁶ Závěr článku je věnován obraně žen, autor totiž píše o jejich vzpouře v podobě (smyšleného) „Ferymarova mandátu“, který zaručoval ženám vládu nad muži. Tento pramen, ač se jedná o satiru, a možná právě proto demonstruje dobové rozdíly v postavení mužů a žen. Doslovné znění mandátu Zíbrt uváděl v celém rozsahu, dle něj se ženám dovoľovalo „aby moc měly ouředníky voliti, konšely mezi sebou zříditi, sousedy osazovati“²⁰⁷, dále aby je muži poslouchali, nevycházel bez jejich svolení z domu, obsluhovali je, zastali domácnost a nezlobili. Ženy, aby si mohly chodit, kam chtějí, mohly pít a hrát karty a své muže, za jejich prohřešky, trestat. Toto nazýval Zíbrt staročeskou emancipací.

O vztazích mezi muži a ženami pojednával Zíbrt i v další studii „Jeden večer na přástkách staročeských“²⁰⁸, kde popisoval zvyky mladých lidí, jež se scházivali za zimních večerů v chalupách nad přástvem. Pracovní chvíle si krátili písněmi, hrami, hádankami, které měly následně velký význam ve folklórní tradici. Říkaný se často pojily k námluvám, Zíbrt uváděl několik příkladů takovýchto rýmovaných pořekadel, například jak dívky lákaly mládence:

„Smetám, smetí, mládence, vdovce, ať přijde kdo chce, od východu, od západu,
z předu, z zadu, přes zahradu.“²⁰⁹

V textu jsou popisovány i staročeské rituály, hry nebo životní styl. Zíbrt se snažil o zasazení folklóru do kontextu obyčejného života, odvolával se opět na autority, jež se tématem zabývaly podrobněji (v tomto případě se objevuje jméno Tykač), naučný text se střídá s vyprávěním příhod a dialogy, které mají za cíl přiblížit čtenářům dobovou situaci.

²⁰⁵ ZÍBRT, Čeněk, „Staročeská rozprava o panu Nevím s mandátem o panování žen“. *Kalendář paní a dívek českých na rok 1913*. Praha 1913, s. 61.

²⁰⁶ Tamtéž, s. 62-63.

²⁰⁷ Tamtéž, s. 63.

²⁰⁸ ZÍBRT, Čeněk: „Jeden večer na přástkách staročeských.“ *Kalendář paní a dívek českých na rok 1914*. Praha 1914, s. 84-91.

²⁰⁹ Tamtéž, s. 87.

V Kalendáři na rok 1915 se Zíbrt zaobíral symbolem kukačky v lidové slovesnosti. Ve své stati „Kukačka, družka ženy slovácké“²¹⁰ odhaloval až překvapivě četný výskyt tohoto motivu v říkankách, pověstech, hrách, písních nebo pověrách v minulých dobách.

„Když jsem šel od milý,
byltě již den bílý,
kukačka na dubu zakukala,
kukačka kukala,
má milá plakala:
že sobě Janečka rozhněvala.“²¹¹

Autor dokládal na mnohých takovýchto ukázkách, a s odkazem na jiné badatele, jaký význam měla „žežulka“ u různých slovanských národů (Čechů, Slováků, Poláků, Rusů, Slovinců, Chorvatů, Bulharů a Litevců). Stěžejní úlohu mělo v této folklórní tvorbě kukaččino kukání, právě to mělo být pro mládence a dívky symbolem nějaké události nebo změny (většinou se jednalo o vzájemné vztahy). Zíbrt neváhal v textu použít i říkanky v původním jazyce, například v polštině. Tento článek patřil k jeho nejrozsáhlejším textům, které uveřejnil v Kalendáři.

Ačkoliv se Zíbrt většinou zaměřoval v Kalendáři spíše na život prostých lidí, ve své stati „O svérázu kroje lidového československého ve století XVII. a XVIII.“²¹² pojednával zevrubně i o zvycích šlechty. Konkrétně o slavnostech ve Vídni, které probíhaly v 18. století a kde se šlechta převlékala také za české a hanácké sedláky a selky. V této studii byl autor velmi konkrétní, prokázal také hluboký zájem o obor lidových krojů tím, že uváděl, ve srovnání s jinými články, množství pramenů, mezi kterými nechyběly ego dokumenty (např. list Zuzany Černínové z roku 1634). Z badatelů se odvolával na Riegra, Rohnův slovník a také svou publikaci „Dějiny kroje v zemích českých I“. To byla vůbec první jeho zmínka v Kalendáři o vlastní publikační činnosti.

Poměrně zajímavým příspěvkem byl, vzhledem k tématu této práce, článek „Nové příspěvky k dějinám českých minucí a kalendářů.“²¹³ Zíbrt v této stati polemizoval

²¹⁰ ZÍBRT, Čeněk: „Kukačka, družka ženy slovácké.“ *Kalendář paní a dívek českých na rok 1915*. Praha 1915, s. 68-93.

²¹¹ Tamtéž, s. 79.

²¹² ZÍBRT, Čeněk: „O svérázu kroje lidového československého ve století XVII. a XVIII.“ *Kalendář paní a dívek českých na rok 1916* Praha: nakl. J. Otty, 1916, s. 75-80.

²¹³ ZÍBRT, Čeněk: „Nové příspěvky k dějinám českých minucí a kalendářů.“ *Kalendář paní a dívek českých na rok 1917*. Praha 1917, s. 75-80.

s Jungmannovými názory na význam minucí, který je představoval spíše jako malé kalendáře. Zíbrt však poukazoval na jinou funkci, dle něj měly minuce podávat poučení o měsících a dnech, ale zároveň informovat o správném provádění pouštění žilou. Postupem času se rozšířila jejich hvězdářská část a vznikly Kalendáře. Jako nejstarší uvedl Zíbrt kalendáře z roku 1406 a 1416, jež byly v latině a obsahovaly české názvy měsíců. Nevynechal ani své domněnky, že první knižní kalendář vydával astronom Žatecký. Aby tuto myšlenku podpořil, odvolal se na badatele J. Jirečka. Tato stať byla uveřejněna zřejmě k rozšíření vědomostí čtenářů o druhu periodika, do kterého Zíbrt přispíval, nicméně pokud bychom srovnávali s ostatními jeho příspěvky, tentokrát se Zíbrt o svém tématu nerozepsal tolik obšírně, jako když se zaměřoval na folklór.

Stejně jako v Kalendáři na rok 1916 Zíbrt popisoval zčásti i obyčej vyšších vrstev, věnoval se podobnému tématu i v ročníku 1918, ve stati „Karel IV. a Zikmund v hodnosti Jáhenské při vánoční mši.“²¹⁴ V tomto příspěvku nekladl autor důraz na politické dějiny, nýbrž se formou vyprávění a určitou beletrizací snažil o popularizaci tohoto historického období. Zaměřil se na vztah panovníka a náboženských tradic, konkrétně té, která byla rozšířena ve 14. století. Korunovaný římský císař měl právo na Boží hod vánoční přisluhovat jako jáhen v dalmatice a pak číst evangelium. Pro názornost si Zíbrt vybral k popisu hody v Meltách (Lotrinky) a líčil příjezd Karla IV. a vybrané situace z jeho účasti na tomto ceremonálu. O Zikmundovi se rozepsal vzápětí, v obou případech byla patrná literární stylizace a především snaha o srozumitelnost.

Ve studii z Kalendáře na rok 1919, „Když rychtář Vavák r. 1786 vdával dceru“²¹⁵, vycházel z ego-dokumentů, jednalo se o dopisy rychtáře Vaváka z přelomu 18. a 19. století. Zíbrt se pokusil o zjednodušený rozbor těchto listů (lingvistický i obsahový), ačkoliv před historickou analýzou dal celkově přednost spíše beletristické složce a snažil se o rekonstrukci příběhu, vyplývající z dopisů. Součástí textu byla i ukázka dobových poměrů a to v podobě soupisu výdejů, které Vavák poslal otci ženicha své dcery. Takovéto přílohy, které Zíbrt přikládal, byly prosty jakékoliv stylizace z autorovy strany, proto tvořily historicky nejhodnotnější součást článků. V této stati se to týkalo i jeho zmínky o „abecedách zlých a dobrých žen“, což byla tehdejší mravoučná rýmování, která skládali otcové pro své dcery. Takovéto říkanky tvořil také Vavák pro svou dceru Kateřinu, aby se chovala vzorem žen

²¹⁴ ZÍBRT, Čeněk: „Karel IV. a Zikmund v hodnosti Jáhenské při vánoční mši.“ *Kalendář paní a dívek českých na rok 1918*. Praha 1918, s. 86-89.

²¹⁵ ZÍBRT, Čeněk: „Když rychtář Vavák r. 1786 vdával dceru.“ *Kalendář paní a dívek českých na rok 1919* Praha 1919, s. 64-69.

šlechetných. V doplňujících ukázkách byla například abeceda dobrých žen na písmena p a x, zněla takto:

žena má být „poslušná, pilná, pečlivá, pobožná, pamětlivá, plodná, pěkná, přívětivá, pokojná, pracná, příznivá, takovou kdo má ženušku, Anku Káču neb Barušku, radost jest s ní živu býti, kýž je jich mnoho k najití (...). Xychtu příjemného žena, dojde lásky mezi všema, xamemu muži přichylná, zůstává v běhu svém pilná (...).“²¹⁶ Naopak „abeceda žen zlých“ na písmena p a x byla následující: „Pyšná, panská, prostořeká, když má dělat, ona heká, pomlouvačná, pohoršlivá, pro slovo bývá plačtivá.“ (...) Xychtu škaredého máma, ta na muže pozor dává, Xantipčiny má-li mravy, ta muži pomejma slaví.“²¹⁷

Kromě takovýchto abeced skládal Vavák i „žertovné násobilky“, které měly stejnou funkci a Zíbrt kromě ukázky přidal také svůj komentář k těmto zvykům.

V posledním vydání Kalendáře, tedy z roku 1920, již Zíbrt příspěvek neměl. Pokud bychom však hledali podobu některého z článků se Zíbrtovými statěmi, mohli bychom do „národopisné rubriky“ zařadit článek od Karly Slavíkové Nelsové: „Slovenské ženy z lidu“.²¹⁸ Jedná se o popis zvyklostí slovenských venkovských žen formou záznamu jejich autentického vyprávění (v jejich nářečí). Vypráví o svém životě, fungování domácnosti a zvycích. Autorka následně srovnává jejich národ s českým. Stať by se mohla k těm Zíbrtovým přirovnat pouze svojí tematikou, kterou byl život slovanských národů, v příspěvku Slavíkové však nešlo o historické pojednání, spíše národopisné.

Články Čeňka Zíbrta, které tvořily historicko-národopisnou rubriku, se staly nedílnou součástí charakteru Kalendáře, a to nejen z důvodu jejich četnosti, ale i díky motivům, které se v nich objevovaly. Stať tematizovala život slovanského lidu v historii, se zaměřením na český národ. Tímto vyzdvihováním vlastní kultury a národu se Zíbrtovy příspěvky zařadily vedle množství ostatních vlasteneckých článků a ilustrací v Kalendáři. Dále se středobodem většiny statí staly ženy, Zíbrt tak zřejmě volil s ohledem na periodikum, jež bylo určeno právě ženám. Svými příspěvky poukazoval na postavení žen v historii, ačkoliv se emancipace nedotýkal explicitně, jeho stať podněcovaly čtenářky ke komparaci ženského života v různých obdobích s tehdy stávající situací. Diskurz Zíbrtových příspěvků zapadal zcela do

²¹⁶ ZÍBRT, Čeňk: „Když rychtář Vavák r. 1786 vdával dceru.“ *Kalendář paní a dívek českých na rok 1919* Praha 1919, s. 68.

²¹⁷ Tamtéž, s. 68.

²¹⁸ SLAVÍKOVÁ NESLOVÁ, Karla: „Slovenské ženy z lidu.“ *Kalendář paní a dívek českých na rok 1920*. Praha 1920, s. 81-85.

Kalendáře paní a dívek českých obsahově, autorův styl psaní byl však pro list téměř revoluční.

Zíbrtovy články byly krátkými historickými studii a většinou pečlivými kompiláty. Zíbrt volil odborný styl, kde nechyběly citace z pramenů či ze sekundární literatury, většinou se odvolával na jiné kapacity v oboru. Přesto se snažil o maximální srozumitelnost a poutavost textu, a tak ho někdy stylizoval do podoby vyprávění. To bylo v er-formě, autorský subjekt většinou přítomen nebyl, pouze u některých statí. Poměrně neobvyklá byla zakončení textů, která články postrádaly, Zíbrt vždy dopsal myšlenku, ale studii jako takovou neukončoval závěrem, příspěvky tak vytvářely dojem pouhých fragmentů z rozsáhlejšího literárního díla

4.2.2 Odraz významných politických událostí v poslední etapě Kalendáře

Období redakce Kalendáře Růženu Jesenskou se překrývá s první světovou válkou, která proběhla v letech 1914-1918. Nabízí se otázka, zda se válečná nálada a důsledky, jež měly neblahý dopad na české obyvatelstvo, odrazily i v Kalendáři. Ačkoliv určité náznaky v obsahu zachytit lze, není jich příliš, tento list pro ženy neměl funkci zpravodajskou a svou praktickou stránkou se týkal především ženských úkolů a možností. Beletristické a poetické příspěvky pak sloužily pobavení, a tudíž pro válku nebylo příliš prostoru. Zatímco ročníky 1914 a 1915 nebyly ještě válečnými konflikty postiženy vůbec, v pozdějších číslech Kalendáře, tedy z let 1916 a 1918, je tomu jinak a nejvíce se tehdejší situace podepsala na posledních číslech, tzn. z roku 1919 a 1920.

V Kalendáři paní a dívek českých na rok 1916 to byl A. Procházka, který svou tradiční „Divagaci“²¹⁹ věnoval umění a válce. V textu se zaobíral dopadem válečného konfliktu na umění, které, dle jeho názoru, ani ve světle probíhajících hrůz nezanikne. Problémem však bude jednotvárná tematika, k níž situace vybízí. Podle Procházky bude tedy důležité, soustředit se na formu, zobrazení války je totiž stejně emotivní, jako jiné náměty. V závěru Kalendáře čtenáři mohli najít povzbuzení v nacionálním článku, jehož hlavním motivem byla idea semknutého českého národa.

Ročník 1917 obsahoval jediný příspěvek týkající se války, a to od Křišťany Hruškové, která zde měla první, a její nejdelší článek ze své nadcházející rubriky. Byl umístěn v oddílu

²¹⁹ PROCHÁZKA, Arnošt: „Divagace o umění a válce.“ Kalendář paní a dívek českých na rok 1916. Praha 1916, s. 23-25.

inzerce a nesl název „Přátelé knihy“²²⁰. Autorka apelovala na čtenáře, aby knihy četli (zvláště české), a ti bohatší, aby neváhali a koupili si je, chudší občané si je tudíž mohli zapůjčit. Tyto rady souvisely s nastalou situací, jejímž důsledkem byla finanční krize, a tudíž potřeba skromnějšího života. Téma války se také objevilo mezi ilustracemi, v ročníku 1919 to bylo dílo od A. Bölina s názvem *Vojna*. Počet stran tohoto kalendáře se rapidně snížil. Oproti obvyklému průměru do této doby, který byl zhruba sto čtyřicet listů, měly „válečné ročníky“ Kalendáře paní a dívek českých kolem devadesáti stran, chudší byla logicky i inzertní část, což bychom si mohli vykládat jako následek všeobecného nedostatku v tehdejší době.

Vydání na rok 1918 měl povzbudivý charakter, z příspěvků můžeme usuzovat, že oblíbeným utěšujícím prostředkem byla idea semknutého českého národa. Dokladem mohou být články obracející se zvláště k české historii, Růžena Jesenská zde uveřejnila svou báseň „Z Blaníku“²²¹, která se týkala staročeské pověsti o blanických rytířích, kteří budou povoláni při nebezpečí českého národa. Závěrečný epilog pak hovořil o národní svobodě, měl být povzbuzením. V oddílu reklam se podruhé objevil příspěvek od Křišťany Hruškové – „Důvtip a bezradnost“²²². Svým článkem nabádala ženy, aby neutrácely za nákladné róby a šetřily peníze na užitečnější věci. Radila čtenářkám, jak se oblékat levně, ale přitom vkusně.

V Kalendáři z roku 1919 nalezneme článek přímo reflektující válečné události. Jednalo se o příspěvek od Jana Jesenského s názvem „Zápisky“²²³, obsahující tři svědectví raněných vojáků, kteří leželi v nemocnici na Žižkově. Také jakési závěrečné pojednání, nadepsané prostě „1919“²²⁴, mělo být nejspíše čtenářům povzbuzením. V textu se hovořilo o svobodě vlasti, což by mohlo souviset se vznikem Československé republiky roku 1918. Jiné reflexe této významné politické události v Kalendáři však nenajdeme. I v tomto čísle byl v inzertní části článek od K. Hruškové, tentokrát nazván „Stolečku, prostří se“²²⁵ a věnován přípravě pokrmů při nedostatku potravin. Formou příběhu „paní X.“ radila autorka čtenářkám, jak mají zacházet s určitými surovinami, které jsou dostupné (například kukuřice), a připojila i pár receptů.

²²⁰ HRUŠKOVÁ, Křišťana: „Přátelé knihy.“ *Kalendář paní a dívek českých na rok 1917*. Praha 1917, oddíl inzerce (nečísl.).

²²¹ JESENSKÁ, Růžena: „Z Blaníku.“ *Kalendář paní a dívek českých na rok 1918*. Praha 1918, s. 53.

²²² HRUŠKOVÁ, Křišťana: „Důvtip a bezradnost.“ *Kalendář paní a dívek českých na rok 1918*. Praha 1918, oddíl inzerce (nečísl.).

²²³ JESENSKÝ, Jan: „Zápisky.“ *Kalendář paní a dívek českých na rok 1919*. Praha 1919, s. 71-75.

²²⁴ „1919.“ *Kalendář paní a dívek českých na rok 1919*. Praha 1919, s. 90.

²²⁵ HRUŠKOVÁ, Křišťana: „Stolečku prostří se.“ *Kalendář paní a dívek českých na rok 1919*. Praha 1919, oddíl inzerce (nečísl.).

Ročník 1920 byl posledním poválečným vydáním. S nedávno ukončeným konfliktem se přirozeně změnila i potřeba obyvatelstva, a tudíž nás nemohl překvapit jiný druh inzerce, který se zde objevoval. Reklam celkově z Kalendáře ubylo anebo je nahradily jiné, například hned první list lákal k zakoupení umělých končetin „po veškerých případech amputací“. Toto číslo bylo plné článků stavící se s výraznou averzí vůči německému národu, příspěvky naopak vyzdvihovaly Rusko. Jan S. Hráský v článku nazvaném „Němci“ psal krátce o německé historii, na níž se snažil doložit, že tento národ neměl nejmenšího důvodu válku rozpoutat, přesto k tomu došlo a Hráský několikrát čtenáře i nabádal: „nevěřme Němcům, (...) jsou zákeřnými, nevypočitatelnými nepřáteli všeho, co není jejich nadvláda.“²²⁶ Podobně laděné příspěvky měla i Růžena Jesenská. Nejprve tematizovala přetrvávání německé hrozby v cestopisné povídce „Malá kapitola z Ruska“, ale přímo o tomto nebezpečí hovořila v příspěvku „N'oublions pas!“, což znamená v překladu „Nezapomínejme“. Jednalo se o francouzskou ligu s tímto názvem, která měla za cíl upamatovávat občany na hrůzy války, které způsobily Němci. Jesenská se k tomuto nápadu přiklání a rovněž čtenáře nabádala, aby i oni sami se k této skupině přidali. Její pohled na situaci nebyl ani po válce nijak pozitivní: „Nikdo není ohrožen jako náš stát, tak obklíčen nepřáteli.“²²⁷ Kromě takovýchto přímých apelací na čtenáře se válka stala námětem i některých beletristických příspěvků, například Miloš Gregor měl v tomto Kalendáři povídku s názvem „Strážce topolské chrámy“²²⁸, která pojednávala o zážitcích srbského vojáka Dimitrije. Závěrečný epilog zmiňoval vznik československého státu, přičemž byl tento akt hodnocen pozitivně jako možnost nabytí svobody pro české obyvatelstvo.

V periodikách tohoto druhu nebyl odraz válečného konfliktu tolik patrný, jako tomu nejspíš bylo v jiných listech. Kalendář si zachovával poměrně stejnou podobu i typy příspěvků, ačkoliv však odraz války nebyl markantní, nemohli jsme ho vzhledem k historickému významu nezmínit.

²²⁶ HRÁSKÝ, Jan: „Němci“. *Kalendář paní a dívek českých na rok 1920*, Praha 1920, s. 50, 51.

²²⁷ JESENSKÁ, Růžena: „N'oublions pas!“. *Kalendář paní a dívek českých na rok 1920*, Praha 1920, s. 87-89.

²²⁸ GREGOR, Miloš: „Strážce opolské chrámy“. *Kalendář paní a dívek českých na rok 1920*, Praha 1920, s. 70-73.

Závěr

Vznik Kalendáře paní a dívek českých ve 2. polovině 19. století souvisel s všeobecnou expanzí kalendářů jako velmi specifických druhů tiskovin. Během své existence se zařadil mezi významné časopisy pro ženy, s jejichž redakcemi se ta jeho často překrývala. Oblibu a hodnotu Kalendáře dokládá již velký počet slavných jmen mezi přispěvateli, ať se již jednalo o muže či o ženy.

Existenci Kalendáře jsme rozdělili do tří etap, podle grafické úpravy a obsahové složky, které se v každém z těchto tří období proměňovaly. Jak se lišil diskurz Kalendáře, jsme vyvodili z příspěvků (s čímž souviselo i složení redakce), z druhů inzerce a estetické složky. Největším zlomem byl začátek redakce Růženou Jesenskou.

Kalendář by se, ve všech svých etapách, dal považovat za historický pramen k obrazu dobových společenských zájmů v periodikách pro ženy. Z analýzy vyplynulo, že velkými „tématy“ Kalendáře se stalo emancipační hnutí, národopis a zdravotní věda.

Kalendář přirozeně, jako list pro ženy, reflektoval ženskou otázku, a to zejména v době největšího emancipačního úsilí. Nalezli jsme v něm řadu genderových konstruktů: v tématech článků nebo inzerce (které se týkaly ošetrovatelství, domácnosti, ručních prací apod.), dále přímo ve výpovědích redaktorek na toto téma, genderový obraz byl patrný i v motivech ilustrací a dekorací. Na druhou stranu se mnoho autorek snažilo upozornit na diskriminaci žen, zde nejvíce v oblasti vzdělání, profese, umění a politiky. Stereotypu, kterým bylo propojení ženy s domácností anebo ošetrovatelstvím, se Kalendář nevyvaroval (viz. např. Zápisků bedlivé hospodyně), a tak vznikl rozporuplný obraz o ženské otázce.

Také se v Kalendáři příliš nereflektovala politická situace, spíše se redakce zaměřovala na sociální oblast, například v době první světové války.

Nejvýraznější postavou Kalendáře byla Růžena Jesenská. Působila v jeho redakci už od počátku, přispívala mnoha články a rok 1911, kdy se stala hlavní redaktorkou, mohl tak být považován za vyústění dlouholeté práce Jesenské na Kalendáři. Tato poslední etapa (1911-1920) byla považována za nejvýznamnější i členy redakce obnoveného Kalendáře paní a dívek z roku 1941. Faktem zůstává, že v této době se strany Kalendáře plnily různorodými statěmi, přibývalo autorů – odborníků, otupila se dřívější agitačnost (týkající se především

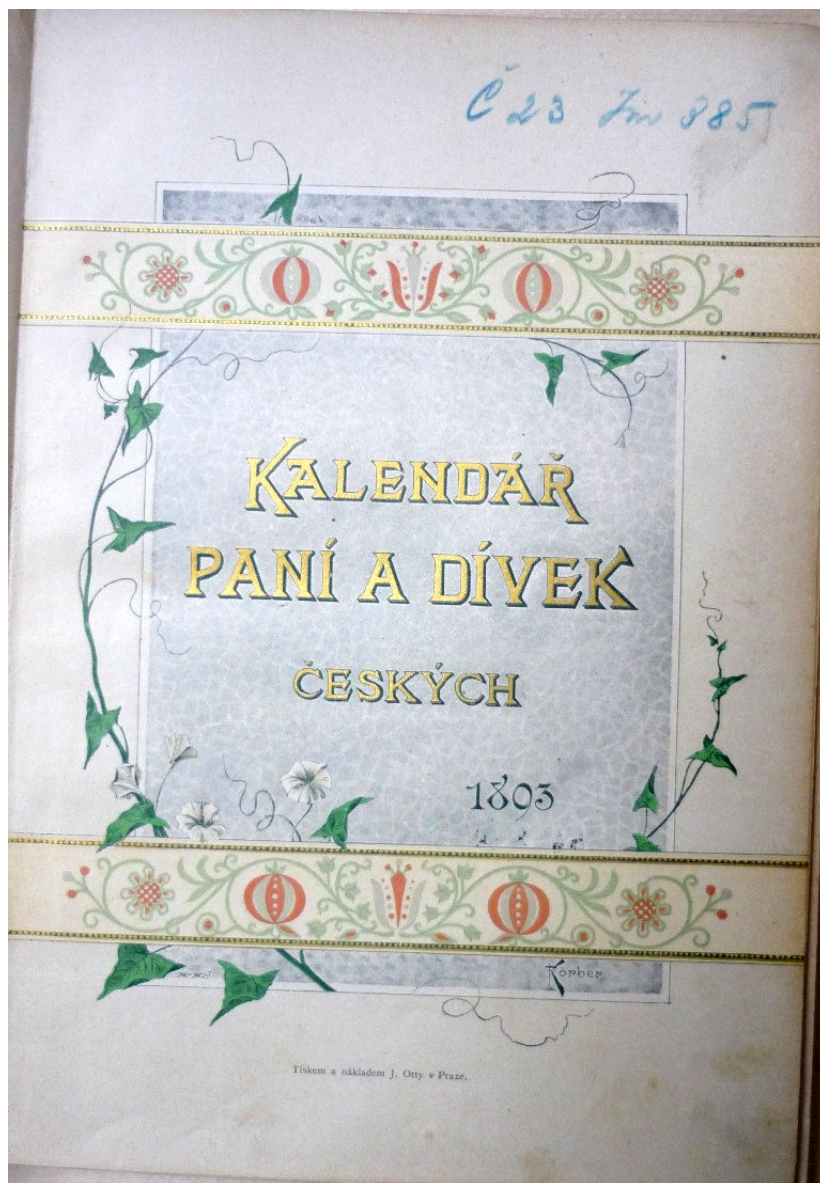
emancipace a vlastenectví), pronikaly sem nové styly výkladu (toto se týkalo zejména odborných studií Zírta nebo Zápotocké). Za jednu z nejvýznamnějších rubrik jsme považovaly Zírtovy studie o kulturní historii, zejména slovanských obyčejích. Tyto statě byly ojedinělé svou formou (odborného textu) a příhodné obsahem, který v sobě často zahrnoval právě ženskou otázku a národopis. Zírt se jevil také jako významná součást skupiny osobností, jež pozvedaly úroveň redakce Kalendáře právě po roce 1911.

Kompletní zpracování tématu Kalendáře paní a dívek českých znemožňoval pouze nedostatek pramenů, konkrétně Kalendářů z let 1888 – 1892, které nebyly z technických důvodů zpřístupněny.

Obrazová příloha

Kalendář paní a dívek českých na rok 1893, desky

Kalendář paní a dívek českých na rok 1893, titulní list

UNOR

má 28 dní.

V tomto měsíci přibývá dne
o 1 hodinu 58 minut.

Čtvrti měsíce.

- ☾ Úplněk dne 1. o 3. h. 9 m.
ráno. Stučeno, pak mírné počasí.
☾ Poslední čtvrt dne 8. o 9. h.
9 m. več. Snih, velmi studeno.
☾ Nový měsíc dne 16. o 5. h.
14 min. večer. Taje, snih a déšť.
☾ První čtvrt dne 23. o 3. h.
12 m. odp. Částečně jasno a mráz.

Ukazy na obloze.

Dne 5. Hladiolet ve spoj. s mě-
sícem; dne 9. měsíc od země
nejdále; dne 18. slunce vstoupí
ve znamení Ryb; dne 21. měsíc
zemí nejbliže; dne 26. Neptan
ve čtverci se sluncem.

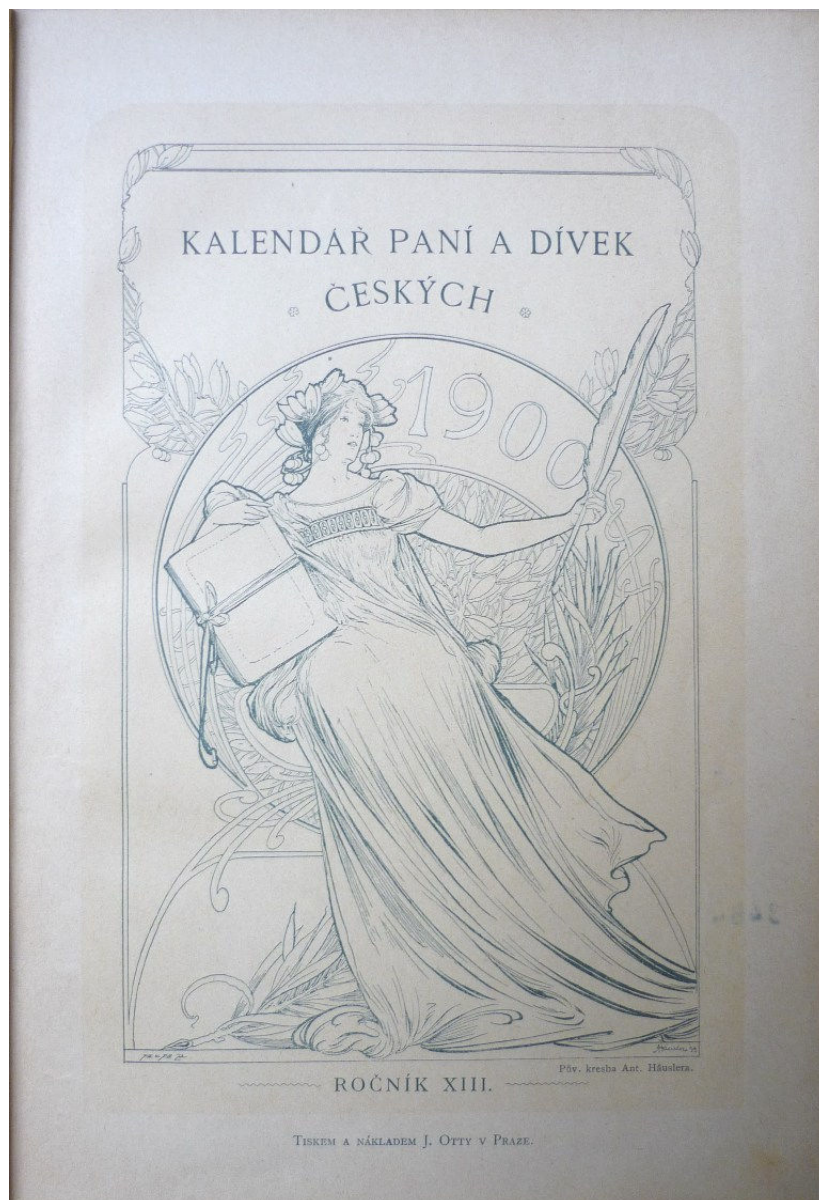

Dni	Katolíci	Evangelici	Pravoslavní dne leden 1893	Dni	Katolíci	Evangelici	Pravoslavní dne únor 1893
1	S. Ignáce	Ignáce	20 Euthyma V.	16	Č. Juliány	Julány	4 Isidora
2	Č. Očišť. P. M.	Obět. Páně	21 Maxima	17	P. Simeona	Simona	5 Agaty
3	P. Blažeje	Blažeje	22 Timoth, ap.	18	S. Mansveta	Mansveta	6 Vuka
4	S. Veroniky	Veroniky	23 Klimenta				
Neděle 5. po Zjev. Páně. O rozsévání a semeni. Luk. 8.				Neděle 1. v postě Ježíš pokoušen od ďábla. Mat. 4.			
5	N. Háty	Háty	24 Xenie	19	N. Konrada	Kunráta	7 Syropust
6	P. Doroty	Doroty	25 Grigorije	20	P. Eleuthera	Oldřicha	8 Zachariáše
7	U. Romualda	Romualda	26 Xenofonta	21	Č. Eleonory	Eleonory	9 Theodora
8	S. Jana z M. C.	Mikata	27 Jana Zl. t.	22	S. Petr. st. Sdp.	Petra st.	10 Popel. stf.
9	C. Apolonie	Apoleny	28 Efrema	23	Č. Eberhard	Serenia	11 Vševidá
10	P. Skolastiky	Skonky	29 Pfen. Ign	24	P. Mat. ap. Sdp.	Matěje ap.	12 Alexeje mtr.
11	S. Eufrosiny	Boženy	30 Tři biskupů	25	S. Valbur. Sdp.	Valburgy	13 Martiniana
Neděle Devítník. Ježíš uzdravil slepého. Luk. 18.				Neděle 2. v postě O proměnění Krista. Mat. 17.			
12	N. Eulalie	Eulalie	31 Masopust	26	N. Alexandra	Leksy	14 Cyr. i Met.
13	P. Jordána	Jordána	1 Trifona	27	P. Leandra	Leandra	15 Onesima
14	U. Valentina	Valeše	2 Očišť. P. M.	28	U. Romana	Osvalda	16 Pamfyla
15	S. Popelce	Faustina	3 Sim a Anny				

Kalendář paní a dívek českých na rok 1893, ukázka kalendářní části

Kalendář paní a dívek českých na rok 1900, desky

Kalendář paní a dívek českých na rok 1900, titul

ÚNOR

má 28 dní.

V tomto měsíci přibývá dne o 1 hod. 36 m.

Čtvrti měsíce.

☉ První čtvrt dne 6. o 5. h. 21 m. večer. Snih.

☽ Úplněk dne 14. o 2. hod. 48 m. večer. Z počátku studeno, pak mírně.

☾ Poslední čtvrt dne 22. o 5. h. 42 min. večer. Sněhové vánice.

Úkazy na nebi.

Dne 18. vstoupí Slunce do znamení Ryb.

Stoletý kalendář.

Z počátku pošmurno, dne 5. pěkně, na to počasí nevlídné, dne 9. velmi studeno, dne 10. 11. a 12. velká zima, 13. teplo a déšť, na to velká voda až do 27., ku konci větrno, snih a drsno.

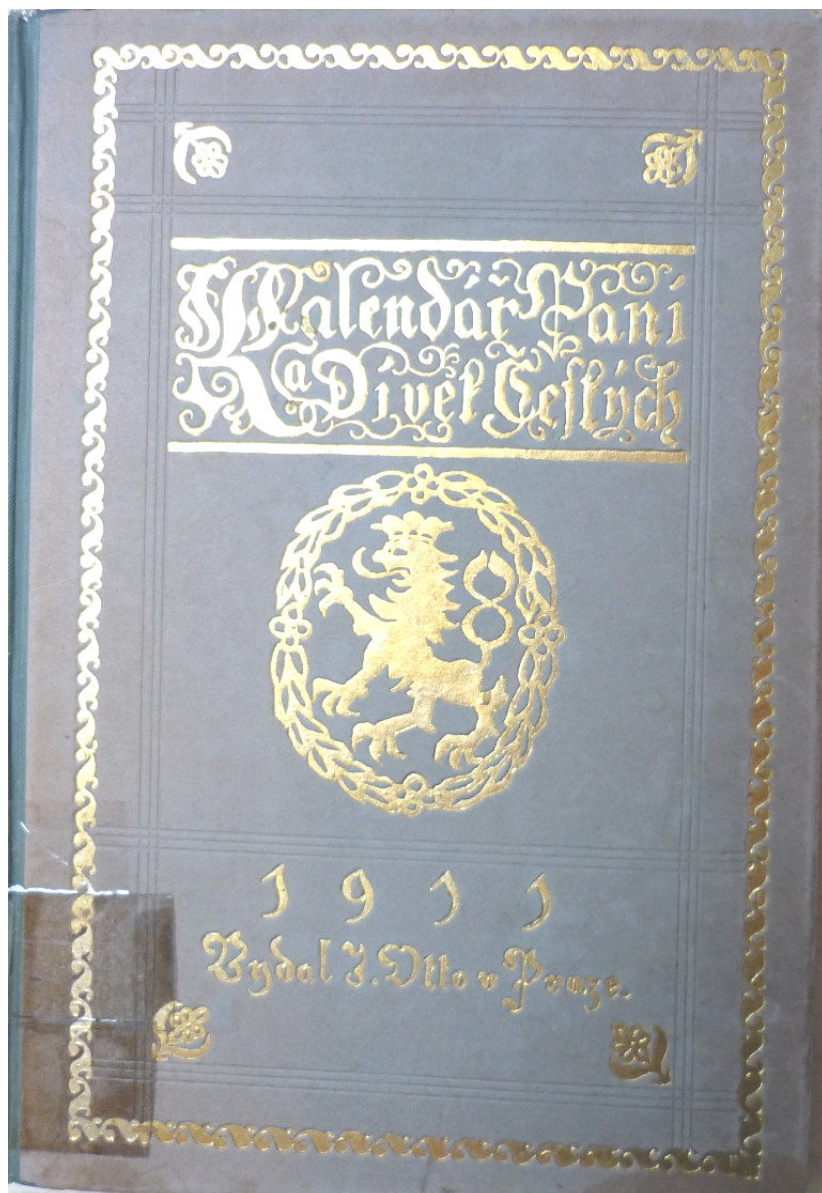

Dni	Katolíci	Evangelíci	Pravoslavní		Dni	Katolíci	Evangelíci	Pravoslavní	
			dni	leden 1900				dni	únor 1900
1	Č. Ignáce	Ignáce	20	Ethyma V.	15	Č. Faustina	Faustina	3	Sim. a Anny
2	P. Obět. P. M.	Obět. P. M.	21	Maxima	16	F. Juljány p. †	Juljány	4	Isidora
3	S. Blažeje	Blažeje	22	Timoth. ap.	17	S. Simeona b.	Simona	5	Agaty
Pátá neděle po Nov. roce. O dobrém semeni. Mat. 13.					Neděle Sexagesima. O rozsevači a semeni. Luk. 8.				
4	N. Veroniky	Veroniky	23	Klimenta	18	N. Mansveta	Mansveta	6	Ptukola
5	P. Háty	Háty	24	Xenie	19	P. Konrada	Kunrta	7	Parthena
6	U. Doroty	Doroty	25	Grigorije	20	Ú. Eleuthera	Oldřicha	8	Zachariáše
7	S. Romualda	Romualda	26	Xenofonta	21	S. Eleonory	Eleonory	9	Theodora
8	Č. Jana z M.	Mikata	27	Jana Zlat.	22	Č. Petra st. †	Petra st.	10	Nicefora
9	P. Apoleny	† Apoleny	28	Efrema	23	P. Eberharda	Serenia	11	Blasia
10	S. Školastiky	Školastiky	29	Přen. Ign.	24	S. Matěje ap.	Matěje ap.	12	Alex. mtr.
Neděle Septuagesima. O dělnících na vinici. Páně. Mat. 20.					Neděle Quinquagesima. Ježíš uzdravil slepého. Luk. 18.				
11	N. Eufrosíny	Boženy	30	Triodium	25	N. Valburgy	Valburgy	13	Masopust
12	P. Eulalie	Evlalie	31	Cyra, Jana	26	P. Alexandra	Leksy	14	Cyr. a Meth.
13	Ú. Jordana	Jordána	31	Trifona	27	Ú. Leandra	Leandra	15	Onesima
14	S. Valentína	Valteše	32	Obět. P. M.	28	S. Popelec	Osvalda	16	Pamfily

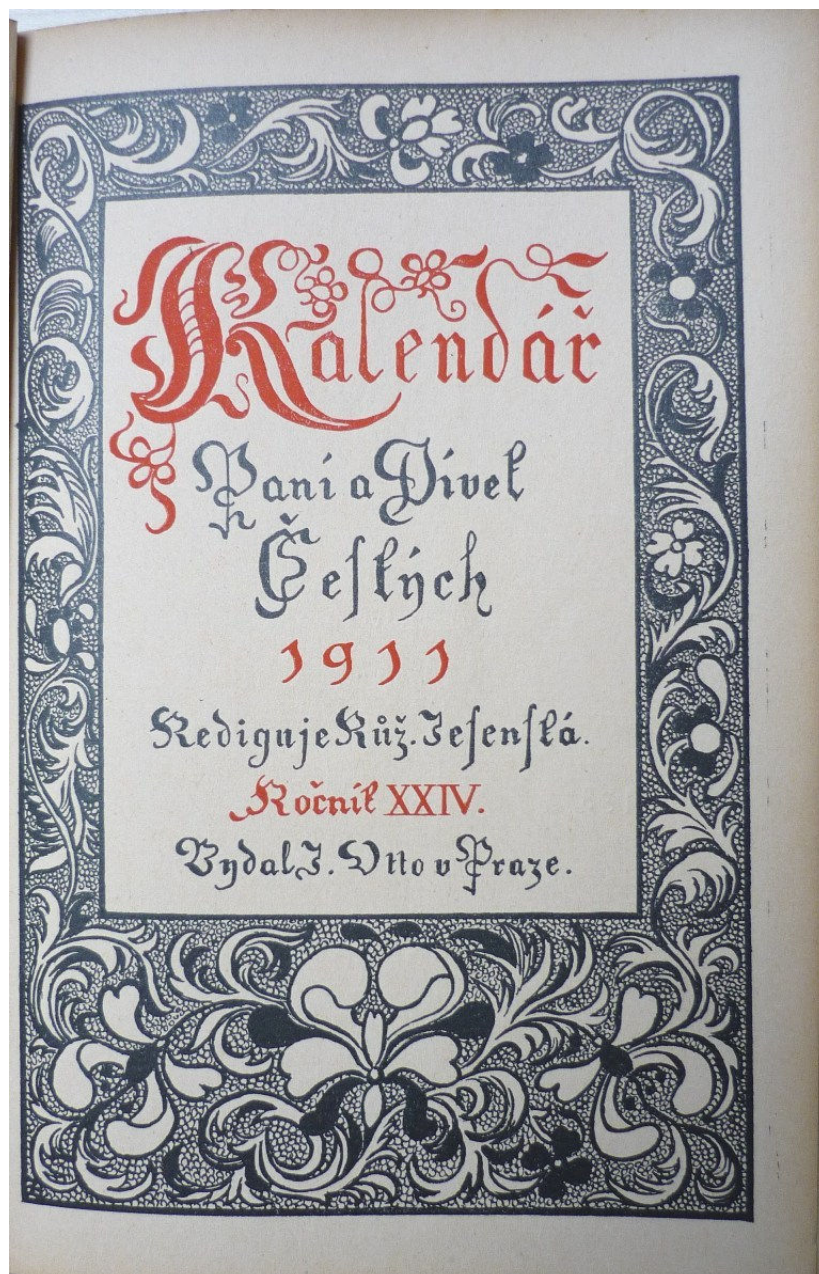
Kalendář paní a dívek českých na rok 1900, ukázka kalendářní části

Zápisník bedlivé hospodyně - příloha Kalendáře paní a dívek českých, rok 1900

Kalendář paní a dívek českých na rok 1911, desky

Kalendář paní a dívek českých na rok 1911, titul, dekorace – Z. Braunerová

ÚNOR

Dni a týdny	Kalendář			Slunce			Měsíc	
	katolický	evangelický	pravoslavný den leden 1911	vych. h. m.	západ h. m.	běh vzn.	vych. h. m.	západ h. m.
1 Stř.	Ignáce b.	Ignáce	19 Makar og.	7 37	4 50		9 05	7 08
2 Čtv.	Hromnic	Obět. Páně	20 <i>Euthyma</i>	7 36	4 52		9 21	8 27
3 Pát.	Blažeje	Blažeje †	21 Maxima	7 35	4 54		9 37	9 45
4 Sob.	Ondřeje	Veroniky	22 Timoth. ap.	7 33	4 56		9 52	11 04

A. Pátá neděle po Zjevení Páně. O dobrém semenu. Mat. 13, 24–30.

5 Ned.	Dobroslavy	Háty	23 Klimenta	7 31	4 58		10 07	—
6 Pon.	Bohdanky	Doroty	24 Xenie	7 30	4 59		10 26	0 26
7 Út.	Romualda	Romualda	25 Grigorije	7 29	5 00		10 51	1 50
8 Stř.	Milady	Mikata	26 Xenofonta	7 27	5 02		11 22	3 15
9 Čtv.	Jana z M.	Apolonie	27 <i>Jana Zlat.</i>	7 25	5 04		0 07	4 37
10 Pát.	Školastiky	Školastiky †	28 Efrema	7 23	5 06		1 07	5 46
11 Sob.	P. Marie L.	Boženy	29 Přen. Ign.	7 21	5 08		2 22	6 39

A. Neděle Septuagesima (Devítik). O dělnících na vinici Páně. Mat. 20, 1–16.

12 Ned.	Eulalie	Eulalie	30 Triodium	7 20	5 09		3 45	7 19
13 Pon.	Řehoře	Jordána	31 Cyra, Jana	7 19	5 11		5 09	7 47
14 Út.	Břetisl.	Valeše	1 Trifona	7 17	5 13		6 30	8 09
15 Stř.	Jiřinky	Faustina	2 Očišť. Bhr.	7 15	5 15		7 47	8 25
16 Čtv.	Juliany	Juliany	3 Sim., Anny	7 13	5 17		9 02	8 40
17 Pát.	Flaviana	Šimona †	4 Isidora	7 11	5 19		10 14	8 54
18 Sob.	Simeona	Mansveta	5 Agaty	7 10	5 20		11 25	9 07

A. Neděle Sexagesima. O rozsovači a semeni. Luk. 8, 4–15.

19 Ned.	Konráda	Kunráta	6 Ptukola	7 08	5 21		—	9 22
20 Pon.	Olůřicha	Oldřicha	7 Parthenia	7 06	5 23		0 37	9 39
21 Út.	Eleonory	Eleonory	8 Zachariáše	7 04	5 25		1 48	10 02
22 Stř.	Papia	Petra stol.	9 Theodora	7 02	5 27		2 57	10 31
23 Čtv.	Petra Dam.	Serenia	10 Nicefora	7 00	5 29		4 02	11 09
24 Pát.	Matěje	Matěje ap. †	11 Vševlada	6 58	5 30		4 59	11 58
25 Sob.	Valburgv	Valburgy	12 <i>Alezeje</i>	6 56	5 32		5 45	1 01

A. Neděle Quinquagesima. Ježíš uzdravil slepého. Luk. 18, 31–43.

26 Ned.	Perlusky	Leksy	13 Masopust	6 54	5 33		6 20	2 13
27 Pon.	Ctirady	Leandra	14 Cyr. a Met.	6 52	5 35		6 48	3 20
28 Út.	Romana	Osvalda	15 Onesima	6 50	5 37		7 09	4 50

Kalendář paní a dívek českých na rok 1911, ukázka kalendářní části, dekorace – Zdenka Braunerová

Bibliografie:

Prameny:

- *Kalendáře paní a dívek českých na rok 1893-1920.* Praha 1893-1920.
- *Kalendář paní a dívek českých na rok 1941-1943.* Praha 1941-1943.
- *Kalendář nových pařížských mod listu paní a dívek českých.* Praha, 1911.
- *Kalendář paní a dívek Československá žena.* Praha 1923.

Literatura:

- FORST, Vladimír et al.: *Lexikon české literatury: osobnosti, díla, instituce. 1/A-G.* Academia, Praha, 1993. ISBN 978-80-200-0797-1.
- FORST, Vladimír et al.: *Lexikon české literatury: osobnosti, díla, instituce. 2/I (H-J).* Academia, Praha, 1993. ISBN 978-80-200-0468-0.
- FORST, Vladimír et al.: *Lexikon české literatury: osobnosti, díla, instituce. 2/II (K-L).* Academia, Praha, 1993, ISBN 978-80-200-0469-7.
- HAVELKOVÁ, Hana et al.: *Žena a muž v médiích.* Praha 1998, ISBN: 80-902367-2-3.
- HORSKÁ, Pavla: *Naše prababičky feministky.* Praha 1999, ISBN 80-7106-380-0.
- LENDEROVÁ, Milena: *K hříchu i k modlitbě.* Praha 1999, ISBN 80-204-0737-5.
- MERHAUT, Luboš et al.: *Lexikon české literatury: osobnosti, díla, instituce. 4/I,II (S-Ž).* Academia, Praha, 1993, ISBN 978-80-200-1572-3.
- MORRISOVÁ, Pam: *Literatura a feminismus.* 1. vyd. Brno 2000, ISBN 80-86055-90-6.
- NEUDORFLOVÁ, Marie L.: *České ženy v 19. stol. Úsilí a sny, úspěchy i zklamání na cestě k emancipaci.* Praha 1999, ISBN: 80-902622-2-8.
- OPETLÍK, Jiří et al.: *Lexikon české literatury: osobnosti, díla, instituce. 3/I (M-O).* Academia, Praha, 1993. ISBN 80-200-0708-31.
- OPETLÍK, Jiří et al.: *Lexikon české literatury: osobnosti, díla, instituce. 3/I (P-Ř).* Academia, Praha, 1993. ISBN 80-200-0708-3.

- OPOLSKÝ, Jan: *Růžena Jesenská*. Praha 1944.
- OSVALDOVÁ, Barbora: *Česká média a feminismus*. 1. vyd. Praha 2004, ISBN 80-7277-263-5.
- *Ottův slovník naučný : ilustrovaná encyklopedie všeobecných vědomostí*. Díl IV. Praha, 1997. ISBN 80-7203-055-8.
- *Ottův slovník naučný : ilustrovaná encyklopedie všeobecných vědomostí*. Díl XXVII. Praha 1997. ISBN 80-7203-446-4.
- *Ottův slovník naučný : ilustrovaná encyklopedie všeobecných vědomostí*. Díl 27. Praha, 1908.
- PACHMANOVÁ, Martina: *Neznámá území českého moderního umění: Pod lupou genderu*. 1. vyd. Praha, 2004 ISBN 80-7203-613-0.
- URBAN, Zdeněk: *Století českého kalendáře*. Praha 1987.
- WITTLICH, Petr: *Česká secese*. Praha 1982.

Elektronické zdroje:

- Naskenované katalogy národní knihovny ČR [online], 21. 11. 2008 [cit. 2008-01-17]. URL: <<http://katif.nkp.cz/Katalogy.aspx?katkey=050BIBL19>>
- RIEDLBAUCHOVÁ, Tereza: *Žena – vzor a žena – problém* [online]. URL: <http://www.ucl.cas.cz/edicee/data/sborniky/2005/PRPT/10.pdf>.

Summary

The origin of Calendar of the Czech madams and maidens relates to general expansion of calendars in 19th century as a very special kind of prints. During its existence it has been placed between the most famous czech magazines for women and its editors were often the same in this magazines. The fame and importance of this Calendar is instantiating by high number of famous personalities which wrote some articles to the Calendar of the Czech madams and maidens.

The existence of the Calendar we separated into three parts, according to its graphic and content which were different in each period of the Calendar. How the diskursus of the Calendar was different we generalized from kinds of articles (and also its authors), sorts of advertising and aesthetic element. Turn point was the beginning of editing by Ruzena Jesenska.

The Calendar could be considered as a origin of a picture of contemporary interests in magazines for women. We concluded from the analysis that most important topics in Calendar were emancipation, folklore and hygiene.

We have found many articles which were treating problem of emancipation in good way but also many of them were full of gender stereotypes. On the other hand many of authors tried to refer to a discrimination of women especially in education, career, art and politics. They were also connecting women with home and care (for example the section called Notebook of careful housewife) and that's why the inconsistent picture of women's question was rising. Political situation wasn't included in articles so much.

Most important person among editors of the Calendar was Ruzena Jesenska. She was part of editor's office from the beginning and that's why she was so good when she started to be a main editor in 1911. Change which was noticeable since 1911 to 1920 included more genres of articles, various authors – specialists and the end of tendentious articles (especially considering emancipation or folklore). We've found as the most interesting section, the section of Zibrt's essays of cultural history and customs of Slavonians.